

Картотека логопедичних консультацій

1. П'ять підказок, щоб допомогти мовчуну заговорити
2. Навіщо потрібна артикуляційна гімнастика?
3. Прислухайтесь до порад логопеда
4. Мовленнєві ігри дорогою додому
5. Як організувати логопедичні заняття вдома?
6. Види порушень звуковимови
7. Діагностика мовлення дитини в домашніх умовах
8. Логопедичне обстеження: теорія, практика, корекція.
9. Як виявити дефекти в будові органів мовлення в домашніх умовах?
10. Як стають «чомучками» та чому «чомучки» не доходять до логопеда?
11. Три умови формування правильної звуковимови у дітей.
12. Світ звуків: аудіальний розвиток дитини
13. Розвиток фонематичного сприймання
14. Ігри для аудіального розвитку дитини
15. Мовленнєве дихання – основа повноцінного мовленнєвого розвитку дитини
16. Вправи для розвитку мовленнєвого дихання
17. Артикуляційні вправи із застосуванням артикуляційного намиста
18. Логопедичне намисто (логонамисто, логобуси) – тренажер для м'язів артикуляційного апарату
19. Види порушень звуковимови
20. Терміни появи звуків у дітей
21. Коли дитині можна починати вчити іноземну мову? Поради логопеда.
22. Чому треба вчити дитину розмовляти правильно?
23. Чому кожній дитині потрібна консультація логопеда?
24. Особливості виправлення мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку
25. Етапи виправлення мовленнєвих порушень у дітей
26. Іграшки для розвитку мовлення дитини 3-5 років
27. Іграшки для розвитку мовлення дитини 1-3 років
28. Білінгвізм, або двомовність у дітей
29. Розвиваємо мовлення та творчу уяву у дітей
30. Основні напрямки в роботі з розвитку мовлення дошкільників
31. Розвиток мовлення дітей 2го року життя
32. Розвиток мовлення дітей першого року життя
33. Як зацікавити та мотивувати дитину до виконання артикуляційних вправ
34. Казка про веселий язичок – підготовча артикуляційна гімнастика
35. Виробляємо в дитини правильну артикуляцію
36. Артикуляційні вправи для язика

37. Артикуляційні вправи із заплющеними очима
38. Артикуляційні вправи для губ
39. Артикуляційні вправи для нижньої щелепи
40. Постановка твердих приголосних звуків при їх пом'якшенні
41. Постановка дзвінких приголосних звуків
42. Коротка вуздечка язика: діагностика, розтягування, постановка звуків
43. Будова артикуляційного апарату
44. Автоматизація звуків: правила, послідовність
45. Диференціація звуків: правила, послідовність
46. Що таке дислексія?
47. Які розлади зорового сприйняття спричиняють дислексію
48. Як допомогти дитині з дислексією вдома
49. Дисграфія та її форми
50. Деякі прийоми подолання дисграфії

1. П'ять підказок, щоб допомогти мовчуну заговорити

Якщо ваша дитина відчуває труднощі в спілкуванні, це може бути проблемою для всієї родини. Проте існує багато речей, які ви можете робити вдома, щоб допомогти вашому малюку швидше почати говорити!

Незалежно від того, чи з вашою дитиною працює логопед, або ви просто шукаєте способи допомогти вашому малюку вдома, прочитайте те, що запропоновано нижче.

Пояснюйте. Замість того, щоб ставити запитання ("Що це?", "Чис це?", "Якого воно кольору?"), спробуйте описувати і пояснювати. Знайдіть ознаку, що характеризує предмет ("Подивися на зірку. Вона блискуча!").

Малюки вчать нові слова, слухаючи їх і співвідносячи їх з тим, що знаходиться в їхньому оточенні. Пояснюючи, ви надаєте зразок багатшого мовлення. Спробуйте це: коли ви збираєтеся задати питання, замініть його на пояснення. Наприклад: замість того, щоб запитувати: «Це помідор?» ви можете сказати: «Це помідор. Він червоний! »

Викиньте електронні іграшки. У своєму дослідженні 2015 року Анна Соса з Університету Північної Аризони виявила, що діти, які граються електронними іграшками, отримують мовленнєвого матеріалу менше і гіршої якості порівняно з традиційними іграшками та книгами. В іншому дослідженні вчені виявили, що граючись з іграшками, що працюють від батарейок, діти використовували їх виключно за функціональним призначенням, не застосовуючи свою увагу. Фактично, лише вмикаючи і вимикаючи іграшку. Навички мовлення і гри розвиваються разом. Пропонуючи дітям іграшки, які розвивають уяву, ви сприяєте розвитку навичок гри та мовлення. Чудовим матеріалом є ляльки, книги та конструктори.

Читайте разом. Є так багато чудових книжок! Не старайтеся чітко дотримуватися тексту. Замість цього підкреслюйте, що відбувається на сторінках книги, звертайте увагу на те, що ви бачите ("Подивися на сніг! Він виглядає холодним!"). Якщо у книзі є фрази, які повторюються, призупиніться і подивіться на свою дитину, щоб дати їй можливість закінчити фразу самій. Прислухайтесь до вашого малюка, розмовляючи про те, що його цікавить. Пам'ятайте, чим більше малюк чує слів, пов'язаних з тим, що йому цікаво, тим швидше він вчиться говорити!

Творіть разом. Приготування їжі з малюком може спричинити великий безлад. Проте, дозволяючи дітям робити те, що вони можуть, наприклад, змішувати та наливати (з допомогою), ви надаєте їм прекрасні можливості для розвитку мовлення та сенсорних переживань (запах, смак і дотик). Наявність у словнику дитини різних типів слів збагачує мовлення. Готуючи, можна вивчити багато прикметників (теплий, липкий, мокрий...) і дієслів (наливати, черпати, змішувати...). Підкреслюйте ці слова під час приготування ("Ти наливаєш? Наливай, наливай!") Ви навіть можете

робити це, коли граєте в приготування їжі з вашим малюком. Прості види спільної діяльності, такі як гра з пластиліном і формочками для печива - це

чудовий спосіб весело провести час і стимулювати розвиток мовлення.

Не поспішайте. У постійно пришвидшеному темпі життя, важко пам'ятати, що потрібно не поспішати. Адже очікування може бути одним з найпотужніших інструментів для стимулювання розвитку мовлення та надання вашому малюкові можливості для обробки інформації. І не обов'язково очікувати слова. Будь яка спроба вашого малюка поспілкуватися важлива (погляди, дотики, вказування на щось...). Потім ви можете надати форму цим спробам комунікації і запропонувати малюкові їх вербальний вираз. Наприклад: "О, ти хочеш печиво! Ось печиво!".

Грайтеся разом з дитиною, спілкуйтесь з нею, і на вас обов'язково чекатиме успіх!

2. Навіщо потрібна артикуляційна гімнастика?

Для того, щоб вимовляти різні звуки правильно, органи артикуляції (губи, язик, м'яке піднебіння, нижня щелепа) повинні бути досить рухливими. У процесі того, як дитина вчиться говорити, сила, точність рухів цих органів поступово розвиваються, а сама мова стає більш виразною, диференційованою. Прискорити цей процес можна тільки постійними тренуваннями органів мовлення.

Саме на це і спрямована низка спеціальних вправ для зміцнення і розвитку рухливості язика, губ, щік, вуздечки.

Артикуляційна гімнастика для дітей переслідує мету навчити дитину говорити правильно.

Однак існують деякі особливості проведення такої гімнастики саме для дітей дошкільного віку, пов'язані з їх функціональними особливостями. Оскільки такі діти швидко втомлюються і, як наслідок цього, втрачають інтерес до занять, кожна з вправ комплексу не повинна тривати *більше 3-5 хвилин*.

Якщо дотримуватися данної умови, артикуляційна гімнастика для дошкільнят може з успіхом проводитися *три-чотири рази на день*. Є ще кілька умов проведення гімнастики для органів мовлення, які обумовлені віком аудиторії.

По перше, всі вправи повинні проходити в ігровій формі. Це полегшує дітям розуміння того, що ви від них хочете.

По-друге, комплекс вправ завжди повинен починатися з більш легкого для виконання дітьми і закінчуватися найбільш складним. Якщо необхідно з метою розвитку навичок додати якусь нову вправу, то вона повинна перший раз з'явитися в комплексі в останню чергу, після повторення вже добре відпрацьованих навичок.

4

Один і той же комплекс може повторюватися до тих пір, доки дитина не навчиться виконувати всі вправи досить добре.

Виконується артикуляційна гімнастика для дошкільнят по-особливому:

✓ дитина повинна сидіти перед дорослим на жорсткому зручному стільці, так як його спина при цьому повинна бути прямою, а руки і ноги - не напружені;

✓ обличчя дорослого має бути прямо перед обличчям дитини, в центрі його уваги. Не можна допускати ситуації, коли дитина почне відводити погляд убік;

✓ бажано, щоб у приміщенні, де проводяться вправи, було настінне дзеркало;

✓ окремі вправи вимагають того, щоб дитина могла бачити, як вона виконує ті чи інші вправи язиком і губами або спостерігати за іншими дітьми, як вони виконують їх.

5

Дуже важливо ні в якому разі не загострювати увагу дитини на тому, що вона невірною виконує той чи інший рух.

Тільки хвалити! Але при необхідності - м'яко поправляти невірні рухи за допомогою фраз типу: «трішки не так, а ось як», при цьому потрібно ще раз показати, як саме слід виконати вправу.

Хвалити та підбадьорювати! Дитина повинна повірити в себе! Тільки за цієї умови артикуляційна гімнастика дасть необхідні результати.

3. Прислухайтесь до порад логопеда

Чому діти часто приходять до школи з дефектами мовлення? Як цим учням ведеться серед однолітків? Чи уявляють батьки, які приниження випадають на долю таких дітей спочатку в молодших класах, а потім у підлітковому віці? Непоодинокі випадки, коли діти не лінуються, намагаючись засвоїти базові дисципліни, але зазнають постійних невдач у навчанні та уїдливих глузувань з боку ровесників. Чому іноді труднощі у навчанні так важко долаються і що треба робити, аби малюк правильно розмовляв, добре читав, грамотно писав? Чиста звуковимова не привертає до себе уваги, але ж як впадають в око дефекти мовлення. Якщо ми любимо свою дитину, бажаємо їй добра та світлої долі, невже байдуже поставимося до її труднощів, які згодом спричинюють вади? Вчасне виправлення мовних вад веде до порушень і затримки загального розвитку дитини, спричинює труднощі у сприйманні та аналізі як навчального матеріалу, так і реальних подій.

Ось чому логопед завжди попереджає, ба навіть трохи лякає батьків, намагаючись застерегти їх від легковажного ставлення до проблем мовлення їхнього малюка.

5

Кожного року логопеди оглядають вихованців дошкільних закладів освіти з метою вчасного виявлення дітей, котрі потребують логопедичної допомоги. Батькам цих дітей, у яких в результаті обстеження помічено порушення мовлення, рекомендуємо звернутися по консультацію до дитячого невролога у поліклініці. Він після більш детального й повного огляду дитини зможе запропонувати шляхи подолання виявлених вад мовлення, дасть необхідні пояснення, відповіді на запитання. Батьки, які прислухаються до парад фахівців, не матимуть в майбутньому проблем з розвитком мовлення своїх дітей, із навчанням грамоти. Але, на жаль, непоодинокі випадки, коли дорослі ігнорують поради фахівця, не звертаються по консультацію до логопеда, сподіваючись, що маля ще «виговориться».

Вони не думають про можливі негативні наслідки такого не поспіху, не підозрюють, що ризикують приректи свою улюблену дитину на невпевненість у майбутньому, викликати в неї появу небажаних комплексів. Адже минає дитинство, і такі милі в трирічному віці недоліки мовлення стають кричущо помітними, однаково небажаними як для дівчат, так і для хлопців. Уявіть собі, що діти п'яти-шести років, які щойно навчилися правильно вимовляти звуки, відразу з роздратуванням починають помічати чужі вади звуковимови, хоча за своїм мовленням стежать ще не завжди! Тому так безжалісно й азартно ровесники дражнять бідолаху з порушенням мовлення в молодших класах, так тонко й вигадливо знущаються при нагоді — в старших!

Особливо небайдуже ставляться до себе дівчатка та хлопці в підлітковому віці, коли досить гостро сприймаються будь-які зовнішні вади й недоліки, в тому числі й порушення мовлення. З метою позбутися їх підлітки ладні займатися з логопедом, але на жаль, ефективність роботи над мовленням дітей після певного вікового етапу значно зменшується. І тоді вже, навіть докладаючи героїчних зусиль і займаючись з логопедом, підліток ніколи не зможе невимушено й вільно володіти новим (не рідним йому) звуком.

Тільки фахівець, може вирішити, чи треба ще зачекати чи вже слід починати корекційну роботу, і яку саме.

Є багато відхилень у мовленнєвому розвитку дитини, яких близькі або не помічають, або не можуть належно оцінити їх серйозність і передбачити можливі негативні наслідки. Наприклад, горловий звук „р”, міжзубні та бокові звуки дуже помітні в мовленні дітей вже після 4-х років. Вони значно псувають враження у співрозмовника і без допомоги логопеда ніколи не виправляються. Починати їх виправляти треба вчасно, а коли саме — вирішує логопед, беручи до уваги не один чинник.

Мовленнєве недорозвинення у дитини фахівець зможе діагностувати до чотирьох років. Виправити цю непросту ваду можна тільки копіткою роботою, і бажано в умовах логопедичної групи. В результаті корекційної роботи (і тільки завдяки їй!) вдається цілком позбавитися мовного розладу -

6

і дитина навчиться правильно розмовляти, добре читати, матиме змогу грамотно писати, успішно опановувати програму масової школи. Якщо мовленнєве недорозвинення вчасно не виявити, не подолати, школяр опиняється сам на сам з хронічними безнадійними невдачами у навчанні грамоти, читання, навіть, уявіть, математики (бо, щоб розв'язати задачу, треба, як мінімум, прочитати, зрозуміти, запам'ятати...) На цьому етапі стає очевидним, що щось негаразд. Ні розгублені, вражені батьки, ні вчитель не знають, як допомогти дитині.

Без розвиненого мовлення малюк не зможе здобути міцних ґрунтовних знань і зможе цілісно й гармонійно розвиватись. Якби батьки вчасно звернулися до логопеда, вони попередили б появу таких проблем. Отже, нехай ваші діти ростуть здоровими, з гарною мовою !

4. Мовленнєві ігри дорогою додому

Сучасні умови життя, на жаль, не дозволяють батькам приділяти досить часу своїм дітям. Заробляння грошей, створення стабільності в сім'ї є пріоритетним завданням дорослого населення нашої країни. Швидкий темп життя, брак вільного часу віддаляють батьків від дітей. Звичайно, було б просто чудово, якби мами і тата більше спілкувалися з дітьми, частіше б грали в спільні ігри. Дуже цінний досвід сімей, де незважаючи ні на що збереглися традиції спільних вечерь, настільних ігор, перегляду та обговорення телепередач і дитячих фільмів. А що ж робити, якщо дійсно немає достатньо часу для спілкування з дитиною, і вже тим більше для спільних ігор?

Враховуючи той момент, що спілкування батьків з дітьми відбувається переважно по дорозі у ясла-садок і ввечері додому, пропонуємо вам кілька варіантів ігор, які не вимагають спеціальних педагогічних знань і допоможуть вам провести кілька дивовижних хвилин поруч з вашим малюком.

Прогулянка – ідеальний час для спілкування з донечкою чи синочком. Ніхто не відволікає маму від дитини розмовами, не треба бігти на кухню, до пральної машини, телефону. Найближчі півгодини-годину ви нікуди не поспішаєте. Пограйте з малюком, згадайте своє дитинство, свої улюблені ігри. Спілкування – запорука розуміння. Адже так важливо навчитися розуміти один одного!

Найкраще розвивати мовні навички у вільному спілкуванні з дитиною, у творчих іграх. Діти, захоплені задумом гри, не помічають того, що вони вчаться, хоча їм доводиться долати труднощі при вирішенні завдань, поставлених у ігровій формі.

Більшість ігор на вулиці не вимагають спеціального обладнання і підготовки, однак розвивають моторику, слухову і зорову увагу, мислення, словниковий запас і зв'язне мовлення.

7

«Спостерігаємо за транспортом»

Порахуйте, скільки автомобілів, автобусів, тролейбусів зустрілося вам по дорозі.

Розкажіть, якими вони бувають?

Як їх можна назвати одним словом? (транспорт)

Згадайте скільки дверей, коліс у автобуса.

Який вид транспорту ви ще знаєте? (водний – човник, пароплав..., повітряний – літак..., наземний – машина, велосипед....)

«А будинки бувають різні...»

Розгляньте будинки навколо вас. Які вони бувають?

Дерев'яні, цегляні, одноповерхові, п'ятиповерхові..., високі, низькі, красиві і

Згадайте, на якому поверсі ви живете?

Скільки поверхів над вами, під вами?

Порахуйте скільки вікон на вашому поверсі, в будинку?

«Вивчаємо все живе...»

Розкажіть, скільки дорослих, дітей, тварин вам зустрілося по дорозі.

Опишіть їх.

Вони веселі, сумні, старі, молоді, худенькі, великі...

Придумайте загадку про них.

Частіше задавайте питання:

«Хто це? Маленький, пухнастий, з вусами і нявкає....».

«Що буває...»

Почніть гру словами: «М'яким може бути хліб, а ще подушка, а ще м'яким може бути...» і почекайте, поки дитина придумає свій варіант. Або так:

Що буває круглим?

Що буває гострим?

Що буває рідким?

Що буває довгим?

Що буває пухнастим?

Що буває твердим?

Що буває квадратним?

Що буває ароматним?

«Хто ким був чи що, чим було?»

Ким або чим раніше було курча (яйцем), кінь (лошам), жаба (пуголовком), метелик (гусеницею), черевики (шкірою), сорочка (тканиною), риба (ікринкою), шафа (дошкою), хліб (борошном), велосипед (залізом), светр (шерстю) і т. д.?

«Закінчи речення»

Маринка не пішла сьогодні в школу, тому що...

(захворіла). Я не хочу спати, тому що... (ще рано).

Ми поїдемо завтра в ліс, якщо... (буде хороша погода).

Мама пішла в магазин, щоб... (купити продукти).

8

Кішка залізла на дерево, щоб... (врятуватися то собаки).

«Буває – не буває»

Запропонуйте дитині підтвердити правильність висловлювання словами «буває» або «не буває».

Чашка смажиться на сковороді.

Ведмідь спить у барлозі.

Людина вище собаки.

Воробей – це не птах і т. п.

Ця гра розвиває слухову увагу, яка необхідне кожній дитині для успішного навчання.

«Відгадай, що я бачу»

Запропонуйте дитині відгадати слово, яке ви задумали, користуючись словами-підказками:

Високий, цегляний, багатоповерховий (будинок).

Маленький, сіренький, вміє літати, цвірінькає (горобець).
Гарна, колюча, приємно пахне, може бути різних кольорів
(троянда). **«У магазині»**

Разом із дитиною Ви опинилися в магазині, вибираєте продукти і питаєте:

«Я хочу зварити борщ. Що мені потрібно купити?» Дитині пропонується перерахувати продукти.

«Ми з тобою купимо цукор. Куди ж нам вдома його покласти? Я забула, як називається посуд для цукру?» «Цукорниця» – відповідає дитина. «А в цьому відділі я купила груші, апельсини і лимон. Як це можна назвати одним словом?» «Фрукти» – каже син або донька. **«Порівняй»**

В магазині порівняйте дві чашки (за кольором, об'ємом, матеріалом). На вулиці порівняйте дві машини, два будинки, два дерева. Що подобається більше? Чому? Поясни.

«Відгадай предмет за назвою його частин»

Кузов, кабіна, колеса, кермо, фари, дверцята
(вантажівка). Стовбур, гілки, сучки, листя, кора, коріння
(дерево).

Дно, кришка, стінки, ручки (каструля).

Палуба, каюта, якір, корма, ніс (корабель).

Під'їзд, поверх, сходи, квартири, горище (будинок).

Крила, кабіна, хвіст, мотор (літак).

Очі, чоло, ніс, рот, брови, щоки (обличчя).

«Чарівні окуляри»

Уявіть, що у вас є «чарівні окуляри» коли їх одягаєш, то все навколо стає (зеленим, синім і. т. д). Поглянь навколо і скажи якого кольору все стало. (Червоні чоботи, червоне дерево, червоний паркан, червона кішка...). Варіантів гри може бути багато.

«Хто що робить?»

9

Завдання дитини придумати якомога більше слів до слова (кіт, горобець, машина, дерево...).

Кішка нявкає, біжить, стрибає, сичить...,

машина їде, гуде, везе вантажі... і т. д.

«Ланцюжок слів»

Називати по черзі слова, що починаються на останній звук попереднього слова. Приклад: сова – апельсин – носок – кіт...

«З чого яке?»

Сік з яблук – яблучний, а з груш? Слив? Будинок з цегли – який? Книга з паперу, ковдра з вовни і т. д.

«Дивна історія»

У цій грі потрібно буде скласти розповідь про те, що ви побачите з дитиною по дорозі додому. Краще, якщо ви почнете цей розповідь самі, а дитина її продовжить. Не обмежуйте фантазію малюка, але стежте, щоб слова дитина вимовляв правильно.

Звичайно, дорогі наші мами і тата, це лише мала частина тих ігор, які ви

можете запропонувати малюкові по дорозі в ясла-садок і додому. Але нам дуже хотілося, щоб вони допомогли вам стати ближче з вашим сином чи донькою і дали можливість отримувати задоволення від спілкування з ними.

Пам'ятайте, кожна дитина любить своїх батьків просто так, тільки за те, що вони її батьки, за те, що вони про нього піклуються і люблять його. Спільні ігри допоможуть вам стати ближче, а це дуже важливо. Грайте зі своїми дітьми і дружить. Представлені ігри сприяють не тільки встановленню більш тісних відносин між вами і вашою дитиною, але так само спрямовані на розвиток пам'яті, уваги, мислення, сприйняття, уяви, мовлення вашої дитини. Грайте і не забувайте хвалити свою дитину!

5. Як організувати логопедичні заняття вдома?

Для досягнення результату необхідно займатися з дитиною регулярно та систематично! Заняття повинні бути цікавими, не примусовими, не слід перетворювати їх на додаткові навчальні години. Заняття можуть проводитися під час прогулянок, поїздки. Але деякі види занять вимагають обов'язкової спокійної ділової обстановки, а також відсутності відволікаючих чинників.

Тривалість заняття без перерви не повинна перевищувати 15-20 хвилин. Час занять повинен бути сталим у режимі дня, адже це дисциплінує дитину, сприяє засвоєнню навчального матеріалу. Не перевтомлюйте малюка! Не перевантажуйте інформацією! Це може стати причиною заїкання. Починайте заняття з 3-5 хвилин у день, поступово збільшуючи час. Деякі заняття (наприклад, на формування лексикограматичних категорій) можна проводити по дорозі додому. Адже після 15-20 хвилин заняття увага дитини розсіюється, і вона не буде здатна сприймати інформацію. Є діти, які не

10

можуть сконцентруватися і на цей час, адже кожна дитина - індивідуальна. Якщо Ви побачите, що увага дитини розсіяна, що вона вже зовсім не реагує на звертання, як би Ви не старалися і не залучали всі знайомі Вам ігрові моменти, значить, заняття необхідно припинити або перервати на деякий час.

Необхідно визначити, хто саме з дорослого оточення дитини буде нею займатися, виконуючи завдання логопеда; варто дотримуватися єдиних вимог, які будуть ставитися до дитини.

При отриманні завдання уважно ознайомтеся з його змістом, переконайтеся в тому, що воно Вам зрозуміле. У випадку виникнення труднощів проконсультуйтеся з вихователем або логопедом.

Привчайте дитину до самостійного виконання завдань. Не слід поспішати, показуючи, як потрібно виконувати завдання, навіть якщо дитина засмучена невдачею. Допомога дитині повинна бути своєчасною і в розумних межах.

Потрібно урізноманітнювати форми проведення занять, чергувати завдання зі збагачення словника із завданнями з розвитку пам'яті, уваги, звуковимови, розвитку мовлення.

Необхідно підтримувати в дитини бажання займатися, стимулювати її до подальшої роботи, заохочувати успіхи, вчити долати труднощі. Будьте терплячими до дитини, уважними під час занять. Ви повинні бути доброзичливими, співчутливими, але водночас досить вимогливими. Не забувайте відзначати успіхи дитини, хвалити її за досягнуті результати. Терпіння Вам і успіхів, радості у спілкуванні!

6. Види порушень звуковимови

Порушена вимова звуків у дітей до 4-5 років вважається нормою і називається фізіологічним або віковим формуванням звуковимови. Дитина 5-6-річного віку згідно норм повинна оволодіти правильною та чіткою вимовою всіх звуків рідної мови (дана вікова межа може дещо змінюватись залежно від умов розвитку мовлення дитини).

Існує декілька видів порушень вимови звуків у дітей.

Відсутність звука

Під час вимови слів дитина може пропускати певний звук. В такому випадку при багаторазовому повторі слова чується неточний голосний звук, інколи йотований (морозиво – мо-и-озиво, чи мо-йо-зиво), або ж звук пропускається повністю (мо-о-зиво). Під час вимови свистячих і шиплячих звуків такий голосний заміник супроводжується певним придибом та шумом. Дитина може пропускати звук як на початку слова, так і в середині та в кінці слова.

Заміна звука

У мовленні дитина замість одного звука вимовляє чіткий та правильний інший звук. Наприклад, замість [р] промовляє звук [л] (море - моле).

11

Існують заміни звуків, різних за участю голосу – оглушення звуку (зуби - суби), а також заміни звуків, різних за твердістю та м'якістю – пом'якшення звуку (тато - тятьо).

Викривлення звуку

У даному випадку замість правильного звуку дитина вимовляє такий, якого немає у фонетичній системі рідної мови. Наприклад, звук [ш] може вимовляти як неточний (спотворений, міжзубний) звук [с], або дитина вимовляє горловий звук [р].

Увага! Якщо відсутність та заміну звуків можна віднести до вікових порушень звуковимови (до 5-6-річного віку дитина може самостійно оволодіти правильною звуковимовою), то викривлення звуків не проходить з віком, і тому необхідно якомога раніше отримати консультацію логопеда.

Якщо вашій дитині 5, або навіть 6 років, а у неї зберігаються неточності у звуковикові, не зволікайте! Не варто сподіватись, що дитина «виговориться» або «переросте». Консультація логопеда допоможе вчасно виявити мовленнєві порушення та успішно їх подолати!

Вправи для перевірки вимови звуків

• Дитина повинна повторити слідом за дорослим певний звук в ізолюваній позиції (тобто окремо, наприклад, протягнути звук [с]). • Наступний крок – дитина повторює за дорослим слова, в яких вказаний звук знаходиться в різних позиціях (на початку, в середині, в кінці слова). Мовленнєвий матеріал (перелік слів) для обстеження вимови різних звуків можна переглянути у розділі «Автоматизація звуків».

• Якщо дитина неточно вимовляє ізолюваний звук, необхідно спочатку

поставити їй цей звук, а лише потім закріпити його вимову у мовленні. Якщо ж дитина ізольовано вимовляє звук правильно, а в словах – дефектно, необхідно цей звук автоматизувати.

- Якщо дитина раніше вимовляла звук з дефектом, окрім автоматизації, звук необхідно ще й диференціювати.

7. Діагностика мовлення дитини в домашніх умовах

Серед дошкільнят, як і серед школярів, завжди були діти з чітко вираженими мовленнєвими порушеннями. Порушення звуковимови в ранньому віці (від 1,5 до 2,5 років) пояснюється недостатнім загальним розвитком дитини, несформованістю артикуляційного апарату. Однак 4-5-річні діти самі починають помічати недоліки вимови і нерідко дуже болісно переживають це. Вони уникають слів з «важкими» звуками, соромляться говорити. Мовленнєві порушення залишають відбиток і на психічному розвитку особистості. Такі діти часто пасивні, нервові, погано контактують з оточуючими.

Виправлення звуковимови починають з логопедичного обстеження загального стану розвитку мовлення, звуковимови і фонематичного

12

(мовленнєвого) слуху. Далі аналізують характер виявлених недоліків і визначають шляхи їх усунення.

Починати логопедичну діагностику доцільно з бесід на знайомі для дитини теми: «Які у тебе є іграшки?», «Де ти був учора, що бачив?» тощо або запропонувати розповісти вірш, переказати добре відому казку.

З метою більш глибокого вивчення мовлення проводять спеціальне логопедичне обстеження. Для його проведення потрібно підібрати іграшки або малюнки, в назвах яких присутні складні для вимови звуки, які стоять на початку, в середині та в кінці слова. Наприклад:

- слова на звук [С] - сонце, велосипед, автобус;
- слова на звук [С'] - сім, сусід, лось;
- слова на звук [З] - замок, коза, хмиз;
- слова на звук [З'] - зяблик, поезія, колодязь;
- слова на звук [Ц] - цап, яйце, палац;
- слова на звук [Ц'] - ціль, оцінка, заєць;
- слова на звук [Ш] - шапка, кішка, душ;
- слова на звук [Ж] - жук, лижі, багаж;
- слова на звук [Ч] - черепаха, хлопчик, ключ;
- слова на звук [ШЧ] - шука, вощина, плащ;
- слова на звук [Л] - лампа, ялинка, дятел;
- слова на звук [Л'] - літо, пальма, учитель;
- слова на звук [Р] - риба, корова, помідор;
- слова на звук [Р'] - ряжанка, двері.

Таке логопедичне завдання можна використовувати для перевірки звуковимови дітей всіх вікових категорій. З метою посилення інтересу можна запропонувати малюкам самим виймати малюнки або іграшки з коробки або чарівного мішечка.

Для того, щоб уточнити, які саме звуки дитина вимовляє неправильно, їй потрібно поставити додаткові запитання таким чином, щоб у відповіді прозвучало слово з «проблемним» звуком. Наприклад, "Хто плаває у акваріумі?" - "Риба".

Вивчаючи мовлення дитини, можна також перевірити стан фонематичного слуху. Встановити, наприклад, чи помічає дитина правильну чи неправильну вимову у дорослих, чи усвідомлює, що сама припускається тієї чи іншої помилки.

Дані проведеного логопедичного обстеження слід зафіксувати в спеціальному зошиті, куди потрібно внести перелік звуків, які дитина вимовляє неправильно, особливості вимови (пом'якшення вимови приголосних, відсутність звуку, звук-замінник - [С] - [Ш] (сиска - шишка) і т. д.)

Провівши таку логопедичну діагностику, можна отримати загальну картину стану звуковимови дитини і намітити шляхи усунення мовленнєвих порушень. Окрім звуковимови, слід також обстежити стан граматичного ладу мовлення, зв'язного мовлення, обсяг словникового запасу тощо.

13

Якщо ж самотійно не вдається діагностувати недоліки звуковимови або ж виникають труднощі у корекційній роботі, тоді слід звернутися до логопеда, який, володіючи різноманітними методиками, схемами, прийомами завжди зможе комплексно провести логопедичне обстеження і підібрати корекційну програму, виходячи з індивідуальних особливостей кожної дитини.

8. Логопедичне обстеження: теорія, практика, корекція

У батьків часто виникають питання: чи достатньо розвинене мовлення у дитини? Чи потрібна дитині допомога логопеда? Що можна зробити вдома, щоб покращити мовлення малюка? Логопедичне обстеження в домашніх умовах допоможе отримати на них відповідь.

Навколишній світ приходить в життя дитини поступово. Спочатку малюк знайомиться з найближчим оточенням вдома і в дитячому садку. Згодом коло знайомств і об'єктів пізнання розширюється, життєвий досвід дитини стає багатшим. Малюк завжди прагне до активної взаємодії з навколишнім світом, що призводить до виникнення безлічі запитань. Виникає питання: як допомогти дитині відкривати світ цікаво, щоб вона змогла відчути радість пізнання? Завдання не з легких. Воно ставиться насамперед перед найближчим оточенням дитини - перед батьками. Адже саме вони найкраще знають свою дитину, постійно спостерігають за нею, помічають найменші зрушення в розвитку. Самі ж батьки потребують дієвої допомоги фахівців, зокрема педагогів.

Визначаємо рівень мовленнєвого розвитку дитини: ТЕОРІЯ І так, для того, щоб забезпечити розвиток мовлення дитини, батьки повинні насамперед точно знати рівень розвитку дитини в цілому, і мовлення зокрема. Для цього потрібно визначити:

- чи вміє дитина узагальнювати предметний ряд і виділяти в ньому зайвий предмет;
- чи засвоїла дитина граматичний лад мови (узгодження слів за відмінками, числівника з іменником, використання прийменників, утворення множини від однини, використання зменшувально-пестливих суфіксів);
- стан фонематичного слуху (чи розрізняє дитина звуки, схожі за артикуляцією, але різні за звучанням, наприклад: т - д, с - з, п - б);
- рівень розвитку фразового та зв'язного мовлення;
- вміння виділяти і називати частини предмета, частини тіла живої істоти;
- рівень розвитку психічних процесів: мислення, уяви, уваги. Звичайно ж, дорослий ставить ці питання собі, щоб їх з'ясувати. З дитиною ж він грає, підібравши необхідний матеріал для кожного з цих завдань.

Організуючи обстеження мовлення дитини, батьки повинні дотримуватися певних правил:

- Проводити його слід за один раз, від початку і до кінця.
- Неодмінна умова - проводити обстеження тільки зі здоровою дитиною, і ні в якому разі не робити цього, якщо дитина недавно хворіла або у неї поганий настрій.
- Якщо дитя відмовляється продовжувати заняття або у нього гасне інтерес, обстеження варто припинити. Подальше обстеження потрібно буде

почати з того розділу, питання, на якому зупинилися минулого разу.

Готуючись до заняття, батьки повинні потурбуватися про створення необхідних умов:

- Приміщення необхідно провітрити, в будинку має бути абсолютна тиша, а атмосфера - спокійна, доброзичлива.

- Для того, щоб налаштувати дитину на заняття, дорослий повинен завчасно завершити свої справи, щоб підготувати все необхідне для обстеження, допомогти синові або дочці спокійно завершити розпочату гру.

- Для того, щоб зосередити увагу дитини на занятті, потрібно також потурбуватися, щоб ні телебачення, ні телефонні дзвінки не перешкодили проведенню обстеження.

Визначаємо рівень мовленнєвого розвитку дитини: ПРАКТИКА

Батьки, які приділяють належну увагу розвитку свого малюка, знають, що будь-яке заняття з ним буде ефективнішим, якщо зробити його наочним. Ось і до початку обстеження потрібно підготувати відповідні предмети, картинки, іграшки.

Проводити обстеження слід таким способом: один з дорослих спілкується з дитиною і, граючи з нею, з'ясовує питання, які його цікавлять, а другий фіксує відповіді малюка, записуючи кожне його слово. Дитині надається зразок правильної відповіді (наприклад, «одна лялька»), надалі дорослий пропонує слова для узгодження. Не виправляє, якщо дитина відповідає неправильно. Не підказує, якщо дитина мовчить. Не наполягає на відповіді. Просто той, хто фіксує відповіді, робить прочерк у своїй схемі, або записує те, що сказав малюк. За будь-яку відповідь дитини категорично забороняється лаяти або соромити її. Під час обстеження мовлення дитини будь-які спроби відповісти (навіть якщо дитині це не завжди вдається або відповідь її неправильна), потрібно обов'язково похвалити, підбадьорити малюка.

Перед обстеженням власне мовлення дитини, слід обов'язково обстежити будову артикуляційного апарату. Для цього можна використати логопедичні ігри.

Нижче до уваги батьків представлений лексичний матеріал для обстеження мовлення дитини в домашніх умовах, який допоможе визначити ступінь розуміння дитиною певних понять, рівень звукової культури, вміння користуватися граматичними формами і багато іншого.

Визначення рівня узагальнення

1. Назвати одним словом.

Ліжко, диван, стіл, стілець - це ...

15

Шапка, шуба, шарф, плаття - це ...

Лялька, пірамідка, м'яч, машинка - це ...

Чашка, ложка, тарілка, вилка - це ...

2. Виділити зайвий предмет. (Підготувати предмети або картинки із зображенням зазначених предметів, і розкласти їх по рядах для візуального визначення).

М'яч, піраміда, дзига, часник, кубик.

Виделка, ложка, ніж, годинник, чашка.

Сукня, футболка, шорти, сандалі, майка.

3. Виділити зайве слово.

Стіл, стілець, диван, яблуко, ліжко.

Лялька, м'яч, фломастер, піраміда.

Молоко, масло, стіл, хліб.

4. Назвати частини предмета.

Чайника. Шафи. Людини. Кота.

Визначення стану граматичного ладу мови

1. Утворення множини іменників від однини.

Одна шапка - дві шапки;

один шуба - ...;

одна заєць - ...;

одне яблуко - ...

2. Утворення зменшувально-пестливих форм з використанням суфіксів:

м'яч - м'ячик, кіт - ..., шапка - ..., дощ - ..., лист - ... 3. Використання прийменників.

Де живе ведмідь? (В лісі).

На що ти одягаєш шапку? (На голову); черевики? (На ноги); рукавички? (На руки).

Дорослий пропонує визначити місце розташування іграшки: на столі, під столом, за спиною, над столом.

4. Використання іменників у родовому відмінку.

Гра: «Чого не стало?» Дорослий виставляє п'ять іграшок. Дитина закриває очі. Дорослий ховає одну іграшку. Запитує: «Чого не стало?» (Не стало ведмедика).

Вимова складних слів

Запропонуйте дитині повторити складні слова: вихователь, пірамідка, акваріум, велосипед, космонавт, ковбаса, пилосос, холодильник. Стан зв'язного мовлення

Запропонуйте переказати казку, розповідь. Визначте, чи вміє дитина складно, послідовно передавати сюжет прочитаного їй твору. Після проведеного обстеження батькам слід проаналізувати відповіді дитини і розробити стратегію для усунення недоліків в мовленнєвому розвитку дитини.

Визначаємо рівень мовленнєвого розвитку дитини: КОРЕКЦІЯ

16

Якщо батьки систематично займаються з дитиною, вони будуть відчувати – що їй під силу, а що – ні. У них ніколи не виникатимуть питання: «Чи не гірша моя дитина, ніж інші? Чи засвоює вона програму своєї вікової групи? Чи готова вона до школи?»

І так, після проведеного обстеження, проаналізувавши відповіді дитини, батьки повинні визначити заходи для усунення недоліків в мовленнєвому розвитку малюка.

• Щодня, спілкуючись з дитиною, необхідно звертати увагу на все, що її оточує. Наприклад: - Таню, що ти одягаєш? (Шапку, шарф, шубу, чоботи). Далі можна запропонувати назвати все це одним словом - одяг. Можна

20

провести таку гру-завдання. «Я буду називати предмети, а ти піднімати руку, коли почуєш назву предмета, який відноситься до одягу. Олівець, плаття, шапка, дерево, рукавиця». Так звертається увагу малюка на те, що можна узагальнювати назви предметів, які відносяться до одягу, меблів, посуду, іграшок, транспорту тощо.

- Для вирівнювання граматичного ладу мови, а саме - утворення іменників за допомогою зменшувально-пестливих форм суфіксів, можна запропонувати дитині назвати предмет, істоту або імена лагідно (пестливо). Наприклад: сонце - сонечко, кіт - котик, мама - ненька, Марія - Марічка. Або ж так, як їх називають, коли вони маленькі: шапка - шапочка, стілець - стільчик.

- Для того, щоб дитина правильно використовувала прийменники, потрібно звертати увагу на розташування предметів, які оточують малюка. Наприклад, перед тобою стоїть стіл, біля тебе сиджу я, за тобою стоїть бабуся, ваза стоїть на столі.

- З метою навчання малюка узгодженням числівника з іменником, потрібно звертати увагу предмети під час рахунка: одна цукерка, дві цукерки. Слід постійно звертати увагу дитини на те, як вона говорить у повсякденному житті, виправляти її, пропонуючи зразки правильної вимови і побудови словосполучень. Такі словосполучення можна підібрати з різних лексичних тем: «Іграшки», «Одяг», «Посуд», «Меблі», «Транспорт» та інші, використовуючи зразок гри «Один - два». «Таня, я буду називати один предмет, а ти мені два». (Одна тарілка - дві тарілки, один ніж - два ножі ...) Після цього пробуйте давати дитині такі доручення: «Подай мені, будь ласка, дві ложки». «Скільки ложок ти принесла?» Вимагайте повної відповіді: «Я принесла дві ложки».

- Якщо у дитини порушена вимова складних слів, їй можна допомогти таким способом. Пропонуйте спочатку вимовляти однокладові слова: сік, дуб, син, ніс, стіл. Потім - двоскладові слова: рука, нога, палець. Потім - трискладові: машина, малина, дерево. Далі - двоскладові слова зі збігом приголосних: сонце, крапля, тканина; трискладові слова зі збігом приголосних в середині слова: картопля, сірники. Після засвоєння попередніх - чотирискладові слова: половина; чотирискладова слова зі збігом приголосних: космонавт, холодильник.

17

- Для того, щоб поліпшити зв'язне мовлення малюка, потрібно точно знати, які казки, оповідання, вірші слід читати його віковій групі. А після прочитання таких текстів, обов'язково ставити різні запитання за сюжетом, запропонувати переказати почуте. Якщо дитині важко, дати їй свій варіант переказу, переказати разом з нею.

Тільки наполегливі, систематичні заняття батьків зі своїми дітьми допоможуть незабаром подолати всі труднощі і переступити на новий щабель в їх мовленнєвому розвитку.

9. Як виявити дефекти в будові органів мовлення в домашніх умовах?

Батькам (а також усім педагогам, які працюють з дітьми раннього та дошкільного віку) варто пам'ятати, що деякі дефекти в будові органів мовлення, які призводять до порушення вимови звуків, можна легко виявити самотійно в домашніх умовах.

Для того, щоб діагностувати всі можливі дефекти в будові мовленнєвих органів (а їх, повірте, велика кількість!), необхідно володіти спеціальними знаннями, навичками та протягом тривалого часу вивчати спеціальну літературу. І якщо вчасно звернутись до логопеда, то можна провести необхідну діагностику та отримати кваліфіковану консультацію спеціаліста.

Для того, щоб виявити порушення в будові органів мовлення в домашніх умовах, необхідно лише уважно придивитись до дитини та використати кілька простих логопедичних прийомів.

Коротка вуздечка язика

Запропонуйте дитині відкрити широко рот та підняти язик вгору до піднебіння або потягнутись кінчиком язика до носика.

- При дуже короткій під'язиковій вуздечці дитина взагалі не зможе цього зробити. Буде здаватись, ніби язик «пришитий» до дна ротової порожнини.
- При менш короткій під'язиковій вуздечці дитина зможе підвести язик, однак при цьому його кінчик не зможе дістати до верхніх альвеол чи до піднебіння.

- Якщо дитині не вдається підняти язик вгору самотійно, можна допомогти їй шпателем, ручкою чайної ложки чи ватною паличкою (оберіть те, що буде комфортним для вашого малюка). Таким чином ви відразу зможете виявити коротку вуздечку і переконатись, що язик не піднімається саме через цю причину, а не внаслідок парезу чи паралічу.

Нагадаємо, парез - це ослаблення довільних рухів внаслідок порушення іннервації м'язів, а параліч - нездатність м'язів до скорочення внаслідок порушення іннервації.

Парези м'язів губ і язика

Запропонуйте дитині виконати прості рухи:

18

1. Розтягнути губи в посмішку. При парезі одна сторона губ може залишатись нерухомою або робити мінімальний рух. Також посмішка виявиться асиметричною.

2. Витягнути губи вперед. При парезі губи можуть залишатись нерухомими або робити певні хаотичні рухи.

3. Висунути язик з рота. При парезі можна спостерігати наступне: язик відхиляється в один бік; дитина не може втримати язик горизонтально, кінчик язика може загинатись донизу («падати»); дитина взагалі не може утримувати язик, його м'язи можуть тремтіти.

22

4. Розпластати язик у роті (зробити його широким). При парезі язик постійно звужується і дитина не може виконати цей рух.

5. Підняти кінчик язика до верхньої губи. При парезі для виконання цього руху дитина буде допомагати собі нижньою губою, ніби «підштовхуючи» нею язик.

6. Поводити кінчиком язика зі сторони в сторону (з кута в кут рота). При парезі язик рухається хаотично, напружено, усією масою, а кінчик язика при цьому не виражений.

Якщо при обстеженні артикуляційного апарату дитини ви виявили коротку під'язикову вуздечку, зверніться за консультацією до логопеда, дитячого хірурга чи стоматолога. І пам'ятайте, що в деяких випадках логопед може «розтягнути» коротку вуздечку за допомогою спеціальних логопедичних вправ та масажу.

Якщо ж при обстеженні ви виявили вищевказані особливості руху язика та губ, можливо вам потрібна буде не лише консультація логопеда, а й невролога.

Основне правило – не зволікати! Адже вчасно діагностовано порушення в будові органів мовлення допоможуть вчасно спланувати та в повній мірі провести їх корекцію.

10. Як стають «чомучками» та чому «чомучки» не доходять до логопеда?

Усі сфери діяльності людини містять в собі пізнавальний елемент. Починаючи з самого народження дитина пізнає навколишній світ, звикає до нього, накопичує досвід та враження, вчиться керувати почуттями та формувати власні судження. А батьки та найближчі родичі сприяють повноцінному пізнавальному розвитку малюка. І саме від їх свідомого турботливого ставлення до формування та розвитку вмінь і навичок дитини залежить кінцевий результат. А байдужість та неухважність з боку батьків до пізнавального розвитку малюків негативно позначиться на розвитку дитини в цілому.

Відомий французький драматург Мольєр казав: «Усі люди цікавляться навколишнім світом з колиски».

19

Ранній вік – накопичення сенсорного досвіду

За допомогою власних експериментів, використовуючи органи чуттів малюки освоюють ознаки предметів, вчаться визначати їх форму, розмір, колір тощо. Батьки, застосовуючи найпростіші завдання, можуть допомогти дитині навчитися визначати основні властивості предметів. Наприклад, металева монета потоне, паперовий та пластмасовий предмет буде плавати на поверхні, а клаптик паперу розмокне і зіпсується.

Дуже важливо сформувати у малюків розуміння внутрішніх (прихованих) характеристик предмета – тих, які не можна відчутти на дотик, але які характеризують призначення і функцію предмета (для чого він існує і як ним користуватись). Наприклад, гребінець – це предмет, яким розчісують волосся.

Дошкільний вік – розвиток кругозору та пізнавальних інтересів В період дошкільного дитинства батькам слід приділити особливу увагу розвитку пізнавальних процесів. Саме в дошкільні роки формуються основні уявлення про навколишній світ, з'являється цікавість до всього нового. Дітей цього віку ще називають «чомучками». І якщо батьки цю цікавість до навколишнього будуть задовольняти, у дитини розвиватимуться творчі здібності та прагнення до самостійної дослідницької діяльності.

Пізнавальний розвиток дітей 3 років. Поради логопеда Збагачайте та розширюйте словниковий запас малюка, знайомлячи його з членами родини, їх іменами, родинними зв'язками (дідусь, братик, дядько тощо).

Одного разу під час логопедичного заняття я запитала у дівчинки: - У тебе є сестра?

- Так. Її звати Маринка, - відповіла дівчинка.
- А у Маринки є сестра?
- Ні, немає.
- Скільки дітей у вашій сім'ї?

- Двоє.
- У тебе є сестричка?
- Так, одна сестричка.
- А вона має сестричку?
- Ні.
- Ти її сестричка?
- Так.
- Тоді у неї теж є сестричка?
- Ні.

Такі ситуації не поодинокі. Якщо ж взяти ляльки, то дитина з їх допомогою зможе прийти до правильних висновків і дати відповідь на запитання правильно.

Знайомте малюків з усіма предметами, що їх оточують, їхніми ознаками, функціями, властивостями, зокрема смаковими характеристиками продуктів

20

харчування (солодкий, солоний, кислий, гіркий). Познайомившись з кольорами та формами, відшукуйте їх у предметах навколо. Формуйте у дитини вміння орієнтуватись у просторі кімнати (на стільці, біля вікна, під столом) та відносно власного тіла (ліворуч, праворуч, зліва, справа). Поступово з приміщення переходьте до об'єктів, які знаходяться на вулиці. Знайомте з їх зовнішніми ознаками, функціями.

Обов'язково звертайте увагу малюків на явища природи в різні пори року, знайомте з тваринами (свійські, дикі), частинами їх тіла (лапи, хвіст тощо), порівнюйте з частинами тіла у людини та інших тварин (у білочки – хутро, а у риби – луска), звертайте увагу на голоси, які видають звірі, характерні особливості їх пересування і поведінки тощо. Таку ж роботу проведіть з рослинами, а також зі всім, з чим зіштовхується маля. Згодом можна переходити і до абстрактних понять (космос, планети).

Спонукайте дітей до різних видів діяльності: спостерігайте, експериментуйте з предметами, заохочуйте цікавість малюків. **Чому «чомучки» не ходять до логопеда?**

Насправді, навіть «чомучка» може не вміти правильно вимовляти звук [р]. І, можливо, такому «чомучці» в майбутньому все ж доведеться зустрітись з логопедом. Однак у «чомучок» майже ніколи не буває проблем з формуванням та висловлюванням власних думок, з розвитком зв'язного мовлення, з граматичним оформленням речень, їх словниковий запас часто набагато перевищує вікову норму. «Чомучки» на відмінно переказують, без жодних проблем описують предмети та картинки, їх мовлення зазвичай чітке і зрозуміле.

Усіма доступними способами заохочуйте прояви зацікавленості дитини. Своїм власним прикладом, вчинками та емоціями демонструйте інтерес до навколишнього світу. Адже «чомучками» не народжуються! «Чомучками» стають поряд з люблячими, уважними та терплячими батьками!

11. Три умови формування правильної звуковимови у дітей

Формування правильної звуковимови у дітей можливе завдяки мовленнєвому (фонематичному) слуху, мовленнєвому диханню та артикуляції.

Мовленнєвий (фонематичний) слух

Для того, щоб навчитись правильно вимовляти звуки, дитина повинна точно сприймати їх на слух. Здатність правильно чути, впізнавати та розрізняти звуки називається мовленнєвим (або фонематичним) слухом. Мовленнєвий слух можна порівняти з музичним. Завдяки музичному слуху дитина може відрізнити один музичний звук від іншого, а завдяки мовленнєвому слуху вона розпізнає звуки рідної мови і розрізняє їх між собою.

21

Саме з допомогою мовленнєвого слуху дитина вчиться вимовляти звуки. Коли дитина чує певний звук, вона намагається його відтворити, інтуїтивно підбираючи для цього різні варіанти вимови. Якщо ж звук вийшов неточним, мовленнєвий слух дитини «не приймає» його. І дитина продовжує шукати нові способи вимови цього звуку.

У деяких дітей мовленнєвий слух від початку не розвинений (фонематичний недорозвиток мовлення). З цієї причини вони не можуть навчитись правильно вимовляти звуки, так як не можуть оцінити, чи співпадає їх вимова з загальноприйнятою (нормативною). Інакше кажучи, вони «неточно» чують те, що вимовляють самі, а також те, що вимовляють оточуючі. Слід зауважити, що це не пов'язано з загальним зниженням у дитини фізіологічного слуху. Хоч за певних обставин логопед може порекомендувати перевірити і його.

Мовленнєве дихання

Наступною необхідною умовою для формування правильної звуковимови є правильне мовленнєве дихання, або, як кажуть логопеди, мовленнєвий видих.

При вимові майже всіх звуків рідної мови мовленнєвий видих має бути спрямований і здійснюватись через рот (без частковими попадання у ніс). Виключенням є два «носових» звука [м] та [н].

Мовленнєвий видих слід не просто спрямувати в рот, а й направити в певне місце артикуляційного апарату, яке знаходиться ближче до виходу з ротової порожнини, ніж те місце, де утворюється звук. Це пов'язано з тим, що саме повітряний струмінь під час проходження між органами артикуляції створює звучання звуків. Якщо ж мовленнєвий видих налаштований інакше, послаблений, він не досягне місця творення звуку і звук буде неповноцінним. **Артикуляція**

Після того, як повітря потрапило у рот дитини, його артикуляційні органи займають певні положення, необхідні для вимови конкретних звуків.

26

Такі положення в логопедії називаються артикуляцією звуків. При неправильній артикуляції звук буде неточним.

Отже, ми з'ясували, що для успішного формування правильної звуковимови у дітей необхідна злагоджена робота трьох аспектів: мовленнєвого (фонематичного) слуху, мовленнєвого дихання та артикуляції. Якщо у Вас є сумніви щодо нормативного формування звуковимови у дитини, Ви можете скористатись послугами логопеда. Логопед проведе логопедичне обстеження дитини та підкаже найоптимальніші шляхи для попередження або ж подолання мовленнєвих порушень.

12. Світ звуків: аудіальний розвиток дитини

З п'яти почуттів, властивих людині, однією з перших пробуджується здатність чути. Немовля ще в утробі матері чує биття її серця, дихання і голос, здатна реагувати на музику. Новонароджена дитина, звичайно ж, ще не

22

розуміє значення слів, але добре сприймає ритм, тембр, тональність людського голосу.

Відомо, що малюк в свої перші три-чотири роки життя отримує стільки інформації, скільки потім не зможе отримати за наступні 50-70 років. Саме в цьому віці розвивається і вдосконалюється мовлення. Малюк вже може вільно висловлювати свої думки, починає усвідомлювати і осмислювати навколишній світ.

Аудіальний розвиток дитини тісно пов'язаний з формуванням мовленнєвого (фонематичного) слуху, слухової уваги та пам'яті. Ігри для аудіального розвитку дитини допоможуть розвивати фонематичні процеси.

На жаль, аудіальна система малюка часто розвивається під впливом надмірного потоку шумів, звуків навколишнього світу (шум на міських вулицях, гучні звуки телевізора, радіо і т.д.). Це призводить до втрати натуральної, природної гостроти слуху. Сприяють цьому ще й постійні окрики дитини дорослими: «не чіпай», «не можна», «не роби так», що позбавляє дитину повноти життя.

Аудіальний розвиток дитини можна проводити в будь-якому віці. Почати можна, наприклад, в момент підвищеного шумового фону в кімнаті: запропонуйте дитині відшукати, куди поділася тиша. Малюка потрібно попросити прислухатися до звуків у різних куточках кімнати і знайти саме тихе місце – саме там сховалася тиша. Дорослий ходить з дитиною по кімнаті, прислухаючись. Якщо дитина покаже на якесь місце, дорослий видає звук із зазначеного предмета і говорить, що предмет звучить, а значить, тиша ховається в іншому місці.

Можна також пограти з малюком у гру: «Хто тихіше за всіх сидить?» І коли дитина причаїться, пояснити їй, що тиша боїться кожного звуку, будь якого шарудіння, і тому весь час ховається від нас. А для того, щоб її почути, потрібно на кілька секунд завмерти на місці. Запропонуйте дитині прислухатися і визначити, як звучить той чи інший предмет. Іншими словами, яких саме звуків боїться тиша.

Дітям середнього і старшого дошкільного віку для початку потрібно розповісти, що звуки – це диво, яке вже давним-давно для всіх стало звичним. Звуки не можна взяти в руки, не можна покласти на стіл, розглянути під мікроскопом. Але вони присутні в нашому житті завжди і скрізь: все, що нас оточує, шумить, шарудить, дзвенить, скрипить, а значить – звучить. А чи можна гармонізувати шуми, тобто створити з їх допомогою музику? Виявляється, можна. Це підтверджує ціла група музичних інструментів в оркестрі, які призначені для створення шумів у музиці. Це все ударні інструменти: трикутник, малий барабан, різні види тарілок, великий барабан

тощо.

Народження музичного інструменту

Для того, щоб пояснити дитині, як людина прийшла до створення музичних інструментів, потрібно запропонувати їй самій пройти цей шлях за допомогою невеликих експериментів.

23

Для початку, запропонуйте малюкові прослухати, як звучать всі предмети, які його оточують. Вдома – олівці, коли ними малюють; кубики, м'ячі, коли ними грають; мильні бульбашки, коли вони лопаються і т.д. На прогулянці нехай змусять звучати камінь, дерево та інші матеріали, б'ючи по них. Коли ж дитина, нарешті, переконається, що всі предмети можуть видавати звуки, можна переходити до поясненням про те, як виникли перші музичні інструменти.

Б'ючи по камінню, дереву, первісна людина прислухалася до отриманого звуку. Ритмічні удари супроводжували танці. Використовуючи різні за характером звуки, люди спілкувалися між собою на відстані (також, як зараз ми використовуємо телефон), повідомляючи новини, попереджаючи про небезпеку. В Африці, наприклад, сигнальні удари барабана повідомляли про наближення небезпеки.

Всі духові інструменти народжувалися також завдяки природі. Порожнинні стебла рослин, насіння дерев, кора, черепашки можуть звучати, якщо подути в них особливим способом. Всі вони і були давніми родичами сучасних духових інструментів, які виготовляють з дерева, металу, пластмаси. А натягнута стрілою тятива звучала так красиво і ніжно, що первісна людина змогла створити струнні інструменти.

Після таких бесід можна запропонувати дітям поекспериментувати з предметами, які звучать, і створити саморобні ударні, струнні, духові інструменти самостійно або за допомогою батьків. Оркестр з таких інструментів обов'язково повинен зазвучати, а музику нехай дитина придумас сама (вільний ритм, мелодії, що складаються з хаотичних звуків). Засобами виразності такої «музики» можуть служити прискорення, уповільнення, посилення, загасання, тембри «інструментів». П'єси можуть називатися: «Народження вітру», «Нічне шарудіння», «Жаб'ячий концерт», «Чарівний ліс», «Свято на острові Чунга-Чанга» тощо.

Окрім відомих музичних інструментів, запропонуйте дитині самій створити якийсь звуковий прилад і придумати йому назву. Наприклад, зв'язка ключів може стати інструментом «ключола», дрібні предмети в склянці – «шумофоном», набір дитячих цеглин і паличок – «рітміконом». Добре звучать також назви «віола» – так можна назвати «струнний» інструмент, «гармоніум» – інструмент, який звучить музично.

Здатність осягати через власний дотик до предмету, яким може бути звук від удару по ньому, від погладжування, постукування одним пальцем, всіма або долонькою, здатність розрізняти отримані звуки, милуватися ними – все це вкрай важливо для розвитку тембрового слуху дитини.

Надалі діти зможуть дізнатися, що звук може бути гучним і тихим; високим і низьким; тривалим і коротким; може мати особливий характер або забарвлення: м'який, різкий, дзвінкий, мелодійний, густий і т. д.

13. Розвиток фонематичного сприймання

Фонематичне сприймання – це здатність дитини впізнавати та розрізняти мовленнєві звуки. Завдяки фонематичному сприйманню дитина здатна диференціювати (розрізняти) близькі за звучанням або схожі за артикуляцією звуки рідної мови (С-З, Ш-Ж, Т-Д, Л-Р тощо). Відповідно порушення фонематичного сприймання призводить до відсутності навички диференціації, що спричиняє виникнення різних мовленнєвих порушень у дошкільному віці (відставання в поповненні словника, у формуванні граматичної будови мови і зв'язного мовлення), а також порушення письма (дисграфія) та читання (дислексія) у школярів. Саме тому дуже важливо розвивати фонематичне сприймання у дітей з самого раннього віку.

Логопедична робота з розвитку фонематичного сприймання проводиться в декількох напрямках:

1. Шляхом удосконалення імітаційного мовлення.
2. Шляхом диференціації слів-паронімів на прикладі лексичного матеріалу, який містить:

- акустично і артикуляційно віддалені звуки;
- артикуляційно віддалені, але акустично близькі звуки;
- артикуляційно близькі, але акустично віддалені звуки;
- атрікуляційно і акустично близькі звуки.

Робота з удосконалення імітаційного мовлення починається з вироблення навички розрізняти насамперед сторонні, немовленнєві звуки, близькі життєвому досвіду малюка. Найлегші для засвоєння звуки вулиці та помешкання.

Звуки помешкання: ля-ля-ля – співає дівчинка; дзень-дзень – дзвінок у двері; у-у-у – гуде пилосос; кап-кап – тече вода з крана; пх-пх – закипає чайник; ням-ням – їсть малюк.

Звуки вулиці: др-др – заводиться мотор; бі-бі – їде машина; у-у-у – летить літак; тук-тук – стукають підбори по асфальту; ш-ш-ш – шумить вітер, листя на деревах; цинь-цвірінь – співає горобець.

Коли діти знайомляться з тваринами, у гру слід включати звуконаслідування голосів звірів і птахів: му-му – корівка; ме-ме – козеня; бе-бе – овечка; і-го-го – конячка і т.д.

Далі можна ускладнити матеріал, використовуючи звуки пір року, звуки лісу, річки.

Також можна підключити до корекційної роботи ігри з пальчиками, що буде розвивати не тільки дрібну моторику, але й уміння з'єднувати звуки і рухи, концентруючи увагу на одночасному виконанні двох дій: промовляння і руху. На такому принципі ґрунтуються заняття з логоритміки. Граючи в гру «Звуковий театр», дитині пропонується виконувати разом з дорослим вправи для пальчиків у супроводі заздалегідь підібраних віршиків зі звуконаслідуваннями.

Весь матеріал спочатку відпрацьовується в імпресивному мовленні

повторень) в експресивному мовленні (малюк починає самостійно відтворювати запропоновані звуки).

Робота з розвитку фонематичного сприймання шляхом диференціації слів-паронімів здійснюється за допомогою використання спеціально виготовленого логопедичного альбому із зображеннями пар предметів для позначення слів-паронімів.

Пароніми – це слова близькі за звуковим складом і звучанням, та різні за значенням. Різниця може бути в одній букві, у зміненому префіксі чи суфіксі. Приклад: жук-сук, мишка-миска, ходити-котити; Маша-Даша-каша;, бак мак-рак-лак; жук-сук-лук.

Підібрані пари картинок повинні включати:

- акустично і артикуляційно віддалені звуки – мак-рак;
- артикуляційно віддалені, але акустично близькі звуки – сапа-шапка; • артикуляційно близькі, але акустично віддалені звуки – лак-рак, Марина-малина;
- артикуляційно і акустично близькі звуки – коза-коса.

Батькам, які вирішили самостійно займатися розвитком фонематичного сприймання своїх малюків, слід пам'ятати, що цей корекційний процес – тривалий, достатньо складний та вимагає ґрунтовної підготовки, терпіння і постійного контролю, особливо на початкових етапах.

Але також не варто забувати, що успішно виконана логопедична робота допоможе дитині перейти на новий, більш високий рівень мовленнєвого і загального фізичного розвитку.

14. Ігри для аудіального розвитку дитини.

Процес оволодіння звуковою стороною мовлення неможливий без достатнього рівня розвитку мовленнєвого (фонематичного) слуху, слухової уваги та пам'яті. Логопедичні ігри для аудіального розвитку дитини допоможуть розвивати фонематичні процеси.

Логопедичні ігри для знайомства дитини зі звуком

Розпочинаючи знайомити дитину зі звуком, використовуйте логопедичні ігри. Особливо в процесі самостійної діяльності дитини. Зміст і цілі таких логопедичних ігор наступні:

1. Звернути увагу дитини на предмет, який звучить. Формувати вміння диференціювати зони аудіального сприйняття (ближня, середня, далека).
2. Спонукає визначати напрямок звуку.
3. Розрізняти шумові звуки по гучності.
4. Виділяти звучання заданого предмета з ряду запропонованих.
5. Розрізняти звучання декількох звукових сигналів (немузичних шумів і музичних інструментів), виділяти між ними однакові за звучанням.
6. Відтворювати послідовність звукового ряду, співвідносячи його візуально з певними предметами (музичними інструментами) і без цього.

26

У ході логопедичних ігор, спрямованих на вивчення властивостей звуку, дитина має отримати не лише точне уявлення про власне звук, але й вивчити можливості свого голосу: звуконаслідування, скандування, глісандо (плавний перехід від одного звуку до іншого через всі звуки, які знаходяться між ними у звуковому ряді) тощо.

Логопедична гра «Визнач, що ти чуєш»

Мета гри: навчити прислухатися до звуків і визначати їх джерело.

Дорослий пропонує дитині визначити, що вона чує. За ширмою, яку споруджують з підручних матеріалів, чути різні звуки, наприклад: дзюрчання води, яка переливається зі склянки в склянку; шурхіт паперу - щільного і тонкого; розрізування паперу ножицями; дзвін ключа, який впав на стіл; свисток судді; дзвінок будильника; стукіт ложки по склу; дзвін келихів; плескіт в долоні; стукіт дерев'яними або металевими ложками один по одному; стукіт кісточками пальців по столу; удар м'ячем по підлозі; звуки шумових іграшок, дитячих шумових музичних інструментів і т.д.

Варіанти:

- Дитина вгадує методом проб - сама виконує дію кожним предметом, поки не почує потрібне звучання;
- Використовується серія предметів, схожих за звучанням (скляна тарілка, пляшка, чашка, порцелянова чашка);
- Можливість одночасного звучання двох-трьох різних звуків (шумів).

Логопедична гра «Визнач, звідки звук»

Мета гри: визначати напрямок звуку в просторі.

Для гри знадобиться дзвіночок. Дитина закриває очі, дорослий ходить в різних напрямках і дзвенить дзвоником. Дитина повинна показати і пояснити,

звідки чути звук (попереду, позаду, справа, зліва і т. д.)

Логопедична гра «Далеко – близько»

Мета гри: визначати відстань звучання.

Дитина закриває очі, дорослий називає його ім'я то поблизу від нього, то на відстані. Дитині потрібно визначити, близько чи далеко знаходиться дорослий.

Логопедична гра «Музика дощу»

Мета гри: прислухатися до звуків, визначати їх характеристику, знаходити порівняння, розвивати фантазію.

Гра проводиться в дощову погоду. Дорослий пропонує дитині прислухатися до шуму дощу в повній тиші і визначити його характер: монотонний, тужливий, ледачий, сумний, грайливий, докучливий, заколисуючий. Можна відшукати до нього порівняння: як сльозинки; як бісер розсипний; як вода з-під душа; докучливий, як муха; ллє, як з відра. Спробувати відобразити його ритм, а може навіть і мелодію.

Логопедична гра «Шумові коробочки»

Мета гри: розвивати вміння прислухатися і розрізняти шуми по гучності.

Візьміть кілька коробочок, заповнених різними предметами (сірниками, скріпками, камінчиками, монетами і т. д.), які під час струшування видають

27

звуки (шуми) різної сили - від тихих до гучних. Дорослий пропонує дитині потрясти кожен коробочку і вибрати ту, яка видає найгучніший (тихий) шум. **Логопедична гра «Повтори»**

Мета гри: вчити прислухатися до серії звуків і запам'ятовувати їх.

Дорослий видає серію немовних звуків, наприклад: одне клацання язиком, два оплески в долоні, три притопування ногою; або один оплеск по колінах, два оплески в долоні, одне клацання пальцями. Дитина повинна запам'ятати і повторити почуті звуки в тій же послідовності. **Логопедичні ігри для розвитку у дітей чутливості до основних властивостей музичного звуку**

Розвивати чутливість дітей до основних властивостей музичного звуку слід поступово, з часом ускладнюючи завдання і вправи.

Зміст і цілі таких логопедичних ігор наступні:

1. Формувати сприйняття висоти звуку.
2. Здатність співвідносити музичні звуки: ті, що йдуть вгору і вниз поступово; ті, що йдуть вгору і вниз через щабель; побудованих на одному звуці; ті, що звучать по два-три одночасно.
3. Розрізняти ритмічний малюнок (певна послідовність з'єднання довгих і коротких звуків).
4. Сприймати тембр і гучність звучання.

Нижче наведені приклади ігор, які стануть помічником в аудіальному розвитку дитини, формуючи і розвиваючи ще більш глибоке сприйняття звуків, ритмів, мелодій.

Логопедична гра «Дзвіночки»

Мета гри: розрізняти висоту звуків.

Для гри потрібно набір дзвіночків. Дитині пропонується розмістити їх в ряд, починаючи з дзвіночка, у якого найнижче або найвище звучання. Поступово можна збільшувати кількість дзвіночків.

Логопедична гра «Вгадай, скільки звуків я зіграю»

Мета гри: закріпити уявлення про високі і низькі звуки.

Для гри знадобляться дитячі музичні інструменти. Дорослий виконує на інструменті кілька звуків, а дитина слухає, запам'ятовує їх і відповідає, наприклад, що дорослий зіграв тричі один і той же звук, пробує повторити, проспівуючи його. Звуки можуть йти в різній послідовності, наприклад: кілька високих звуків, далі по черзі то низький, то високий і т. д. Дитині потрібно визначити, які вона чує звуки - однакові або різні, скільки високих і низьких, який звук перший - низький або високий. І на завершення гри проспівати відповідь або повторити послідовність на склад «ля».

Логопедична гра «Прогулянка»

Мета гри: розвивати почуття ритму.

Для гри знадобляться музичні інструменти та їх замітники (молоточки, барабан, бубон, ксилофон, металофон, дзвіночки, музичні тарілки). Дорослий розповідає історію, супроводжуючи свою розповідь в певних місцях грою на приготованих інструментах, залучаючи до гри дитину.

28

Наприклад: «Вийшли ми на прогулянку, але прогулянка наша була незвичайною! Ось ми спускаємося сходами (повільно стукає молоточок по столу), вийшли на вулицю. Яскраво світить сонце, ми зраділи і побігли (часто б'ємо по барабану або стукаємо молоточком по столу). Ми гуляли, як раптом піднявся сильний вітер, ударив грім і пішов дощ.» (Ритм частішає, можна одночасно бити в барабан, бубон, молоточком по металофону, вдаряти в тарілки, передавати дзвіночком капання дощу і т.д.)

Можна запропонувати дитині самій придумати продовження історії і скласти ритмічний малюнок до розповіді. Також ритмічний малюнок можна озвучувати немовними звуками (клацанням язика, пальців; ударами долонь, по колінах; притопуванням ногами і т. д.)

Логопедична гра «Оплески»

Мета гри: створювати і запам'ятовувати ритмічний малюнок. Дорослий придумує ритм і ударами долонь відображає його. Дитина повинна безпомилково його повторити. Далі ритм придумує дитина, а дорослий повторює його. У ритмічний малюнок можна вводити прості вигукі або слова, наприклад: «Раз!», «Оле-оле-оле!», «Раз, два, три!». Можна використовувати смішні приказки або примовки, промовляючи їх разом організовано і ритмічно.

Логопедична гра «Сирена»

Мета гри: вивчити можливості свого голосу.

Дорослий відображає звук сирени, тобто на одному диханні опускається до нижньої межі своєї теситури, а потім піднімається до верхньої. Дитина в цей момент керує дорослим: коли дитина піднімає руку, дорослий підвищує голос, а коли опускає - знижує. Далі дорослий і дитина міняються місцями.

Під час логопедичних занять зовсім не обов'язково, щоб дитина весь час сиділа за столом. Засвоєння матеріалу буде більш цікавим та ефективним, якщо мовленнєві завдання виконувати у русі, в процесі ігор, поєднуючись з розвитком інших психічних процесів.

15. Мовленнєве дихання – основа повноцінного мовленнєвого розвитку дитини

Для формування повноцінного мовлення у дітей важливе значення має постановка правильного мовленнєвого дихання. Плавне мовленнєве дихання формується на основі фізіологічного дихання. У деяких дітей можуть спостерігатися порушення правильного фізіологічного дихання, тобто недостатнє збагачення легких киснем. Тому так важливо навчити дитину дихати правильно.

У процесі повноцінного фізіологічного дихання здійснюється профілактика нежиті і респіраторних захворювань, адже саме в носовій порожнині повітря стає вологим або, навпаки, сухим. Воно охолоджується або зігрівається, очищується від пилу, який залишається на

29

маленьких ворсинках носових пазух. Одночасно з цим подразнюються рецептори регуляції активності і кровообігу головного мозку, порушення роботи яких дуже часто призводять до появи підвищеної тривожності, пригніченості, розладів сну.

Роботу з формування правильного мовленнєвого дихання слід починати з вироблення в дитини уміння виконувати різні види вдихів і видихів, а також їх комбінацій. Наприклад, глибокий вдих і видих через ніс, потім через рот, чергувати вдих носом і видих ротом, вдих і видих через одну ніздрю. Коли глибокий вдих і видих вже засвоєні, можна переходити до вироблення у дитини вміння здійснювати короткий легкий вдих і тривалий плавний видих.

Під час прогулянок на свіжому повітрі варто пропонувати малюкам повільно вдихати носом і ще повільніше видихати, обов'язково контролюючи правильність виконання. Видих повинен бути в півтора-два рази довшим, ніж вдих. Його краще прив'язати до кроків (вдих – 2-3 кроки, видих – 3-5 кроків). Особливо важливий такий спосіб дихання при швидкій ходьбі і повільному бігу.

Під час занять дуже важливо звертати увагу на положення живота і плечей. На вдиху слід стежити, щоб живіт піднімався («Надуй кульку»), а на видиху – опускався («Кулька лопнула»). Плечі при цьому – нерухомі, і на вдиху не повинні підніматися сильно вгору. Варто вказати дитині, щоб перед кожним новим вдихом вона робила невеликі паузи і тільки потім, на видиху, починала говорити. Це допоможе попередити виникнення і знімає можливе психоемоційне напруження мовлення.

Виконання спеціальних логопедичних дихальних вправ дозволяє не тільки вдосконалити мовленнєве дихання, але й допоможе виробити плавний видих через рот (2-4 секунди) з поступовим збільшенням його тривалості до 6-8 секунд. Надування повітряних куль, пускання мильних бульбашок, гра на дитячих музичних інструментах (губній гармошці, сопілці, трубі) зроблять заняття цікавими, різноманітними й ефективними.

Логопедичні вправи для розвитку мовленнєвого дихання Для

вдосконалення мовленнєвого дихання можна використовувати нижче запропоновані вправи.

Вправа «Соня»

Покажіть дитині картинку із зображенням ведмедя, який спить у барлогу. Поясніть слово «барліг» і продемонструйте дихання животом, запропонувавши малюку повторити за вами. Дитина повинна імітувати рівне, глибоке дихання ведмедя, для контролю поклавши руку собі на живіт.

Вправа «Фонтанчик кита»

Покажіть дитині картинку із зображенням кита, який випускає фонтан. Поясніть значення слова «фонтан», а після продемонструйте, як саме повинен дихати кит для того, щоб з'явився такий гарний фонтан – зробіть глибокий вдих ротом, видихніть з силою через ніс. Запропонуйте малюкові подихати так, як кит.

30

Вправа «Пір'ячко»

Приготуйте коробку з пір'їнками, поставте її на стіл і запропонуйте дитині подути на пір'я губами, складеними в дудочку. При цьому слід стежити за тим, щоб губи малюка не напружувалися, плечі не піднімалися, щокі не роздувати.

Вправа «Сніжинка»

Для виконання цієї вправи потрібно вирізати з паперу сніжинку, покласти дитині на долоньку і губами, складеними в дудочку, здути її з долоні на підлогу.

Вправа «Пливи, пливи, кораблик»

Приготуйте ємність з водою. Кораблик можна виготовити з паперу, а можна зробити корковий кораблик з паперовими вітрилами. Поясніть дитині значення слова «парус» і опустіть кораблик на воду. Нехай малюк дме на кораблик так, щоб він міг рухатися. Зверніть увагу дитини на те, що коли вона перестає дути, кораблик зупиняється. Можна також запускати кораблик під час прийняття ванни.

Вправа «Зіграємо ручки»

Запропонуйте дитині скласти долоньки разом, вдихнути повітря через ніс і видихнути в долоні, промовляючи звук [х].

Не варто обмежуватися запропонованими вправами. Пропонуємо більш розгорнутий комплекс логопедичних вправ для розвитку мовленнєвого дихання. Підключайте фантазію, намагайтеся залучити малюка в гру. Адже розвиваючи мовленнєве дихання, ви робите неоціненний внесок у мовленнєвий розвиток дитини.

16. Вправи для розвитку мовленнєвого дихання

Дорослим слід навчити малюка правильно користуватись диханням під час мовлення. Логопедичні дихальні вправи використовуються з метою вироблення цілеспрямованого струменя повітря, необхідного для вимови звуків.

Перед початком дихальної гімнастики необхідно провітрити приміщення. Під час виконання логопедичних дихальних вправ потрібно стежити, щоб дитина дихала діафрагмально. Під час вдиху живіт випинається вперед, плечі не піднімаються. Під час видиху живіт втягується.

Щоб дитина займалась із задоволенням, не забувайте проводити логопедичні заняття в цікавій ігровій формі.

Дихальна вправа "Кулька"

Надути щоки. Повільно, плавно випускати повітря через губи, витягнуті вперед.

Дихальна вправа "Хом'як"

Поперемінно надувати щоки.

31

Дихальна вправа "Футбол"

Губи витягнуті вперед. Здувати ватну чи пінопластову кульку на протилежний край столу. Слідкувати, щоб видихуваний струмінь повітря був цілеспрямованим, а щоки не надувались.

Дихальна вправа "Бульбашки"

Рот трохи відкрити. Широкий кінчик язика впирається у нижні зуби. Посередині язика покласти соломинку для коктейлю, кінець якої опустити у склянку з водою. Дути у соломинку так, щоб утворювались бульбашки. Слідкувати, щоб губи були нерухомими і щоки не надувались.

Дихальна вправа "На гойдалці"

На нитці прикріпити різнокольорові паперові фігурки ляльок (квіти, листочки, сніжинки тощо). Дитині потрібно силою видихуваного повітря розгойдувати їх.

Дихальна вправа "Свищик"

Підготувати чисту пляшечку. Кінчик язичка висунути так, щоб він торкався горлечка пляшечки. Зі звуком «ф-ф-ф» плавно видихати повітря у пляшечку.

Дихальна вправа "Фокус"

Рот трохи відкритий. Губи в посмішці. Язик розслаблений, у формі «лопатки» лежить на нижній губі. На кінчик язика покласти фігурку (метелика, квіточки, квадратик), різко здувати її, спрямовуючи повітряний струмінь уперед.

Ускладнення. Рот широко відкрити. Широкий язик вигнути у формі «чашечки». Покласти на кінчик носа ватку, здувати її, спрямовуючи струмінь

повітря вгору. Слідкувати, щоб видихуваний струмінь повітря проходив посередині язика, а щокі не надувались.

Дихальна вправа "Повітряна кулька"

Надувати повітряні кульки, дитячі гумові іграшки: дитина набирає повітря через ніс і повільно з достатньою силою видихує його через рот в отвір іграшки.

Дихальна вправа "Зігріємо ручки"

Зліпити уявну снігову бабу, а потім дихати у долоні, вимовляючи звук «х-х-х», ніби зігрівати їх.

Дихальна вправа "Кораблик"

Підготувати паперовий кораблик. Пустити його у миску або у ванну з водою. Спочатку дитина дує на кораблик, не поспішаючи, склавши губи як для звука «ф-ф-ф». Кораблик пливе плавно. А потім ніби налітає поривчастий вітер. Дитина складає губи як для звука «п», або витягає їх трубочкою, але не надуваючи щік. Кораблик рухається швидше.

17. Артикуляційні вправи із застосуванням артикуляційного намиста

32

Важливе місце в структурі заняття в логопедичній роботі відводиться артикуляційній гімнастиці, яка застосовується найчастіше при постановці звуків. Метою артикуляційної гімнастики є вироблення правильних, повноцінних рухів органів артикуляції, необхідних для правильної вимови звуків

Для підвищення результативності під час проведення артикуляційної гімнастики логопеди застосовують логопедичне намисто (логонамисто, логобуси) – тренажер для м'язів артикуляційного апарату. **Характеристики логопедичного намиста:**

- намистини із харчового силікону, безпечні для дітей;
- яскраві, міцні, пружні та приємні на дотик;
- стійкі до багаторазової дезінфекції;
- можна кип'ятити, дезінфікувати та заморожувати;
- шнур міцний та безпечний у використанні, швидко сохне, зносостійкий.

Правила проведення гімнастики з логонамистом:

• Артикуляційна та міогімнастика проводяться щоденно. Для гарної результативності дуже важливо регулярно виконувати комплекс вправ. • Необхідно слідкувати, щоб при виконанні вправ рухався лише язик, а тіло (плечі, голова, шия), а також нижня щелепа повинні залишатись нерухомими.

• Вправи слід виконувати перед дзеркалом, щоб дитина могла контролювати свої рухи.

• Темп має бути середнім, амплітуда максимальною – в такому варіанті найбільш правильно і ефективно навантажуються м'язи.

• Кількість повторів: починати слід з мінімальної кількості повторів до перших ознак втоми, і поступово збільшувати їх кількість. • Між вправами необхідно робити незначний інтервал.

• Обов'язковими є мотивування та позитивне налаштування дитини на успіх.

Обробка логопедичного намиста

Обов'язково після кожного використання логобуси необхідно дезінфікувати.

Варіанти дезінфікування логонамиста:

• для обробки логонамиста можна використовувати стоматологічні дезінфектори: замочити логобуси у розчині згідно інструкції і ретельно промити проточною водою, дати добре висохнути;

- обробка окропом (кип'ятіння);
- стерилізація в сухожарі.

Варіантів вправ з логопедичним намистом може бути безліч, залежно від особливостей будови та рухливості артикуляційного апарату дитини, залежно від розміру та форми логонамистини.

Варіанти вправ з логопедичним намистом

1. Утримування намистини на язичку.

33

2. Дотягнутися кінчиком язика до намистини.

3. Штовхати намистину, розхитуючи її кінчиком язика. 4. Заховати намистину, утворюючи «чашечку» так, щоб вона утримувалася центральною частиною язика.

5. Утримувати намистину язиком за верхніми і нижніми зубами. 6. Заховати намистину в ротову порожнину і рухати нею в різні сторони, активізуючи таким чином органи артикуляції.

7. Заховати намистину за щок.

8. Заховати намистину за губи.

9. Утримувати намистину губами.

10. Утримувати намистину між губами і зубами (зімкненими), злегка тягти за ланцюжок, дитина повинна утримувати намистину. 11. Ловити падаючу намистину губами, зубами.

12. Рухати намистину язиком горизонтально ↔ (вправо-вліво).

13. Рухати намистину вертикально ↑ (вгору-вниз).

14. Видувати намистину, охоплену губами, з рота сильним струменем повітря.

15. Прокручування намистину на ланцюжку кінчиком язика.

Артикуляційна гімнастика - це невід'ємна частина логопедичного впливу. Без хорошої рухливості і диференційованої роботи артикуляційного апарату важко досягти правильної звуковимови і чіткого злагодженого мовлення. Також логонамисто допомагає логопеду в роботі з проблемами жування та ковтання.

Такий тренажер успішно можуть застосовувати в домашніх умовах батьки, розвиваючи рухливість артикуляційного апарату дитини та готуючи його в ігровій формі до правильної вимови звуків.

18. Логопедичне намисто (логонамисто, логобуси) **– тренажер для м'язів артикуляційного апарату**

Логопедичне намисто (логонамисто, логобуси) – це тренажер для м'язів артикуляційного апарату, що складається з силіконових намистин різної форми, кольору та розміру, які нанизані на шнур. Логонамисто використовується для цікавого та більш продуктивного проведення артикуляційної гімнастики та міогімнастики.

Артикуляційна гімнастика – це сукупність спеціальних вправ, спрямованих на зміцнення м'язів артикуляційного апарату, розвиток сили, рухливості і диференціювання рухів органів мовлення.

Міогімнастика – це комплекс вправ для м'язів щелепно-лицьової області з метою профілактики і лікування зубощелепних аномалій у тимчасовому і змішаному прикусі.

Виконуючи артикуляційну гімнастику, слід намагатись дотримуватись принципу – задіяти максимальну кількість аналізаторів дитини – зоровий,

34

слуховий, тактильний. Для успішного проведення артикуляційної гімнастики дитина повинна:

- чути (чітка та зрозуміла інструкція);
- бачити (зразок і себе);
- відчувати (доторкнутися до потрібного місця).

Одним з помічників при виконанні «зарядки для язика» може стати артикуляційна намистина – логонамистина. Вправи з артикуляційною намистиною можна успішно застосовувати як на заняттях з логопедом, так і вдома, для закріплення сформованих навичок.

Вправи з логопедичним намистом – це як вправи з гантелями, так званий фітнес для язика.

- Додаткове навантаження зміцнює м'язи язика.
- Фізичний предмет допомагає дитині відчувати м'язи язика та краще зрозуміти, як ними керувати.

Механізм виконання артикуляційних вправ дітям часто зрозумілий не відразу. Порівняйте самі.

Логопед дає інструкцію до виконання вправи «Чашечка»: «Відкрити широко рот, висунути язик. Кінчик і бічні краї язика підняти до верхніх зубів, але не торкатись їх. Утримувати язик в такому положенні під рахунок».

А якщо інструкція прозвучатиме так: «Я покладу намистину тобі на язик, а ти спробуєш обійняти її язиком, щоб язик перетворився на чашечку». Що скажете?

Логобуси допомагають дитині навчитись підіймати язик вгору (у деяких дітей це дійсно викликає значні труднощі, особливо у дітей з дизартрією – недостатньою іннервацією м'язів мовленнєвого апарату). Для цього логопед пропонує дитині підняти намистину по мотузці вгору та намагатися утримати її вгорі. Також логобуси стануть у нагоді, коли потрібно зафіксувати нижню

щелепу в нерухомому положенні, наприклад під час виконання вправи «Коник», «Дятел». Для цього потрібно прикусити намистину відповідного розміру бічними зубами.

Увага! Логопедичні намистини повинні розміщуватись на мотузці, щоб запобігти їх випадковому проковтуванню! Артикуляційна гімнастика із застосуванням логонаміста повинна проводитись під контролем дорослого.

Батьки можуть виконувати артикуляційну гімнастику з використанням логонаміста вдома, готуючи артикуляційний апарат дитини до постановки звуків. Однак логопеди рекомендують розпочинати такі логопедичні заняття в домашніх умовах після консультації з логопедом, індивідуального добору артикуляційних вправ та власне логонамистин. Інакше можна гарно розважитися, але без користі.

19. Види порушень звуковимови

35

Порушена вимова звуків у дітей до 4-5 років вважається нормою і називається фізіологічним або віковим формуванням звуковимови. Дитина 5- 6-річного віку згідно норм повинна оволодіти правильною та чіткою вимовою всіх звуків рідної мови (дана вікова межа може дещо змінюватись залежно від умов розвитку мовлення дитини).

Існує декілька видів порушень вимови звуків у дітей.

Відсутність звука

Під час вимови слів дитина може пропускати певний звук. В такому випадку при багаторазовому повторі слова чується неточний голосний звук, інколи йотований (морозиво – мо-и-озиво, чи мо-йо-зиво), або ж звук пропускається повністю (мо-о-зиво). Під час вимови свистячих і шиплячих звуків такий голосний заміник супроводжується певним придихом та шумом. Дитина може пропускати звук як на початку слова, так і в середині та в кінці слова.

Заміна звука

У мовленні дитина замість одного звука вимовляє чіткий та правильний інший звук. Наприклад, замість [р] промовляє звук [л] (море - моле). Існують заміни звуків, різних за участю голосу – оглушення звуку (зуби - суби), а також заміни звуків, різних за твердістю та м'якістю – пом'якшення звуку (тато - тятьо).

Викривлення звука

У даному випадку замість правильного звуку дитина вимовляє такий, якого немає у фонетичній системі рідної мови. Наприклад, звук [ш] може вимовляти як неточний (спотворений, міжзубний) звук [с], або дитина вимовляє горловий звук [р].

Увага! Якщо відсутність та заміну звуків можна віднести до вікових порушень звуковимови (до 5-6-річного віку дитина може самостійно оволодіти правильною звуковимовою), то викривлення звуків не проходить з віком, і тому необхідно якомога раніше отримати консультацію логопеда.

Якщо вашій дитині 5, або навіть 6 років, а у неї зберігаються неточності у звуковикові, не зволікайте! Не варто сподіватись, що дитина «виговориться» або «переросте»...Консультація логопеда допоможе вчасно виявити мовленнєві порушення та успішно їх подолати!

Вправи для перевірки вимови звуків

• Дитина повинна повторити слідом за дорослим певний звук в ізольованій позиції (тобто окремо, наприклад, протягнути звук [с]). • Наступний крок – дитина повторює за дорослим слова, в яких вказаний звук знаходиться в різних позиціях (на початку, в середині, в кінці слова). Мовленнєвий матеріал (перелік слів) для обстеження вимови різних звуків можна переглянути у розділі «Автоматизація звуків».

43

20. Терміни появи звуків у дітей

Терміни появи у дітей голосних і приголосних звуків індивідуальні та залежать від умов розвитку мовлення, а також від індивідуальних особливостей розвитку дитини. Однак можна орієнтуватись на загальноприйняті норми.

Норми появи голосних та приголосних звуків у дітей:

Вік дитини – 1-2 роки

Голосні звуки – [а], [о], [е].

Приголосні звуки - [п], [б], [м].

Вік дитини – 2-3 роки

Голосні звуки – [і], [и], [у].

Приголосні звуки - [ф], [в], [т], [д], [н], [т'], [д'], [н'], [г], [к], [г'], [х],

[й]. **Вік дитини – 3-5 років**

Приголосні звуки - [с], [з], [ц], [дз], [с'], [з'], [ц'], [дз'], [ш], [ж], [ч], [дж],
звукосполучення [шч].

Вік дитини – 5-6 років

Приголосні звуки - [л], [л'], [р], [р'].

У три роки у дитини зникає загальна пом'якшеність мовлення. У чотири роки дитина здатна підтримати розмову, висловити думку простими поширеними реченнями, а також складними реченнями. У п'ять років дитина вже здатна виділити у слові перший і останній звуки, підібрати слова з потрібним звуком, інтонаційно виділити вказаний звук у слові.

У шість років дитина повинна правильно та чітко промовляти усі звуки рідної мови. Діти цього віку здатні визначити кількість звуків у слові, їх порядок, місце звука у слові, поділити слово на склади, виділити наголошений склад, користуватися схемою звукового налізу слів тощо.

Порівнюючи показники мовленнєвого розвитку дитини з загальноприйнятими нормами, пам'ятайте що терміни появи звуків залежать від індивідуальних особливостей розвитку дитини та умов розвитку мовлення.

Якщо у вас виникають сумніви щодо будь-якого аспекту мовлення дитини (звуковимови, зв'язного мовлення тощо), зверніться за консультацією до логопеда.

21. Коли дитині можна починати вчити іноземну мову? Поради логопеда

37

Для того, щоб вивчення іноземної мови було легким та результативним, батькам необхідно запам'ятати декілька логопедичних порад та правил.

Поради логопеда щодо вивчення дітьми іноземної мови: • Навчання іноземної мови повинне здійснюватись в ігровій формі. • Добре, якщо у дитини є потяг до розуміння іноземної мови. В іншому випадку дорослому слід ретельно підбирати потрібну методику вивчення мови для зацікавлення дитини.

• Оскільки батьки – це взірць для наслідування для дитини в усьому і в мовленні зокрема, навчаючи іноземній мові, сам дорослий повинен мати прекрасну вимову та знати тонкощі граматики. Адже саме з батьками дитина гратиме в іноземців і перейматиме особливості спілкування.

• У випадку, коли мовлення дитини формується згідно вікових норм і немає порушень у розвитку мовлення, тоді в період інтенсивного вивчення рідної мови можна розпочати вивчення іноземної. Адже саме в цей час дитина добре сприймає і засвоює нові слова і правила.

• Дуже добре на засвоєння іноземної мови впливає спілкування з носіями мови. Окрім того, що дитина буде чути правильне мовлення, нове мовне середовище дасть змогу дитині зрозуміти, де і як можна практично використати іноземну мову.

• Навчання іноземній мові передбачає сформованість фонематичного слуху та сприймання. Тому якщо у дитини є певні порушення, зумовлені недостатньою зрілістю фонематичних процесів, з вивчення іноземної мови варто трохи зачекати.

• Також не варто розпочинати навчання іноземної мови, якщо дитина ще не опанувала звуки рідної мови. Інакше в дитини може виникнути «плутанина» з артикуляцією певних звуків, змішування у вимові звуків різних мов, що негативно позначиться на розвиток мовлення загалом та формування звуковимови зокрема.

Мовні ігри від логопеда для вивчення з дітьми іноземної мови: 1. Батькам слід пам'ятати, що як і при вивченні рідної мови, для дітей дуже важливою є візуалізація, а не просто пояснення чи переклад. Наприклад, при вивченні англійської мови не варто перекладати слово «cat» – це «кіт». Достатньо показати на kota чи його зображення на картинці й вимовити: «cat». Такої аналогії між візуальним образом і вимовленим англійським словом буде цілком достатньо, щоб дитина його зрозуміла і запам'ятала.

2. Гарний ігровий прийом – розучування віршиків і пісень іноземною мовою. А якщо їх промовляння супроводжувати хоч невеличким театралізованим дійством (пальчиковим театром, таночком, діями з іграшками тощо) – діти із задоволення повторюватимуть їх знову і знову.

3. Для вивчення з дітьми іноземної мови використовуйте іноземний етикет. Можна домовитись між собою і в побуті використовувати іноземні кліше ввічливості. Наприклад, вранці після пробудження кажіть «доброго

38

ранку» двома мовами, так само бажайте «на добраніч», «смачного», промовляйте слова вдячності та вибачення тощо.

4. Обов'язково рахуйте іноземною усе навкруги, називайте колір та розмір предметів, збагачуйте словник назвами членів родини, меблів, посуду і т. д. Називайте іноземною мовою всі предмети та дії, з якими зіштовхується дитина.

5. Використовуйте для вивчення іноземних слів книжку з яскравими картинками. Добре, якщо під картинкою буде написане іншомовне слово. Називайте всі ці слова, а малюк нехай за вами повторює.

6. Складнішою, але дуже корисною, є гра-римування. Для цієї гри у дитини вже має бути певний словниковий запас іншомовних слів. Дорослий допомагає дитині, пропонуючи зразок, наприклад: cat – hat, dog – frog, parrot – carrot тощо.

7. Проявляйте творчу фантазію, зі щирим задоволенням грайте в іноземців. Супроводжуйте іноземною мовою усі спільні види діяльності: малювання, ліплення, аплікацію тощо. І якщо такі іноземні ігри будуть систематичними, ваша дитина швидко стане носієм другої мови.

22. Чому треба вчити дитину розмовляти правильно?

Усі батьки хочуть, щоб їх діти були здоровими, щасливими, успішними, досягли високих результатів у навчанні та кар'єрі, почували себе впевнено та вільно у будь-яких життєвих ситуаціях. І правильне, чітке та гарне мовлення є однією із важливих складових гармонійного розвитку особистості. А вчитись правильно говорити слід з дитинства!

Дитину треба вчити говорити! Дитина повинна говорити правильно!

Діти часто чують від своїх батьків:

«Усі твої друзі вже так гарно говорять, а ти...» «Чому ти не можеш правильно сказати це слово? Це ж так просто...» «Скільки можна запам'ятовувати такий маленький вірш?.. Якщо не вивчиш його, Дід Мороз не подарує тобі подарунок...» «Якщо ти не навчишся гарно говорити, тебе не візьмуть до школи...»

«Йсла Саса по сесе і смоктала суску».

Насправді, у дітей від народження є величезна потреба в спілкуванні! Кожен малюк дуже хоче говорити так, щоб його слухали, чули і розуміли. Однак не всі діти знають, як це – говорити правильно. І саме ми, дорослі, повинні вчасно допомогти дитині, а не постійно дорікати.

Чим старшою стає дитина, тим більше оточуючі починають помічати недоліки дитячого мовлення. Спершу маму малюка, який говорить «своєю мовою», просять «перекласти» сказане. І люблячі матусі залюбки це роблять, не розуміючи, що забирають у малюка гарну нагоду потренуватись говорити чіткіше, або хоча б спробувати власні сили. У дитячому садочку таким дітям

39

не дають розповідати віршики на святкових ранках. Згодом однолітки починають насміхатися над неправильною вимовою малюка. І дитина поступово починає відокремлюватись від колективу, а це затримує мовленнєвий розвиток та має негативний вплив на формування особистості: дитина стає замкнутою, дратівливою, часто ображається, а може навіть бешкетувати і проявляти агресію по відношенню як до товаришів, так і до дорослих.

Всі вищеописані ситуації поступово забирають у дитини мотивацію до правильного мовлення.

«Пису так, як говолю»...

Прикрощі та труднощі, пов'язані з неправильною вимовою, дитина з дитячого садка «забирає» з собою у школу, а у школі ці труднощі тільки зростають. Усі звуки, які дитина не вимовляла, вона не зможе правильно написати, погано справлятиметься зі звуковим аналізом слів, у дитини

страждатиме техніка читання, її відповіді на уроках будуть простими та збіднілими. Задумайтесь на хвилинку: чи немає у цьому вини батьків?

Поставте собі запитання та відверто дайте на них відповіді: Чи приділяєте Ви достатньо уваги розвитку мовлення малюка? Чи слідкуєте Ви за тим, щоб дитина вчасно навчилася вимовляти всі звуки, а її мовлення було правильним, чітким та зрозумілим? Адже недоліки сімейного виховання, що, зокрема, проявляються в недостатній увазі до мовлення дитини, нерідко є головною причиною логопедичних дефектів. Подолати такі дефекти, сформувати та закріпити правильну вимову звуків, збагатити словник дитини, а також вирішити цілу низку інших мовленнєвих негараздів допоможе логопед.

Дефекти фікції

Логопед зможе взяти на себе основне навантаження в навчанні дитини правильного мовлення та корекції існуючих мовленнєвих вад. **Логопед допоможе батькам:**

- зрозуміти етапи та специфіку розвитку мовлення дитини;
- навчитись відрізняти правильну вимову звуків від дефектної;
- розібратись чому дитині важко вимовляти ті чи інші звуки;
- навчитись оцінювати якість власного мовлення та контролювати темп, чіткість та правильність звуковимови під час спілкування з дитиною.

Пам'ятайте, що в тісній співпраці та співтворчості в системі «дитина логопед-батьки» можна досягти значних результатів в розвитку дитячого мовлення, попередженні та подоланні мовленнєвих порушень. Діти будуть **РОЗМОВЛЯТИ!**

Діти будуть розмовляти **ПРАВИЛЬНО!**

Діти будуть розмовляти **КРАСИВО!**

23. Чому кожній дитині потрібна консультація логопеда?

40

Часто батьки спілкуються з дитиною, не помічаючи – ЯК вона говорить, тому що їм важливіше – ЩО сказав малюк. До того ж батьки дуже звикають до мовлення своїх дітей, нехай навіть не зовсім правильного.

Побутова ситуація не вимагає розгорнутого висловлювання. Батьки, як правило, знаходяться в постійному діалозі з дитиною. Діалогічне мовлення (або «розмовна мова») має власні закони побудови. Знання ситуації повністю визначає висловлювання. Діалогічне мовлення, по суті, розділене між двома людьми, ініціатива може належати тільки одному з них. Особливо часто це буває, коли дорослий спілкується з дитиною. Трапляються такі випадки, коли мама не тільки запитує про щось свою дитину, але й відповідає замість неї. Найпростіші форми діалогу не вимагають побудови програми висловлювання. Крім того, діалог спирається на ряд невербальних засобів – на безпосередню предметну ситуацію, інтонацію співрозмовника, його міміку, жести. Діалог допускає значну граматичну неповноту і має специфічний словник, який теж задає безпосередню ситуацію.

Діалогічного мовлення буває цілком достатньо у повсякденному спілкуванні. Навіть коли дитина про щось розповідає, згадує якісь події, мовлення її часто теж є діалогічним. Насамперед дитина говорить про те, що знаходиться у фокусі її уваги. Вона виділяє й озвучує найбільш значущі для неї елементи цілісної ситуації і зовсім не дбає про «зручність» слухача.

Однак школа, з її класно-урочною системою і діючими програмами, пред'явить до мовлення дитини зовсім інші вимоги. Насамперед виникне необхідність формувати, а потім формулювати власні думки в максимально зрозумілій для інших формі.

У психолінгвістиці усне монологічне мовлення визначається як «розгорнуте висловлювання на задану тему». Близьким до поняття монологічного мовлення є поняття зв'язне мовлення. Саме воно частіше вживається в дослідженнях, присвячених мовленнєвому розвитку дитини. Усне монологічне мовлення обов'язково передбачає мотив висловлювання і загальний задум, які повинні бути міцно пов'язаними між собою і робити визначальний вплив на протікання всього висловлювання. Монологічне мовлення зазвичай складається з декількох смислових груп, пов'язаних в цілісну структуру. При цьому всі побічні асоціації повинні гальмуватися і у висловлюваннях не повинно бути повторів. Зрозуміло, що це досить складне завдання.

Формувати, а потім тренувати навички зв'язного мовлення необхідно ще в дошкільному віці дитини, займаючись цим спеціально: систематично та цілеспрямовано. Розвитком зв'язного мовлення можуть займатись як батьки

49

самостійно, так і підключати до цього процесу педагогів, логопеда.

До мовлення дошкільника школа буде пред'являти зовсім інші вимоги. Навіть незначні недоліки у розвитку мовлення дитини можуть призвести до труднощів у навчанні, особливо в освоєнні процесів читання (дислексія) та письма (дисграфія). Тому, чим раніше будуть виявлені проблеми у мовленні

41

дитини, тим раніше можна почати роботу з логопедом щодо їх подолання, і тим успішнішою буде ця корекційна робота.

24. Особливості виправлення мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку.

Батькам, які займаються з дітьми усуненням мовленнєвих порушень в домашніх умовах, необхідно пам'ятати, що логопедичній роботі з кожною віковою групою властиві свої певні особливості.

Молодший дошкільний вік

Так, перед 3-4-річними дітьми недоцільно прямо ставити завдання - вчитися вимовляти той чи інший звук. Адже більшість з них просто не усвідомлюють своїх помилок.

Логопедична практика показує, що зосередження уваги дітей у цьому віці на недоліках їх вимови нерідко призводить до того, що вони починають соромитися розмовляти з оточуючими, перестають відповідати на запитання.

Отже, потрібно в більшій мірі направляти їх увагу на сприйняття фонетично правильного мовлення оточуючих. Дорослі ж повинні говорити з ними чітко, не поспішаючи. Особливо сприятливі умови для цього створюються під час виконання різних режимних моментів, ігор (особливо з наспівами і на звуконаслідування, наприклад, «Коровай» та інші).

Малюки, наспівуючи, проговорюють віршик чи співають пісню, де слова заучують повністю. Це особливо важливо для правильного сприйняття їх звукової структури. За таких умов, хоча у дитини ще немає окремих звуків, правильна структура слова зберігається.

Позитивним є і те, що ігри можна проводити по кілька разів. Дітям дуже подобаються повторення. А це якраз і створює умови для автоматизації звуків, які вони вміють вимовляти окремо, але в самостійному мовленні ще не вживають.

Середній дошкільний вік

З дітьми середнього дошкільного віку цілком доцільно застосовувати спеціальні логопедичні прийоми постановки того чи іншого звуку, проте вони також повинні бути ігрового характеру.

Середні дошкільнята вже помічають помилки у мовленні інших людей, але визначити, в чому саме вони полягають, поки не здатні. Це тому, що у більшості з них тільки починає розвиватися здатність до слухової диференціації та звукового аналізу мовлення. Саме в цьому віці і слід починати логопедичну роботу з її формування. І тут знову ж не обійтися без ігор. Наприклад, існує спеціальна гра на слова-пароніми, які відрізняються тільки одним звуком (ніс - ніж, коза - коса). Дізнайтесь більше про розвиток фонематичного сприймання.

Працюючи над звуковимовою дитини, недоцільно пропонувати їй повторювати старі, добре знайомі вірші, в яких певні слова вона вимовляє неправильно. Кожного разу необхідно включати нові, цікаві за змістом і невеликі за обсягом тексти. Розучуючи їх, слід інтонаційно виділяти потрібний звук, звертаючи увагу дитини на його вимову в слові. При цьому потрібно показувати, як правильно тримати язик, губи. Такі логопедичні прийоми спонукають дитину зосереджувати увагу і на звуковій стороні мовлення.

Старший дошкільний вік

Серед старших дошкільників порівняно небагато дітей з вадами звуковимови, але з ними необхідно поглиблено працювати. Особливо з тими, у кого недорозвинений фонематичний слух. Це забезпечить своєчасну підготовку їх до школи і сприятиме зменшенню кількості «невстигаючих» дітей у початкових класах.

Особлива увага в логопедичній роботі зі старшими дошкільниками, крім виправлення недоліків вимови, приділяється фонематичному аналізу. Успіх же корекційної роботи буде обумовлений ступенем розвитку мовлення кожного з них, характером вимови, станом фонематичного слуху і слухового сприйняття.

Так, старші дошкільнята з добре розвиненим мовленням, правильною вимовою і нормальним слуховим сприйняттям вирішують елементарні завдання звукового аналізу без помилок. Вони легко визначають наявність або відсутність звуку в слові, розрізняють схожі звуки, придумують слова або відбирають малюнки на заданий звук. У той же час більшість дітей з зазначеними вище недоліками допускають помилки.

Отже, зі старшими дошкільниками не можна обмежуватися тільки виправленням недоліків мовлення. У них необхідно розвивати фонематичний слух і слухове сприйняття.

Також логопед рекомендує для всіх вікових груп дошкільнят застосовувати дуже корисні артикуляційні та дихальні вправи.

25. Етапи виправлення мовленнєвих порушень у дітей

З дітьми, у яких спостерігаються нескладні порушення звуковимови, батьки можуть працювати самостійно. У середніх, старших дошкільників, а також школярів такими логопедичними порушеннями є:

- нечітка вимова чи змішування звуків однієї-двох артикуляційних груп (наприклад, свистячих і шиплячих звуків);
- нечітко вимовлені звуки легко викликаються або піддаються виправленню (наприклад, міжзубна вимова свистячих звуків);

43

• при правильній вимові спостерігаються незначні порушення фонематичного слуху.

Логопеди повинні працювати з дітьми у випадках, коли: • порушена вимова кількох груп звуків (наприклад, свистячі і шиплячі, сонорні та глухі або дзвінкі);

- має місце загальна нечіткість мовлення;
- недостатній розвиток лексико-граматичного аспекту мовлення (тобто якщо діти на питання дають бідні, нерозгорнуті відповіді, не вміють правильно вживати слова, перекичують їх, переставляють склади, закінчення) тощо.

ПОСЛІДОВНІСТЬ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ ПО ВИПРАВЛЕННЮ ЗВУКОВИМОВИ У ДІТЕЙ

1-й етап - підготовчий

Починається з ігор та вправ, які направляють увагу дитини на звукову сторону мовлення, вчать її слухати, правильно впізнавати і розрізняти звуки в словах, розвивають слухову увагу. Якщо у дитини язик і губи малорухливі, слід проводити відповідні артикуляційні вправи. Для формування правильного мовленнєвого видиху проводиться дихальна гімнастика.

Перед початком занять з логопедом з постановки звуків (чи логопедичних занять в домашніх умовах), а також перед виконанням артикуляційної гімнастики обов'язково слід познайомити дитину з будовою мовленнєвих органів, які знаходяться в її ротику.

2-й етап - постановка звуку

Починається логопедична робота з повторення дитиною звуку за дорослим (цього часто виявляється достатньо). У разі невдачі дорослий перед дзеркалом показує положення губ, язика під час вимови певного звуку,

детально все коментує та направляє дитину.

Слід звернути увагу дитини на температуру повітря, що видихається, дати відчутти на долоньці теплий потік при вимові шиплячих звуків [ш, ж, ч, шч] і холодний – при вимові свистячих [с, з, ц]. Також потрібно нагадати про вібрацію голосових зв'язок при вимові дзвінких звуків [з, ж] і її відсутність при вимові глухих звуків [с, ш].

3-й етап - автоматизація звуку

Закріпити правильну вимову в складах допомагають різні логопедичні ігри на звуконаслідування (наприклад, листочки шумлять в лісі «шу-шу-шу» – на звук [ш], жук летить «жу-жу-жу» – на звук [ж]).

Коли дитина добре вимовляє звук ізольовано і в складах, можна переходити до логопедичних ігор, де він включений в слова, словосполучення, речення (спеціальні логопедичні доміно, лото), і нарешті до розучування віршів, логопедичних чистомовок та скоромовок, розповідання казок, опису сюжетних картинок.

44

4-й етап - диференціація звуків

На даному етапі логопедичної роботи звуки, які часто змішують і плутають діти ([с] - [ш], [з] - [ж], [р] - [л] та інші), порівнюють за артикуляцією, звучанням, смисловою функцією.

До диференціації приступають після постановки та автоматизації кожного зі звуків в самостійному мовленні. Найефективнішими формами корекційної роботи залишаються логопедичні ігри та вправи, але на цьому етапі вони ускладнюються.

Також логопедичні ігри та вправи позитивно впливають і на психічний стан дитини. Вони розвивають уважність, спостережливість, активність, покращують пам'ять і мислення.

26. Іграшки для розвитку мовлення дитини 3-5 років

Іграшки в житті дитини відіграють важливу роль, а гра для неї – це справжня робота. Для того, щоб розвинути мовлення дитини від 3 до 5 років, іграшки потрібні різноманітні. А граючи з дитиною, Ви формуватимете не лише мовлення, а й паралельно розвиватимете мислення, увагу, уяву, дрібну моторику тощо.

До розвиваючих іграшок для дітей від 3 до 5 років відносять такі: ляльки, м'ячі, кубики, конструктори, будівельні набори, пірамідки, пазли, мотрійки, книги, настільні ігри, технічні іграшки, сюжетно-рольові іграшки, іграшки для вулиці (пісочні набори), музичні інструменти, фарби, олівці, глина, пластилін та багато інших.

Як розвивати мовлення дитини від 3 до 5 років?

Мовлення у дітей від 3 до 5 років розвивається особливо швидко. Активний словник малюків з кожним днем поповнюється новими словами і поступово розширюється. Саме у цьому віці з'являється новий вид діяльності – сюжетно-рольова гра, яка дає ще більший поштовх до розвитку мовлення та мовленнєвої взаємодії з дорослими та однолітками. Діти поволі засвоюють граматичну будову мовлення, починають говорити багатослівними реченнями, у них формується зв'язне монологічне мовлення. Швидко розвивається та удосконалюється фонематичний слух, поступово з'являється здатність до звукового аналізу слів.

Для мовленнєвого, а також всебічного розвитку дитини використовуйте найрізноманітніші іграшки та ігри з ними.

Спортивний куточок

Дітям у будь-якому віці дуже важливо достатньо часу приділяти фізичній активності. Для цього на допомогу батькам приходять м'ячі, скакалки, обручі, кеглі та інші спортивні предмети. Зі спортивними іграшками можуть грати діти будь-якого віку. Такі ігри можуть бути як без

45

правил, так і чітко організованими, з продуманою метою. Наприклад, можна просто кидати м'яч один одному для розвитку зорово-моторної координації. А можна кидати дитині м'яча і закріплювати узагальнюючі поняття. Наприклад, дорослий перераховує овочі, фрукти і ягоди, на кожне слово кидаючи дитині м'яч, а дитина повинна його ловити лише тоді, коли почує ту чи іншу назву фрукта, в інших випадках вона відкидає м'яч вбік.)

Увага! Слідкуйте, щоб, граючись спортивними іграшками, діти змінювали положення тіла і навантаження на різні ділянки тіла. Обов'язково

слід змінювати задіяну руку чи ногу, чергуючи вправи спершу правою, а потім лівою. Наприклад, надмірне захоплення грою в кеглі може з часом призвести до викривлень хребта.

Настільні ігри

- Лото – одна з найпопулярніших настільних ігор. Вона допомагає засвоїти класифікацію предметів та усвідомити зв'язки між ними, є гарним помічником в засвоєнні правильної вимови звуків. Лото розвиває увагу, швидкість орієнтування, виховує зосередженість.

- Доміно допоможе в розвитку логічного мислення та уваги, навчить грати за правилами.

- Мозаїка, пазли та шнурівки прекрасно розвивають дрібну моторику, просторове бачення, точність і координацію рухів.

- Настільні ігри із завданнями (так звані «бродилки») є дуже цікавими для дітей і бувають різних рівнів складності. І хоча настільні ігри часто передбачають вигравш або програвш, для дітей від 3 до 5 років весь зміст полягає в самому процесі гри. Діти радіють, коли знайдуть потрібну картинку чи перемістять фішку. Їх дії приносять більше задоволення, ніж необхідність виграти.

Увага! Купуйте дитині гру відповідно до вказаного віку на упаковці. Не бажано купувати настільні ігри (та й будь-які інші) «на виріст»! В результаті литина почне ставитись до ігор, як до чогось важкого й нецікавого!

Дидактичні, або навчальні іграшки

Граючись дидактичними іграшками, діти здобувають певні знання, опановують нові вміння та навички. Такі іграшки створені для розвитку розумової активності дитини. Граючись з ними, дитина вчиться розрізняти і співставляти кольори, форми та величини предметів, рахувати, отримує знання про якість і кількість предметів.

Ігри з картинками

Добре, якщо серед дитячих іграшок будуть ще й предметні картинки з зображенням тварин, посуду, меблів, дерев тощо. Їх можна використовувати для різноманітних ігор і завдань. Наприклад, усіх тварин можна поділити на диких і свійських та «розселити» в коробочку-ліс, коробочку-зоопарк, коробочку-ферму.

Читаємо книги

Книга – це одне з найулюбленіших та корисних занять для дітей різних вікових категорій. Адже книга допомагає дитині навчитись переказувати,

46

фантазувати, збагачувати словниковий запас, розвиває зв'язне мовлення, абстрактне мислення, пам'ять, творчу уяву.

Сюжетно-рольові іграшки

Сюжетно-рольові ігри допомагають малюкам усвідомити своє місце в суспільстві та дозволяють почуватись дорослими. Дітям дуже подобаються іграшки, які відображають дорослий побут (іграшковий телефон, посуд, праска, набір інструментів, лікарський набір тощо). З їх допомогою інтенсивно розвивається мовлення, збагачується словник дитини та вдосконалюються навички мовленнєвої взаємодії з однолітками та дорослими.

Конструювання

Кубики, бруски, цеглини, конструктори... З дерева, з пластику, з металу... Безмежний простір для творчості! Однак, щоб дитина довго не залишалась на етапі хаотичних дій з кубиками та фігурами, дорослому необхідно показати їй, що і яким чином можна збудувати. Будь-яка найпростіша споруда вимагає від дитини вміння мислити, зосередитись, терпляче ставитись до процесу.

Батькам слід пам'ятати, що у різному віці дітям подобаються різні іграшки. А якщо Ви хочете, щоб придбана іграшка не просто стояла на полиці та була «для колекції» або ж «для асортименту», не обмежуйте свою роль лише покупкою.

Кожну нову іграшку слід не просто дати дитині. Про нову річ потрібно все розповісти, пояснити та показати, як з нею гратися і приєднатись до гри. Лише в такому випадку іграшка буде дійсно розвиваючою.

27. Іграшки для розвитку мовлення дитини 1-3 років

Основними особливостями розвитку мовлення дітей другого року життя є збільшення кількісного словникового запасу та формування здатності до наслідування. А головне завдання батьків – дати поштовх до розвитку мовлення як засобу спілкування.

Ваш малюк вже вміє повзати, ходити, можливо дехто навіть бігати. Значно точнішими стали його рухи, зокрема дрібні рухи пальців та рук. Для подальшого формування таких психічних процесів як мовлення, мислення, пам'ять, увага, уява, а також для вдосконалення загальної та дрібної моторики дитині необхідні іграшки, але не прості, а розвиваючі.

До розвиваючих іграшок для дітей від 1 до 3 років відносять такі: кубики, конструктори, рамки та вкладки Монтессорі, м'які конструктори, фігурки на магнітах, пазли, пірамідки, «крутилки», «возилки», м'ячі, фарби, пісочні набори, музичні інструменти тощо.

Як розвивати мовлення дитини від 1 до 3 років

47

У малюка повинен бути обладнаний свій ігровий куточок. Він має знаходитись в максимальній близькості від підлоги та бути постійно доступним для дитини.

Будуємо вежу: кубики та пірамідки

Для неслухняних дитячих пальчиків побудувати вежу – завдання непросте. Однак воно прекрасно розвиває координацію рухів, почуття рівноваги, а також дає малюку поняття елементарних законів фізики: дитина, експериментуючи з кубиками різного розміру, починає розуміти, що найбільший кубик варто класти в основу майбутньої конструкції, а маленький – з самого верху.

Дуже гарною розвиваючою іграшкою є пірамідка. Для перших ігор з пірамідкою краще вибрати класичний її варіант з поступовим зменшенням кілець, зроблену з дерева, пофарбовану в насичені, чисті кольори.

Під час будь-яких маніпуляцій з кубиками (чи іншими розвиваючими іграшками) необхідно коментувати дії дорослого і дитини. Завдяки такому пояснювальному мовленню дорослого буде збагачуватись словник малюка.

Оскільки вимовні можливості дитини другого року життя ще малі, під час ігор з нею можна застосовувати логопедичну гру «Покажи, де...» (Наприклад: «Покажи, де найбільший кубик», «Дай мамі червоний кубик» тощо)

«Допоможи мені зробити все самому»: вкладки та рамки Монтессорі За

системою Марії Монтессорі дорослому в оточуючому дитину середовищі відведена особлива роль – роль помічника, що веде дитину до самостійності відповідно до головного принципу методики «Допоможи мені все зробити самому».

Відповідно до основних правил навчання за Монтессорі дитина – сама собі учитель. Малюк сам обирає, коли і чим він хоче гратися. Дорослий повинен підводити дитину до навчання та залишатися у ролі спостерігача, що лише супроводжує процес розвитку та пізнання.

Розвиваючі іграшки за Монтессорі бувають площинні, об'ємні, різні за формою та матеріалами. З їх допомогою дитина «на дотик» знайомиться з основними геометричними формами, тренує точність, узгодженість рухів.

Рамки и вкладки Монтессорі розвивають дрібну моторику, логічне мислення, зорове сприйняття розмірів (більший - менший), збагачують словниковий запас.

За методикою Монтессорі у кожної дитини є внутрішня, інтуїтивна здібність до мовлення, читання та письма. Слідуйте за природними ритмами дитини відповідно до її здібностей, темпів та індивідуальних особливостей.

Майстер на всі руки: пазли, м'які конструктори, магнітні фігурки Пазли – це гра-головоломка у вигляді мозаїки, яку необхідно скласти з фрагментів малюнка в цілісну картинку. В залежності від віку дитини варіюється кількість частин (для найменших малюків їх повинно бути не більше 2-3). Ігри з пазлами розвивають образне і логічне мислення, пам'ять, уяву, увагу, сприйняття (вміння розрізняти предмети за кольором, формою,

48

розміром тощо). Пазли формують вміння співвідносити частину і ціле, а також розвивають дрібну моторику.

М'які конструктори виготовлені з різноманітних тканин з липучками, застібками, кнопками, гачечками, які служать для розвитку дрібної моторики та сенсорного розвитку.

Фігурки на магнітах бувають у вигляді різних предметів, букв, цифр, геометричних фігур. Їх дуже зручно використовувати на поверхні холодильника, а також вони завжди знаходяться в полі зору дитини. «Крутилки», «возилки» та інші розвиваючі іграшки

До найвідоміших «крутилок» належить дзига. Навчитись її обертати – завдання не з простих, однак є дуже корисним.

Коли дитина навчилась ходити, вона відразу починає щось возити, штовхати, тягти... Батькам варто подбати про те, щоб серед розвиваючих іграшок обов'язково були автомобілі, возики на мотузці та з ручками. Діти будуть весь час возити їх за собою, постійно навантажувати та розвантажувати.

Серед списку обов'язкових розвиваючих іграшок належне місце відводиться крейді, кольоровим олівцям, нетоксичним фарбам, пісочному набору, музичним інструментам та іншим ситуативним іграшкам (ляльки, дитячий посуд, гаражі, автомобілі тощо).

Розвиваючі іграшки навіть можна виготовити самостійно! Пам'ятайте, що розвиваючою може бути будь-яка іграшка, яка дає поштовх дитині до творчої та вільної гри.

28. Білінгвізм або двомовність у дітей.

Існуюче двомовне середовище в нашому суспільстві може позначитися на мовленні дитини як позитивно, так і негативно. Якщо дорослі, які оточують дитину, розмовляють правильно і чисто, дитина автоматично успадкує правильне мовлення. Якщо ж мовлення дорослих спотворене, перевантажене некоректними формами висловлювань, жаргонами, - відповідним буде і результат. Адже мозок дитини, її центральна нервова система, органи чуття, артикуляційний апарат сформовані таким чином, що дитина з народження здатна засвоювати кілька мов одночасно.

Однак тільки успадкування та запам'ятовування для оволодіння вмінням розмовляти недостатньо. Потрібна щоденна, послідовна, цілеспрямована робота з розвитку усного мовлення.

Для того, щоб запобігти виникненню «суржику», слід обов'язково демонструвати дітям приклади правильного розмовного мовлення. І якщо в такому випадку прикладом не можуть бути батьки, ним має стати педагог (вихователь, учитель), або хтось із найближчого оточення дитини. У випадку, коли в сім'ї, де росте і виховується дитина, звучить «правильна» російська мова, а в навчальному закладі - українська, з часом вона буде володіти

49

однаково добре двома мовами. Дітям нелегко заговорити новою для них мовою, а це означає, що потрібні терпіння та тактовність з боку дорослих. Слід відразу заохочувати нехай навіть незначні перші успіхи дитини.

При вивченні другої рідної мови, української або російської, слід спочатку акцентувати увагу на сприйнятті, розумінні, а вже потім на говорінні.

Для того, щоб не відбулося засмічення мовлення дитини, необхідний постійний контроль дорослих під час двомовного спілкування. Також сім'ям, в яких виховується дитина-білінгв, бажано час від часу отримувати консультацію логопеда для того, щоб попередити виникнення мовленнєвих порушень.

Дуже важливо з самого дитинства виховувати в дітях інтернаціональні почуття, повагу до інших мов і народів. Слід пояснити дитині, що вивчення мови іншого народу - це повага до його культури, побуту, традицій.

Пам'ятайте, що процес оволодіння другою мовою є досить тривалим, тому не потрібно постійно виправляти помилки, вказувати на них. Невимушений характер спілкування та щира, довірлива атмосфера будуть викликати у дитини природне бажання розмовляти на декількох мовах.

29. Розвиваємо мовлення та творчу уяву у дітей

Творчість – це здатність дитини висловлювати свої думки, почуття, настрої, фантазії за допомогою художнього слова, музики, рухів, мімічних і пантомімічних етюдів, сюжетно-рольової гри, гри-драматизації тощо.

Виховуючи творчу дитину, не обійтися без розвитку у неї творчої уяви. Нижче наведені приклади ігор, які зможуть стати гарними помічниками для батьків на шляху виховання розвиненої, ініціативної, творчої дитини з високим рівнем пізнавальних можливостей.

Вправа «Поїзд з вагончиків-слів»

Дорослий пропонує дитині скласти довгий поїзд з вагончиків-слів, де кожне слово повинне «тягнути» за собою наступне. Для початку потрібно придумати будь-яке слово, яке і буде відправною точкою, початком в асоціативному ряду.

Приклад:

Дорослий: Зима ... яка?

Дитина: Снігова, холодна.

Дорослий: А що буває холодним?

Дитина: Морозиво, лід, сніг.

Дорослий: А сніг який? (Відштовхується від останнього слова.) Дитина: Білий, пухнастий.

Дорослий: А що ще буває пухнастим? (І так далі поки дитині не набридне або ж вона втомиться.)

50

Вправа «Творча помилка»

У кожної дитини є слова, які вона раніше вимовляла неправильно. Часто діти їх пам'ятають і знають, так як батьки нагадують, як вони розчулювалися цими помилками. Можна запропонувати дитині згадати своє «неправильне» мовлення і поміркувати над значенням таких слів.

Приклад:

Каклетка – котлета, яка підстрибує; лісапет – велосипед, який їздить в лісі. Можна також навмисне змінити один звук в слові, отримавши в результаті дивовижний предмет або тварина.

Вправа «Казковий вінегрет»

Перші ознаки такого «салату» можна помітити в дитячих малюнках, де прекрасно уживаються герої з різних казок і мультфільмів. Нехай діти об'єднають знайомих персонажів і складуть нову казку – свою. **Вправа «Казка навпаки»**

61

Згадавши з дитиною знайому казку, їй пропонується змінити характери героїв: позитивний характер на негативний і навпаки. Діти обмірковують і розповідають, як зміняться характери героїв, їхні вчинки, яким стане сюжет казки.

Вправа «А що було потім?»

Часто діти хочуть почути продовження казки і неохоче розлучаються з улюбленими героями. А навіщо ж з ними розлучатися? Можна наприкінці казки запропонувати дитині поміркувати: «А що було потім?» Приклад:

Дитина потрапляє в казку і ... (дарує Попелюшці нові кришталеві черевички, допомагає Червоній Шапочці перехитрити вовка і т. д.) Діти, граючи в подібні ігри, отримують задоволення не тільки від результату творчої діяльності, а головне – від самого процесу. Дитина вчиться використовувати набуті навички в іграх, повсякденному житті, проявляє ініціативу, зацікавленість, зростає неповторною, оригінальною, творчою особистістю.

30. Основні напрямки в роботі з розвитку мовлення дошкільників.

Основи культури мовлення як засобу спілкування закладаються в сім'ї. Дитина повинна навчитися вільно користуватися рідною мовою в живому, безпосередньому спілкуванні з людьми, оволодіти усним мовленням. Враховуючи це, розглянемо основні напрями в роботі з розвитку мовлення у дітей дошкільного віку.

Формування розмовного (діалогічного) мовлення

Починаючи з молодшого дошкільного віку необхідно вчити дітей уважно слухати і розуміти мовлення дорослих і однолітків, вміти правильно відповідати на питання, використовувати питальну інтонацію. Виховувати бажання підтримувати розмову з дорослими і однолітками. У старшому віці

у дітей формується здатність приймати участь у колективній бесіді, відповідати на питання коротко або більш розгорнуто, залежно від характеру питання. Розмовне мовлення дитини повинне бути виразним. Потрібно привчати її використовувати приказки, скоромовки.

У процесі спілкування слід виховувати в дитини навички культури мовлення: не втручатися в розмову старших, не перебивати співрозмовника, під час розмови не відвертатися, не опускати голову, спокійно слухати того, хто говорить, дивитися в очі, не допускати грубого, зневажливого тону.

Формування монологічного мовлення

Усне монологічне мовлення – складна мовленнєво-творча діяльність, опановувати яку дитина починає в дошкільному віці під впливом організованих систематичних занять, а також під час збагачення життєвого досвіду.

Діти опановують монологом поступово. Залежно від вікових особливостей, спочатку дитина вчиться розуміти розповідь, а пізніше – розповідати самостійно: переказувати невеликі казки, описувати іграшку, предмет, картинку, складати розповідь за сюжетною картинкою, про події з власного життя.

До старших дошкільників зростають вимоги до розповідей, переказів. Діти повинні дотримуватися чіткої композиції, логіки розвитку сюжету, правдиво зображувати дійсність у розповідях на реальні теми, давати оцінку життєвим явищам, фактам.

Розвиток словника

Людина починає розмовляти тоді, коли засвоїть певну кількість мовленнєвих одиниць. Одиницею мовлення є слово. Необхідно постійно збільшувати запас слів у дитини, розширювати, збагачувати словник під час

ознайомлення з навколишнім світом (предметами, явищами живої і неживої природи, суспільного життя). Відбуватися це повинно так, щоб діти засвоювали зв'язки між предметами, явищами, властивостями і діями.

Формування граматично правильного мовлення

Грамматично правильно оформлене мовлення формується в процесі мовленнєвої практики, спілкування дитини з дорослими. Батьки повинні стежити, щоб діти засвоювали синтаксичний і морфологічний лад рідної мови: правильно вживали речення різних граматичних категорій (прості, поширені, складні), правильно використовували сполучники і сполучні слова в складнопідрядних і складносурядних реченнях, вживали й погоджували слова в роді, числі, відмінку і часі, збірні і невідмінювані іменники, дотримувалися чергування звуків в основі при відмінюванні іменників та дієслів.

Виховання звукової культури мовлення

Звукова культура мовлення включає правильну вимову всіх звуків і слів рідної мови, виразність мовлення і формування фонематичного слуху (здатності сприймати звуки рідної мови, розрізняти їх, визначати наявність їх в словах). Необхідно також працювати над удосконаленням дикції, вчити

52

правильно розставляти наголоси, використовувати питальну і окличну інтонацію, регулювати висоту, силу голосу, дотримуватися рівномірного темпу мови.

Ознайомлення з художньою літературою та виховання любові до читання

З раннього віку батькам слід прищеплювати дітям любов до різних жанрів дитячої художньої літератури та фольклору – казок, пісень, потішок, творів класиків тощо. Розвивати здатність уважно слухати, розуміти художні твори, оцінювати вчинки героїв, висловлювати своє ставлення до них. Також діти повинні навчитися запам'ятовувати і виразно, з інтонацією розповідати вірші.

Навчання дітей елементам грамоти

У старшому дошкільному віці слід ознайомити дітей з поняттями букв, складів, слів, речень, розпочати формування перших навичок читання і письма.

Батькам слід пам'ятати, що в дошкільному віці починається і закінчується становлення мовлення. Саме впродовж цього вікового періоду діти повинні оволодіти усним мовленням. А здійснюється це тільки практичним шляхом!

Якщо у батьків виникають сумніви щодо розвитку мовлення дитини, слід звернутись на консультацію до логопеда!

31. Розвиток мовлення дітей 2го року життя

Другий рік в мовленнєвому розвитку дітей поділяється на два періоди (від 1 р. до 1 р. на 8 міс., від 1 р. на 8 міс. до 2 років).

Особливості розвитку мовлення дітей другого року життя У кожному з них виявляються різкі відмінності в особливостях розвитку мовлення дітей. Так, кількісний запас словника дітей до 1 р. 8 міс. досягає 30- 40 слів (у деяких дітей - 80-100 слів), до 2 років збільшується до 200-300 слів. Здатність до наслідування в першому півріччі проявляється лише по відношенню до звукосполучень і окремих слів, а в другому - діти по наслідуванню можуть відтворювати цілі речення, граматично оформлені, осмислені фрази. Розвиток мовлення як засобу спілкування у першому півріччі тільки намічається, а в другому півріччі при сприятливих умовах розвитку та виховання мовленнєвий спосіб спілкування з дорослими стає провідним.

Завдання розвитку мовлення є однаковими для всього 2-го року життя. Протягом 2-го року у дітей необхідно розвивати розуміння мовлення, здатність до наслідування, накопичувати словник, розвивати мовлення як засіб спілкування з оточуючими. Конкретний зміст мовленнєвих завдань залежно від вікових особливостей у кожному півріччі різний.

У першому півріччі найважливішим завданням є розвиток розуміння мовлення дорослого. Дітей вчать розуміти слова, що позначають людей,

53

предмети (одяг, меблі, посуд тощо), найпростіші дії. Рекомендується вчити дітей розуміти не тільки окремі слова, але і фрази. З допомогою фраз дорослий розкриває зміст сюжетів, дає доручення, вчить дітей розуміти зміст доручень і виконувати їх.

У становленні активного мовлення велику роль відіграє розвиток здатності до наслідування. У першому півріччі необхідно формувати вміння наслідувати звукосполучення і слова. Разом з тим засвоєні слова діти повинні відтворювати не тільки після того, як почують їх у мовленні дорослого, але і з власної ініціативи.

У другому півріччі основним завданням є розвиток у дітей активного мовлення. Залишається також важливим завдання розвитку розуміння мовлення дорослого. Воно реалізується за рахунок розширення орієнтування дитини в навколишній дійсності. Дітей необхідно вчити розуміти назви малознайомих чи незнайомих предметів, явищ, подій, дій, що відбуваються не тільки безпосередньо у близькому, але і в більш далекому для них оточенні (в саду, на подвір'ї, на вулиці), а також розуміти назви ознак предметів, різні слова, необхідні для засвоєння правил поведінки, короткі оповідання, вірші,

потішки, виконувати доручення.

У другому півріччі відбуваються якісні зміни у розвитку здатності до наслідування. Необхідно використовувати цю особливість розвитку дітей з тим, щоб проводити навчання з метою розвитку наслідування не тільки окремих слів, але і фраз.

Також у цьому періоді відзначається значне розширення активного словникового запасу. Діти починають вживати всі ті слова, які в першому півріччі вони вчилися розуміти. Важливим є навчання дітей складання речень з трьох і більше слів.

Батькам необхідно:

- розвивати мовлення у дітей як основний засіб спілкування з оточуючими;
- звертатися з різних приводів до дорослих і дітей;
- формувати вміння ставити запитання;
- формувати вміння передавати раніше отримані враження (побачене, почуте) кількома словами і простими фразами.
- Другий рік життя є найважливішим етапом в розвитку мовлення дитини. Тому в системі всього розвиваючого процесу розвитку мовлення має бути приділено особливу увагу.

Для розвитку мовлення слід використовувати всі види діяльності дітей:

- режимні моменти;
- самостійну гру;
- включати спеціальні логопедичні заняття з розвитку мовлення.

Розвиток мовлення під час режимних моментів

Під час режимних моментів діти виконують багато різних дій. Їх вчать їсти, вмиватися, одягатися, дотримуватися визначених правил поведінки.

54

Розвиток мовлення у процесі самостійної гри

У процесі самостійної гри також відбувається оволодіння дітьми різноманітними ігровими діями з іграшками. Спочатку дорослі навчають дітей цим діям, потім діти самі починають відтворювати їх у грі. У цих видах діяльності спеціальне завдання розвитку мовлення, як правило, не ставиться. Однак сам процес навчання способам дій в значній мірі сприяє розвитку мовлення, так як він здійснюється дорослими через мовлення. У результаті навчання розвивається здатність наслідування не тільки дій, але й слів, і створюються умови для висловлювань з ініціативи дитини.

Розвиток мовлення під час логопедичних ігор-занять

Методи розвитку мовлення залишаються тими ж, що і під час ігор занять, тільки вони застосовуються в інших умовах. Наприклад, дорослий спостерігає за спорудженням будинку. Вибравши зручний момент, він питає дитину, що вона побудувала. Дитина відповідає: «Будинок». Дорослий задає друге питання: «Хто в будиночку буде жити?» Дитина перераховує: «Півник, зайчик, ведмедик». Важливим є поєднання методів розвитку мовлення з методами навчання дітей способам дій з предметами.

Найбільші можливості для розвитку розуміння, а головним чином, для розвитку активного мовлення створюється в періоди, вільні від годування,

одягання і вкладання спати. В ці відрізки часу з дітьми проводяться різні види спеціальних логопедичних занять.

Знайомство з тваринами та рухомим транспортом

Велике значення в розвитку мовлення дитини має знайомство з тваринами, з рухомим транспортом. Зазначені об'єкти знаходяться в постійній зміні, а це викликає і підтримує у дітей мимовільну увагу. У подібних випадках дорослий констатує всі зміни («Дивись, Тарасику, собачка біжить. Ось вона зупинилася і шукає щось. Знайшла кістку і їсть. Втекла собачка»). Спостереження за тваринами або транспортом залишають глибокий слід у пам'яті дитини. Через деякий час можна оживити отримані раніше враження і викликати дитину на розмову. До повторних спостережень дітей треба спеціально заздалегідь готувати («Зараз підемо гуляти і подивимося, які машини їздять по вулиці» тощо). Мовлення дорослого в процесі спостереження може виконувати різні завдання: короткий опис особливостей об'єкта, що спостерігається, дій, які він виконує, і т. д.

Використання картинок

Ефективним засобом розвитку мовлення є картинки. Спочатку дітей привчають до того, що на картинці не сам предмет, а його зображення. З картинкою не грають, її розглядають. На цьому етапі дітям переважно показують картинки із зображеннями окремих предметів. Потім доцільно демонструвати предмет в дії («Собачка біжить», «Кішка сидить») і, нарешті, нескладні сюжети з життя дітей з участю тварин («Дівчинка сидить на стільці, біля її ніг лежить собачка»).

55

Оволодіння різними способами дій з предметами

На 2-му році життя велике значення має оволодіння дитиною різними способами дій з предметами. Основними предметами, з якими взаємодіють діти, є іграшки. На перших заняттях використовується яка-небудь одна іграшка (кішка, собака) і докладно розглядаються її особливості. Після знайомства з нею на наступних заняттях показуються дії, характерні для цієї тварини: спочатку - одна-дві, потім - три-чотири.

Велике враження на дітей справляє показ двох іграшок, в ході якого визначається їх схожість або відмінність. Крім того, проводяться найрізноманітніші заняття: «чудесний мішечок», пошук, перебігання з метою розглядання та розповіді про іграшку, вибір однієї іграшки серед кількох, порівняння іграшки з її зображенням на картинці. Заняття з використанням іграшок важливо проводити таким чином, щоб діти мали можливість не просто розглядати, тримати іграшку, але й взаємодіяти з нею. Оволодінню діями передують засвоєння слів. Діям з іграшками дітей треба навчати. Систематичне навчання розвиває здатність до наслідування. По мірі оволодіння діями дитина стає балакучою. Цінним є те, що в результаті накопичення дій з іграшками збагачується самостійна гра дитини.

Використання творів народної творчості

Для розвитку мовлення необхідно широко застосовувати художнє слово, особливо твори народної творчості - вірші, казки, жарти, примовки, потішки,

в яких яскраво прослідковується ритм, рима, супровід діями (загальні рухи, рухи ногами, руками, пальчиками). Спочатку вони даються з опорою на наочність (дорослий сам показує рухи, дії або залучає для цього іграшки). Згодом дитину слід навчити слухати подібне мовлення дорослого та активно реагувати на нього.

Спонування, спрямовані на виконання різноманітних дій

У розвитку розуміння мовлення велике місце повинні займати спонування, спрямовані на виконання дітьми різноманітних дій: «дай», «покажи», «принеси», «поклади», «піді», «взьми», «знайди». За допомогою цього логопедичного методу формується орієнтування в навколишньому світі, розуміння назв предметів і дій, але недостатньо активізується власне мовлення дитини. Тому після того, як дитина виконала конкретне доручення, необхідно, особливо у другому півріччі 2-го року, питати: «Що ти мені приніс? Куди поклав? Куди ходив? Де взяв? Де знайшов?» Навчання назвами дій відбувається також у процесі показу дітям способів дій з іграшками. Після показу і під час виконання дій дитину слід щоразу питати: «Що ти робиш?»

Логопедичний прийом запитань

Істотним логопедичним прийомом розвитку мовлення є прийом запитань. На 2-му році життя (особливо в другому півріччі) дітям можна і потрібно ставити найрізноманітніші запитання. При цьому слід мати на увазі, що не на всі з них діти дають відповіді. Відповіді можуть бути отримані не відразу, а через деякий час. Питання «де?» (предмет, іграшка) дитині починають задавати ще на 1-му році життя. Спочатку це робиться з метою

56

залучення уваги дитини до предмету. Після питання показується і називається предмет. Від дитини потрібно, щоб вона проявила активність у відповідь на це питання. В першу чергу дитина розуміє це питання у значенні назви предмета (незалежно від його розташування), потім вказує його місцезнаходження.

Дуже рано дітям задають питання: «Хто це? Що це?», але вони можуть відповісти здебільшого в другому півріччі, а іноді тільки в кінці 2-го року. Після цих питань також доцільно вимовляти слова, що позначають предмети або дії. До того періоду, коли діти навчаться відповідати на запитання словами, вони використовують різні допоміжні засоби, супутні мовленнєвого спілкування: жести, міміку, рухи, дії, окремі звуки і звукосполучення. Педагогічна цінність питань полягає в тому, що вони активізують розумову діяльність дітей.

Логопедичні прийоми, які спонукають вимовляти певні слова Для розвитку активного мовлення важливими є логопедичні прийоми, які спонукають дитину вимовляти певні слова. Навчаючи дитину вимовляти слова, насамперед дорослий дає зразок: «Це лялька, це собачка, а ось ведмедик тримає м'яч». Потім спонукає дитину самостійно вживати ці слова окремо або в поєднанні з іншими, щоб одне і те ж слово виступало в різних смислових контекстах: «Ляльку звуть Катя. Катя хороша. Катя пішла гуляти. Треба погодувати Катю, потім укласти спати». Для активізації засвоюваних слів, окремих фраз застосовуються словесні прийоми: «Скажи те. Повтори те-то. Поклич того-то. Попроси те-то». У роботі з дітьми раннього віку

важливо на одному і тому ж занятті або в якій-небудь конкретній ситуації спілкування використовувати різні прийоми розвитку мовлення. Наприклад, попросити знайти іграшку («Тарасику, де ж у тебе собачка?»). Після того як він знайде собачку, запитують: «Як вона гавкає? Де спить? А ще у тебе є собачка?» Після цього слід кілька разів (3-4) попросити дитину повторити слово: «Тарасику, скажи: «собачка» (вимовляти 3-4 рази).

32. Розвиток мовлення дітей першого року життя.

Перший рік життя відноситься до підготовчого етапу в розвитку дитячого мовлення. Його можна поділити на 4 періоди.

Перший період розвитку мовлення (до 2,5-3 міс.)

У дитини розвиваються емоційно-виразні реакції, складовою їх частиною є вимовляння звуків. В процесі індивідуального спілкування дорослого з дитиною важливо також розвивати вміння прислухатися до різних звуків: мовлення, співу дорослих, звучання брязкальця тощо. Дорослому завжди слід викликати у дитини позитивні емоції, розмовляти з нею. Зміст мовлення дорослого повинен бути простим. Окремі слова зазвичай повторюються багато разів, при цьому з різною інтонацією. У

57

процес спілкування починають включатися предмети: дорослий розгойдує підвішені іграшки, трусить брязкальцем.

Другий період розвитку мовлення (від 2,5-3 до 5-6 міс.)

У дитини з'являються різні голосові реакції: в 3-4 міс. - гортанні звуки, 5 міс. - гуління (співочі голосні), у 5-6 міс.- лепет (склади «ба», «ма», «па»). Гуління і лепет є передумовою подальшого розвитку мовлення дитини, так як вони сприяють розвитку артикуляційного апарату та слухового зосередження.

На четвертому місяці з метою отримання відповідних голосових реакцій слід систематично викликати і підтримувати у дітей радісний стан: багато разів поспіль повторювати ім'я дитини, вимовляти короткі віршовані рядки, щоразу змінюючи інтонацію. Тепер спілкування з дитиною може відбуватися не тільки при безпосередньому контакті, але і на відстані. У розмовах слід вживати ті комплекси звуків, які є у дитини. Разом з тим періодично треба міняти порядок їх промовляння і додавати нові. Вимовляти звуки слід розмірено і через певні проміжки часу робити паузи, надаючи дитині можливість відреагувати на слухові враження, тобто проявити власну активність у промовлянні звуків.

Па п'ятому і шостому місяці дитина починає реагувати на інтонацію голосу дорослого. У зв'язку з подальшим розвитком рухів, дій з предметами і орієнтування в навколишньому середовищі дитина вчиться розуміти вимовлені дорослим слова: «візьми», «постукай», «де машина?». Велику увагу необхідно приділяти розвитку лепету дитини: повторювати склади («па-па», «ма-ма»), різні звукосполучення також є дуже важливими («ба-бах, впав»).

Третій період розвитку мовлення (від 5-6 до 9-10 міс.)

У цьому періоді важливим завданням є розвиток розуміння мовлення дорослих і розвиток наслідування звуків і звукосполучень. Розуміння мовлення розвивається насамперед у процесі виконання режимних моментів: годування, купання, вкладання спати. Дитину вчать виконувати за словесною вказівкою дорослого різні рухи і дії («Тримай чашку», «Дай ручку»), вправляють у виконанні тих рухів, якими вона вже володіє («лягай», «візьми», «сідай»).

Логопедичні ігри-заняття для розвитку мовлення дітей раннього віку

Велику увагу слід приділяти іграм-заняттям, які в залежності від змісту і методики проведення можна розділити на кілька видів. Ігри-заняття типу «Ладушки», «До побачення» мають на меті навчити дитину виконувати вивчені дії при називанні їх дорослим. Наприклад, мама розповідає дитині потішку «Ладушки», при цьому плескає долонями дитини, потім спонукає її до самостійного відтворення дії: «Тетяно, а тепер зроби сама ладушки», одночасно допомагає виконувати необхідні рухи.

Для розвитку розуміння слів, що позначають предмети, а також імен дітей і дорослих застосовується питання «де?» («Де годинник?», «Де

58

картина?»). Слід періодично змінювати місця предметів, назви яких дитина повинна запам'ятати (переставляти зі столу на шафу, на вікно); при цьому дитину необхідно запитувати: «Тетяно, де пташка, куди вона полетіла? Подивися, вона на шафі сидить». При проведенні гри в хованки питання активізує увагу дитини в той момент, коли вона не бачить дорослого або іншої дитини («Де бабуся Тамара?», «Де Сергійко?»). Дорослий неодноразово називає ім'я того, хто заховався: своє ім'я, ім'я бабусі або іншої дитини («Ось тітка Аня!», «Ось бабуся Тамара!», «Ось Оля!»). Цю гру необхідно проводити з емоційним підйомом; слід часто міняти інтонацію при промовлянні слів.

Для розвитку лепету необхідно проводити спеціальні логопедичні ігри заняття, в ході яких дорослий спочатку повторює звукосполучення, які є в запасі у самої дитини, а потім вимовляє нові. При цьому слід звертати увагу на те, щоб дитина дивилася на обличчя і стежила за рухами губ дорослого, обов'язково робити паузи і чекати відповідної реакції дитини.

Четвертий період розвитку мовлення (від 9-10 міс. до 1 р.) У дитини збагачується розуміння слів, розвивається наслідування окремих простих слів.

Засоби розвитку мовлення в цьому періоді розширюються. Значне місце займають заняття із сюжетними іграшками (з лялькою та іграшковими тваринами), вперше вводиться показ картинок з зображенням предметів. Робота з розвитку мовлення проводиться так, щоб деякі засвоювані слова набували узагальнений характер. Потрібно частіше проводити покази іграшок з метою їх розглядання («Тарасику, подивись, це лялька Катруся. Ось у неї ручки, ніжки. Покажи, де очі у Катрусі. А це півник. Ось у нього голова, а це хвостик»). Після неодноразового розглядання іграшки дитині показують дії, які можна з нею виконувати: лялька їсть («ам-ам»), спить («баю-бай»),

ходить («топ-топ») і т. д. Одну і ту ж дію необхідно повторити багато разів поспіль. Для того, щоб продовжити спілкування з дитиною з приводу виконуваних дій з іграшкою, необхідно після показу дати цю іграшку дитині. Потім можна знову її взяти і показати ту ж саму дію, а потім віддати іграшку дитині. Зазвичай це виконується 3-4 рази.

Для того, щоб деякі слова набували узагальнений характер, під час логопедичних ігор-занять слід показувати не одну яку-небудь іграшку, а кілька однотипних (2-3 ляльки, кішки, собачки тощо). Іграшки можуть бути з різних матеріалів, різноманітного забарвлення, великих і малих розмірів.

При проведенні показів-інсценівок головна увага повинна зосереджуватись на діях, що проводяться з предметами. Спочатку доцільно показувати одну і ту ж дію з різними іграшками (як їсть собачка, кішка), потім при показі тих самих іграшок знайомити дітей з іншими діями (бігає, спить).

33. Як зацікавити та мотивувати дитину до виконання артикуляційних вправ

59

Дитина не хоче виконувати артикуляційні вправи? Часто дітям набридає щоденно одноманітно робити артикуляційну гімнастику перед дзеркалом. Та ще й буває важко всадити їх хоч на хвилину та зосередити під час виконання завдань. Як же зацікавити малечу та мотивувати до виконання артикуляційних вправ – читайте далі.

Організаційні моменти артикуляційної гімнастики

Перед початком занять дорослий повинен сам ознайомитись з правилами артикуляційної гімнастики, з переліком артикуляційних вправ, особливостями їх виконання та потренуватись «на собі».

Виконайте з дитиною невеличку зарядку. Розкажіть, що зарядку можна робити не лише зі своїми ручками, ніжками, а й з ротиком (губками, щічками, язичком) для того, щоб язичок був слухняним та чітко вимовляв усі звуки та слова.

Перед розучуванням артикуляційних вправ слід ознайомити дитину з будовою органів артикуляційного апарату.

Повідомте, що кожна вправа для ротика має свою назву (лопатка, хоботок, жабка тощо). Покажіть малюку картинки (або іграшки) з відповідним зображенням.

Потренуйте виконувати вправи перед дзеркалом. Для початку показуйте вправу «на собі». Далі нехай малюк за вами повторить, дивлячись у дзеркало, потім виконає вправу без дзеркала. Якщо самотійно виконати вправу не вдається (наприклад, у дитини не виходить розтягнути губи в широку посмішку як у вправі «Жабка»), можна допомогти їй своїми пальцями (наприклад, покласти два пальці на кутики ротика і злегка розтягнути їх в обидва боки до досягнення правильного артикуляційного укладу).

Переходити до логопедичних ігор можна лише після того, як дитина самотійно навчиться правильно, точно та в повному обсязі повторювати всі рухи, які ви їй показуєте перед дзеркалом.

Мотиваційна логопедична гра

Домовтесь з дитиною пограти у таку логопедичну гру: щоразу, як дитина побачить предмет, назва якого збігається з назвою артикуляційної вправи, вона виконає її 5 або 10 разів (в залежності від можливостей, настрою, темпераменту дитини тощо). Рахувати зручно на пальцях однієї або двох рук – так дитина наглядно бачить, скільки ще разів їй залишилось виконати вправу. Виконуючи артикуляційні вправи, чергуйте напруження та розслаблення.

Увага! Використовуйте іграшки, режимні моменти, прогулянки тощо

для того, щоб обіграти артикуляційні вправи і мотивувати дитину до їх виконання.

Варіанти виконання артикуляційних вправ

• У зоопарку

60

Збираючись на прогулянку до зоопарку, не втрачайте можливість додатково потренувати м'язи артикуляційного апарату. При зустрічі з відповідними тваринками виконайте вправи для губ «Хоботок», «Жабка» (кожну вправу окремо, а потім по чергове їх виконання «Хоботок-Жабка»), «Зупини коня», «Мавпеня»; вправи для язика «Коник», «Злий пес»; вправу для нижньої щелепи «Бегемот».

• На дитячому майданчику

Зібрались на прогулянку? Чудова нагода для відпрацювання артикуляційних вправ. По дорозі побачили будівельний майданчик? Пригадайте артикуляційну вправу для нижньої щелепи «Підйомний кран». Майданчик знаходиться за огорожею? Виконуємо вправу для губ «Парканчик». Ідете гратись у пісочницю? Вправа для язика «Лопатка» стане вам у нагоді. А якщо візьмете з дому голку, то ще й можна виконати вправу для язика «Голочка» та потренувати по чергове виконання двох вправ: «Лопатки» і «Голочки». Готуєтесь з'їжджати з гірки та гойдатись на гойдалці? Налаштуватись вам допоможуть відповідні артикуляційні вправи для язика «Гойдалка» та «Гірка».

• У бабусі

Приїхавши у гості до бабусі, не забудьте про такі корисні артикуляційні вправи для нижньої щелепи як «Корівка», «Міцний горішок», а побачивши барана, виконайте вправу «Вперта щелепа». Також у нагоді стануть артикуляційні вправи для губ «Кролик», «Каченя», «Вареник», «Парканчик», «Беззуба бабуся», «Хустинка», «Зупини коня», «Злий пес». Хочете попоїсти смачних ягід, пригадайте вправу для губ «Ласунчик». Йдете у ліс по гриби? Як же тут не потренуватись виконувати таку корисну вправу як «Грибочок»?

• Під час режимних моментів

Протягом дня шукайте вдалу можливість та виконуйте такі вправи для язика: перед або після прийому їжі «Трубочка», «Смачне варення», «Чашечка»; у ванній кімнаті «Чистимо зубки», «Гребінець»; за нагоди «Годинник», «Барабан». Доречні артикуляційні вправи для губ: «Полоскання», «Олівець», «Вареник» та для нижньої щелепи: «Шухляда».

• Під час ігор

Усі діти полюбляють грати у піжмурки. У цю гру можна також пограти і з застосуванням артикуляційних вправ, а саме виконати артикуляційні вправи із заплющеними очима. Адже часто із заплющеними очима дітям легше зосередитися на рухах мовленнєвих органів і контролювати їх.

До виконання артикуляційних вправ слід поставитись із усією серйозністю. Адже для того, щоб дитина навчилась правильно вимовляти звуки рідної мови, часто буває достатньо старанно та регулярно проводити артикуляційну гімнастику, а також звертати увагу дитини на правильну вимову звука, тобто показувати його правильну артикуляцію.

34. Казка про веселий язичок – підготовча артикуляційна гімнастика.

У логопедичній практиці існує послідовність роботи над корекцією вад звуковимови. До етапів формування правильної вимови звуків належать: підготовка артикуляційного апарату дитини, постановка звуків, закріплення їх вимови в усному мовленні.

Підготовка артикуляційного апарату до правильної вимови звуків
Одним з найважливіших етапів у формуванні правильної вимови звуків є підготовка артикуляційного апарату. На цьому етапі дитину необхідно навчити керувати органами мовлення (часто малорухливими, «неслухняними») та мовленнєвим видихом. Дитина повинна навчитися напружувати і розслабляти язик, точно та в повному обсязі керувати його рухами, утримувати в заданому положенні, правильно працювати губами, а також виробляти подовжений, цілеспрямований струмінь повітря для утворення тих чи інших звуків.

На підготовчому етапі логопеди використовують артикуляційну гімнастику. Це комплекс спеціальних вправ, метою яких є вироблення правильних рухів та положень артикуляційних органів для постановки та чіткої вимови звуків.

Як показує логопедична практика, інколи буває достатньо регулярно проводити артикуляційну гімнастику та звертати увагу дитини на правильну вимову звука (показувати його правильну артикуляцію), щоб дитина навчилась правильно вимовляти раніше дефектні звуки.

Лінгвістична казка як підготовча артикуляційна гімнастика
На початковому етапі підготовки артикуляційного апарату дитини до постановки звуків пропонуємо використовувати так звану лінгвістичну казку - «Казку про Веселий Язичок».

Під час розповіді цієї казки дитина залюбки «включається» в роботу, адже тут присутній ігровий момент, а що найважливіше – в ході казки ви непомітно для малюка виконуєте разом з ним найпростіші артикуляційні вправи (для губ, щік, язика, нижньої щелепи). Ці вправи і стануть для вашої дитини підготовчою артикуляційною гімнастикою.

Пропонуємо вашій увазі приклад казки про Веселого Язичка. Ви, звичайно, можете вигадати свою казку в залежності від вподобань дитини, однак пам'ятайте, що основна мета такої казки – не багатство лексичного змісту та розвиток сюжету, а підготовка артикуляційного апарату до правильної звуковимови. Також слідкуйте, щоб дитина повторювала всі рухи, про які ви розповідаєте та які їй показуєте.

Казка про Веселий Язичок

Жив собі Веселий Язичок у своєму чарівному будиночку (*широко відкрити рот, показати язик, порухати ним у роті*). Ти, мабуть, здогадався, що цей будиночок – рот. Двері у будиночку то відкриваються, то закриваються. Ось так (*по черзі відкривати і закривати ротик, ритмічно, в*

62

помірному темпі). Кожного дня Язичок виходить з будиночка на прогулянку (*висунути язика*). І от одного разу Язичок вийшов погрітись на сонечку, приліг він на ганку (*покласти широкий язик «лопаткою» на нижній губі*). Раптом подув сильний вітер, Язичок здригнувся (*зробити вузький язик «голочкою»*), сховався в будиночок і зачинив за собою двері (*забрати язик та закрити рот*). Дуже любляв Язичок грати у футбол (*по черзі впирались кінчиком язика то в ліву, то в праву щоки*), на барабані (*стукати кінчиком язика в зуби д-д-д*), гойдатись на гойдалці (*відкрити рот, кінчиком язика по черзі тягнутись до носа, потім до підборіддя*), їздити на конику (*«клацати» язиком, присмоктуючи та різко відриваючи його від піднебіння*). А коли награться, Язичок йшов до свого будиночка відпочивати (*знову забрати язик та закрити рот*). Який слухняний у тебе Язичок!

Таку казку можна використовувати навіть з найменшими малюками, видозмінюючи її в залежності від вікових особливостей та індивідуальних вподобань кожної дитини.

Після того, як дитина навчиться правильно, точно та в повному обсязі повторювати всі рухи, які ви їй покажете під час розповіді казки про Веселий Язичок, можна переходити до власне логопедичних артикуляційних вправ. Цікавим та дуже корисним є виконання артикуляційних вправ із заплющеними очима. Адже часто із заплющеними очима дітям легше зосередитися на рухах мовленнєвих органів і контролювати їх. Дуже важливо перед початком проведення артикуляційної гімнастики ознайомити дитину з будовою органів артикуляційного апарату.

35. Виробляємо в дитини правильну артикуляцію

Формування правильної звуковимови - один з найголовніших напрямків мовленнєвого розвитку дитини. Тільки при повноцінній сформованості та руховій активності органів артикуляційного апарату (губ, язика, нижньої щелепи, щік, твердого та м'якого піднебіння), достатнього рівня розвитку фонематичного сприйняття (вміння розрізняти звуки) можливо своєчасне оволодіння звуками рідної мови.

Процес розвитку артикуляційної моторики займає одне з головних місць у логопедичній роботі з формування правильної звуковимови. Він включає в себе: вироблення у дитини повноцінних рухів органів мовленнєвого апарату, формування вміння переходити від простих артикуляційних рухів до складних, які будуть використовуватися в подальшому для правильної вимови звуків.

Займаючись з дитиною розвитком та вдосконаленням артикуляційної моторики, слід використовувати різні логопедичні ігрові прийоми. Додатковим мотиваційним і контролюючим елементом повинні служити відповідні логопедичні наочні посібники, наприклад фотознімки дітей, які виконують аналогічні вправи.

63

Можна використовувати також різні вірші і тексти до певних артикуляційних вправ. Вони не тільки допомагають зацікавити малюка виконувати окремі рухи, а покликані також розвивати увагу в бік звукового сприйняття мовлення, почуття ритму, удосконалити мовленнєвий (фонематичний) слух, збагатити словниковий запас.

Засвоїти ту чи іншу артикуляційну вправу допомагають дітям реальні предмети і предметні картинки, наприклад, артикуляційну вправу «чашечка», «хоботок», «грибок» тощо. Такі картинки-символи зможуть допомогти швидко зорієнтуватися і згадати потрібне положення органів артикуляції.

Перш, ніж приступити до виконання артикуляційних вправ, потрібно обов'язково ознайомити дитину з органами артикуляційного апарату. Для цього наводимо приклади декількох логопедичних ігрових завдань.

Логопедичні ігри для ознайомлення з органами артикуляційного апарату

Логопедична гра «У мене є, у тебе є»

Дорослий пропонує дитині уважно розглянути в дзеркалі органи артикуляції: «У мене є зуби, - говорить він. - А в тебе?» Дитина показує свої

зуби і самостійно контролює виконання завдань за допомогою дзеркала.

Логопедична гра «Зроби, як я»

Перед виконанням завдань потрібно підготувати іграшки, реальні предмети, предметні картинки, картинки-символи для позначення певних артикуляційних вправ, фотознімки дітей, які виконують вправи. Дорослий показує дитині іграшку і обігрує її: «Подивися, це - кошеня. Воно ще зовсім маленьке і не вміє пити молочко. Правильно молочко потрібно пити ось так (показує). Зараз ми навчимо кошеня пити молочко». Під час наступних занять, як тільки дитина побачить іграшку, починає самостійно виконувати вправу.

Логопедичні вправи під час ліплення і малювання

Ще більш цікавими можна зробити логопедичні заняття з розвитку артикуляційної моторики, виконуючи вправи під час ліплення та малювання, коли додатково можна розвивати і пальчикову моторику, знайомитися з кольорами, формами, просторовими поняттями. Наприклад, розминаючи пальцями пластилін, під час ліплення «млинчика», дитина практично так само робить розслабленим свій язик, як «млинець». Малюючи пензликом доріжку для мишки, можна одночасно розтягувати губи, проговорюючи: «і і-і»; малювання дороги для машини супроводжувати вібрацією губ: «б-б-б». При цьому можна закріпити назви кольорів: чорний - машина їде по дорозі, коричневий - по землі, жовтий - по піску, зелений - по траві.

Логопедичні вправи зі штампами

Дуже подобається малюкам друкувати штампами (їх можна купити, а можна виготовити самостійно з картоплі або моркви), супроводжуючи процес артикуляційними вправами. Наприклад, штампуючи підкову, дитина може клацати язиком, чергуючи клацання зі звуконаслідуванням «цок-цок-

64

цок». Або клацати язичком, присмоктуючи його до піднебіння і різко відриваючи (артикуляційна вправа для язика «Коник»).

Саморобний логопедичний посібник

Також можна виготовити саморобний логопедичний посібник: по картонному листку з певним пейзажем (луг, сільський двір) на ниточці рухається певний персонаж, який запрошує малюка виконати певну вправу. Наприклад, по двору «ходить» індик, а дитина разом з ним промовляє, виставивши язичок між зубами: «бл-бл-бл» (артикуляційна вправа по підготовці до вимови звука [л]).

Займаючись з дитиною в домашніх умовах, батькам слід пам'ятати, що лише регулярне виконання вищевказаних рекомендацій і логопедичних вправ допоможе дитині подолати труднощі і підготує артикуляційний апарат для правильної, впевненої вимови звуків рідної мови.

36. Артикуляційні вправи для язика

Для формування правильної та чіткої звуковимови необхідно виконувати логопедичні вправи для розвитку мовленнєвого апарату. Такі вправи сприятимуть виробленню точних, координованих рухів органів артикуляції, допоможуть попередити мовленнєві порушення або подолати ті мовленнєві вади, що вже існують.

Під час виконання артикуляційних вправ для язика обов'язково слідкуйте за тим, щоб м'язи обличчя дитини були розслабленими, губи не округлювалися і не загорталися всередину рота, рухався тільки язик, а нижня щелепа залишалась нерухомою.

Артикуляційна вправа «Лопатка»

Усміхнутися, відкрити рот, широкий розслаблений язик злегка висунути із рота і покласти на верхню губу. Утримувати: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.

Артикуляційна вправа «Голочка»

Усміхнутися, висунути язик, зробити його вузьким. Утримувати: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10. Слідкувати, щоб кінчик не загинався.

Артикуляційна вправа «Голочка - Лопатка»

Почергово виконувати вправи «Голочка» та «Лопатка» (робити язичок то широким, то вузьким). Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Годинник»

Відкрити рот, губи розтягнути в посмішці, кінчиком вузького язика тягнутися то до правого, то до лівого вуха (в різні куточки язика). Рахунок: 1-2. Слідкувати, щоб щелепа і губи не рухались.

Артикуляційна вправа «Гойдалка»

Відкрити рот і гострим кінчиком язика почергово тягнутися то до підборіддя, то до носа. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Гірка»

Відкрити рот, заховати кінчик язика за нижні зуби, а спинку язика підняти вгору. Показати круту гірку. Рахунок: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.

Артикуляційна вправа «Трубочка»

Висунути широкий язик, бокові краї язика загнути вгору. Подути в трубочку, що утворилась. Виконувати в повільному темпі. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Чашечка»

Відкрити широко рот, висунути язик. Кінчик і бічні краї язика підняти до верхніх зубів, але не торкатись їх. Утримувати: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.

Артикуляційна вправа «Смачне варення»

Рот відкрити. Язиком облизати верхню губу, виконувати рух зверху вниз, ховаючи язик вглибину рота. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Проколи кульку»

Рот закритий. Рухаючи язиком вліво-вправо, намагатись «проткнути» ним то ліву, то праву щоки. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Чистимо зубки»

Відкрити рот і кінчиком язика «почистити» зуби з внутрішньої сторони верхнього і нижнього зубного ряду, виконуючи рухи зі сторони в сторону та зверху вниз. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Маляр»

Відкрити рот, «побілити» язиком піднебіння, виконуючи повільні рухи від верхніх зубів у глиб рота і назад. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Коник»

Відкрити рот, присмоктати язик до піднебіння і різко відірвати, клацнувши ним. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Грибочок»

Присмоктати язик до піднебіння, широко відкрити рот. Спинка язика – це капелюшок гриба, а під'язикова вуздечка – ніжка.

Артикуляційна вправа «Барабан»

Відкрити рот. Підняти язик до альвеол («горбики» за верхніми зубами). Утримуючи таке положення, швидко стукати язиком, промовляючи: «т-т-т», «д-д-д», «тд-тд-тд».

Артикуляційна вправа «Злий пес»

Висунути широкий, розслаблений язик і покусати його: спочатку тільки кінчик, потім від кінчика до середини і від середини до кінчика. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Гребінець»

Висунути широкий і розслаблений язик. «Розчесати» його зубами від кінчика до серединки, а потім від серединки до кінчика. Рахунок: 1-2.

37. Артикуляційні вправи із заплющеними очима

Артикуляційні вправи необхідні для розвитку органів мовлення: для нормалізації швидкості та відпрацювання точності, ритмічності рухів, переключення з однієї артикуляційної пози на іншу.

Інколи із заплющеними очима дітям легше зосередитися на рухах мовленнєвих органів і контролювати їх.

Артикуляційні вправи із заплющеними очима

Варіант 1

Заплющити очі, відкрити нешироко рот:

- облизати верхню губу;
- торкнутися кінчиком язика нижньої губи, провести язиком по нижніх альвеолах (горбиках);
- провести язиком по верхніх зубах;
- покласти язик на нижню губу.

Закрити рот, ковтнути слину, розплющити очі.

Варіант 2

Заплющити очі, відкрити нешироко рот:

- порухати нижньою щелепою вліво-вправо;
- торкнутися кінчиком язика твердого піднебіння, поводити по ньому язиком;
- облизати нижню губу;
- знайти кінчиком язика верхні альвеоли (горбики);
- опустити язик за нижні зуби.

Закрити рот, ковтнути слину, розплющити очі.

Комбінуйте артикуляційні вправи і формуйте власні варіанти, поєднуючи вправи для губ, нижньої щелепи, язика.

Порада логопеда! Не розпочинайте артикуляційну гімнастику, якщо у дитини немає носовичка та не виміті руки. Інколи доводиться показувати пальчиком дитини точне розміщення язика у роті. Також для цього доречно використовувати гігієнічні ватні палички. Як правило, під час виконання артикуляційних вправ у дитини виділяється слина. Після кожного виконання вправи нагадуйте: «Закрий ротик. Ковтни слину».

38. Артикуляційні вправи для губ

Для формування правильної та чіткої звуковимови необхідно виконувати логопедичні вправи для розвитку мовленнєвого апарату. Такі вправи сприятимуть виробленню точних, координованих рухів органів артикуляції, допоможуть попередити мовленнєві порушення або подолати ті мовленнєві вади, що вже існують.

Артикуляційна вправа «Гребінець»

Нижніми зубками «розчесати» верхню губу, а потім верхніми зубками – нижню. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Качення»

Випнути губи вперед, розтягнуті, неначе в посмішці. Рахунок: 1-2-3-4-5- 6-7-8-9-10.

Артикуляційна вправа «Вареник»

Випнути губи, як у попередній вправі. Промасажувати їх, щипаючи пучками пальців, неначе зліплювати вареник. Рахунок: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.

Артикуляційна вправа «Кролик»

Підняти верхню губу, оголивши верхні зуби. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Мавпення»

Випнути назовні нижню губу так, щоб оголилися зуби. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Парканчик»

Зімкнути верхні і нижні зуби, посміхнутися, повністю оголивши їх. Рахунок: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.

Артикуляційна вправа «Беззуба бабця»

Варіант 1. Рот закритий. Втягнути губи всередину при стулених щелепах, розслабити м'язи. Рахунок: 1-2.

Варіант 2. Відкрити рота. Утягнути губи, а потім розслабити їх. Рахунок: 1-2.

Варіант 3. Відкрити рота. Втягнути губи й поплямкати ними. **Артикуляційна вправа «Хоботок»**

Варіант 1. Випнути трубочкою напружені й зімкнені губи. Утримувати під рахунок: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.

Варіант 2. Випнути губи трубочкою, а потім розслабити їх у легкій посмішці. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Жабка»

Варіант 1. Посміхнутись, старанно розтягуючи губки. Утримувати під рахунок: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.

Варіант 2. Посміхнутись, старанно розтягуючи губи, а потім розслабити їх. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Хоботок - Жабка»

Чергувати вправи «Хоботок» і «Жабка», чітко артикуючи губами звуки [y] – [i].

Артикуляційна вправа «Полоскання»

Імітувати полоскання зубів, при цьому губи не повинні випинатися.

Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Повітряна кулька»

«Надути» повітрям щоки, потім втягнути їх між щелепами. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Пустушка»

Стулити щелепи, випнути губи «хоботком» і прицмокувати, зліплюючи та розліплюючи губи. Рахунок: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.

Артикуляційна вправа «Зупини коня»

Вимовляти звукосполучення «пррр», вібруючи губами.

Артикуляційна вправа «Ласунчик»

Імітувати губами зривання ягідок з куща.

Артикуляційна вправа «Хустинка»

Узяти хустинку губами і рухати ними вправо-вліво, неначе помахуючи. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа «Олівець»

Узяти губами олівець і написати на папері букви: А, О, У, Е, И (або намалювати коло, сонечко тощо).

39. Артикуляційні вправи для нижньої щелепи

Для формування правильної та чіткої звуковимови необхідно виконувати логопедичні вправи для розвитку мовленнєвого апарату. Такі вправи сприятимуть виробленню точних, координованих рухів органів артикуляції, допоможуть попередити мовленнєві порушення або уникнути тих мовленнєвих вад, що вже існують.

Артикуляційна вправа "Бегемот"

Із напруженням м'язів опускати й піднімати нижню щелепу. Рахунок: 1- 2.

Артикуляційна вправа "Підйомний кран"

Із напруженням м'язів рухати щелепою вправо-вліво. Рахунок: 1-

2. Артикуляційна вправа "Шухлядка"

Із напруженням м'язів висунути вперед нижню щелепу так, щоб нижні зуби перекрили верхні. Потім перемістити так, щоб верхні зуби перекрили нижні. Рахунок: 1-2.

Артикуляційна вправа "Корівка"

Імітувати жування корови, роблячи інтенсивні кругові рухи нижньою щелепою спочатку праворуч, потім ліворуч. Рахунок: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.

Артикуляційна вправа "Міцний горішок"

Стиснути зуби, напружуючи м'язи, потім розслабити. Рахунок: 1-2-3-4-5 (напружити), 6-7-8-9-10 (розслабити).

Артикуляційна вправа "Вперта щелепа"

Дорослий кладе одну долоню на пилицю дитини, а іншу змикає у кулак. Варіант 1. Рот дитини закритий, дорослий підпирає нижню щелепу, не даючи змоги вільно відкривати рот. Дитина із зусиллям намагається опустити нижню щелепу.

Варіант 2. Дитина утримує рот відкритим. Дорослий впирається зімкнутим кулаком у нижню щелепу, намагаючись її закрити. Дитина чинить опір. Увага! Язик дитини знаходиться у глибині рота, щоб ненароком не прикусити його. Дорослий контролює натиск.

40. Постановка твердих приголосних звуків при їх пом'якшенні.

Дитина пом'якшує приголосні звуки? Замість «тато» вимовляє «тятьо»? Спотворення звуковимови, за якої дитина замінює твердий приголосний звук на м'який, вимагає логопедичної корекції.

Спосіб постановки твердих звуків від їх м'яких пар

Даний спосіб слід використовувати тоді, коли м'які пари вимовляються дитиною правильно. Для позначення м'яких приголосних звуків застосовується знак «'» ([т']).

Постановка твердих звуків буде описана на прикладі постановки звука [т].

- Попросіть дитину повторити за вами звук [т']. Під час вимови м'яких звуків губи дитини завжди знаходяться в посмішці. Така артикуляція додатково забезпечує м'яку вимову звуків.

- Для того, щоб отримати твердий звук, дитина повинна округлити губи, та вимовити слідом за дорослим склади з твердим звуком [та-та-та]. • Якщо продовжує зберігатись м'якість вимови звука, запропонуйте дитині притиснути язик до внутрішньої поверхні зубів і беззвучно відкрити рот. Наступний крок - злегка втягнути в себе повітря, одночасно відірвавши язик від зубів. В цей момент, завдяки звуку від «клацання» язика, почується вимовлений пошепки склад [та].

- Під час вимови губного звука [п] дитина, за аналогією, повинна злегка втягнути в себе повітря, щоб утворився звук від «плескоту» губ. А під час вимови губо-зубного звуку [ф] дитина має уривчасто втягувати повітря між верхніми різцями та нижньою губою. Таким способом у дитини будуть пошепки виходити тверді склади [па] і [фа].

Дорослому слід показувати спершу всі дії на собі!

- Зверніть увагу дитини на твердий склад, який вона таким чином почала вимовляти. І попросіть промовити цей же склад, не втягуючи в себе повітря. • Далі цей же склад необхідно майже беззвучно вимовити на видиху. • Наступний крок – широко відкриваючи рот, промовляти слідом за дорослим склади з твердим звуком [та-та-та]. З кожним разом додавати гучність, аж поки склади почнуть звучати природно.

- Працюйте над автоматизацією твердих звуків в складах в парі зі всіма голосними ([а], [о], [у], [е], [и]). Далі відпрацьовуйте правильну вимову твердих звуків за класичною схемою автоматизації звуків, про яку можна

прочитати тут.

Пам'ятайте про регулярність логопедичних занять! Якщо у вас не виходить самостійно досягти гарного результату, зверніться по допомогу до логопеда!

41. Постановка дзвінких приголосних звуків

Дитина оглушує дзвінкі звуки? Замість [зима] вимовляє [сима], замість [дім] вимовляє [тім], замість [вовк] вимовляє [фофк]? Такі спотворення звуків вимагають обов'язкової корекції.

Дзвінкі та глухі приголосні звуки складають пари ([п - б], [т - д], [с - з], [ш - ж] тощо). Глухі звуки створюються лише за допомогою шуму. Дзвінкі приголосні звуки створюються за допомогою голосу і шуму. Інколи з тієї чи іншої причини діти можуть оглушувати дзвінкі звуки.

Під час вимови дзвінких звуків включається в роботу голосовий апарат дитини. Тому увагу дитини під час постановки дзвінких звуків слід спрямовувати на відчуття вібрації голосових зв'язок.

Про те, як ознайомити дитину з будовою артикуляційного апарату, читайте тут.

Постановка звуків буде описуватись на прикладі постановки звука [з].

Спосіб І. Постановка дзвінких звуків за показом артикуляції 1.

Поясніть дитині, що у деяких звуків є пари («друзі»): у глухого звука [т] (сором'язливого, тихого) є дзвінка пара – звук [д] (друг-бешкетник, галасливий), у глухого звука [с] є дзвінка пара – звук [з] тощо. 2. Дитина спершу повинна вимовити відповідний парний глухий звук (у нашому випадку це – звук [с]).

3. Покажіть дитині, як цей звук вимовити з голосом. При цьому зверніть увагу на те, що органи артикуляції (губи та язик) залишаються в тому ж положенні, що й під час вимови звука [с].

4. Повідомте дитині, що для того, щоб звук вийшов дзвінким, необхідно навчитись «гудіти горлом». Нехай дитина покладе свою долоню вам на горло, а ви дайте їй відчуття, як вібрують («дзвенять») голосові зв'язки під час вимови дзвінкого звуку, і як «мовчать» під час вимови глухого звуку.

5. Якщо у дитини є пари звуків, які вона вимовляє правильно (наприклад, [п – б]), дайте їй відчуття вібрації голосових зв'язок на собі – нехай покладе свою долоню собі на горло. При цьому глухий звук слід вимовляти якомога тихіше, а дзвінкий – якомога голосніше.

6. Потім запропонуйте дитині дуже тихо вимовити, майже пошепки, вимовити звук [с] і показати, як повинен на звучати його дзвінка пара – звук [з], включивши в роботу голосові зв'язки.

7. Після того, як дитина правильно вимовить звук [з], необхідно закріпити його вимову у складах [за], [зе] тощо. Після того, як звук [з] буде автоматизований, необхідно провести ще один етап логопедичної роботи - диференціацію глухих і дзвінких звуків (у нашому випадку звуків [с - з]). Якщо ви займаєтесь постановкою м'яких дзвінких звуків, для зразку показу артикуляції обирайте м'які їх пари ([п' - б'], [ф' - в'], [с' - з']).

Спосіб II. Постановка дзвінких звуків від звука [м]

1. Запропонуйте дитині довготривало і максимально дзвінко (гучно) вимовляти звук [м]. Можна також контролювати дзвінкість вимови долонею дитини.

2. Далі необхідно переривати вимову звука [м] промовлянням звука [с] – «вставляти» звук [с] у протяжно вимовлений звук [м]. Спершу покажіть це на собі, а далі попросіть дитину повторити за вами. Між звуками [м] і [с] не повинен з'являтися ніякий призвук голосного звука (наприклад, [ммес] чи щось подібне).

3. В результаті тренувань у дитини повинне з'явитись звукосполучення [мз] ([мзмзмзмзмз]).

4. Для підсилення дзвінкості вимови необхідно ще дзвінкіше та гучніше «протягувати» звук [м].

5. Зверніть увагу дитини, що після звука [м] вона вимовляє вже не звук [с], а інший звук, схожий, але вже дзвінкий звук [з]. Нехай вслухається в його звучання і поступово починає вимовляти його окремо. 6. Наступний етап – автоматизація звука [з]

7. Пам'ятайте також про не менш важливий етап логопедичної роботи - диференціацію звуків (у нашому випадку звуків [с - з]). 8. Замість звука [м] також можна використовувати звук [б]. Його не можна протягнути, як звук [м]. Тому необхідно швидко, гучно і дзвінко повторювати звукосполучення [бс]. З часом буде утворюватись звукосполучення [бз]. Подальші дії – як зі звуком [м].

Проводьте заняття регулярно! Якщо після тривалих тренувань не вдається досягти позитивного результату, зверніться за консультацією до логопеда!

42. Коротка вуздечка язика: діагностика, розтягування, постановка звуків.

Коротка вуздечка виглядає як джгутик під язиком, що з'єднує його нижню поверхню з дном ротової порожнини. Якщо під'язикова вуздечка вкорочена, дитина не зможе правильно вимовляти звуки, які вимагають підйому язика вгору (шиплячі звуки [ш], [ж], [ч], [щ] та [р]).

Діагностика короткої вуздечки язика

Попросіть дитину широко відкрити рот (як при вимові звука [е]) та підняти язик вгору. Дитина повинна дістати до альвеол (горбиків за верхніми губами) та до основи верхніх зубів. Якщо дитині не вдалося це зробити, під'язикова вуздечка вважається вкороченою. Під час того, як дитина буде тягнутись язиком вгору, ви побачите, що під'язикова вуздечка натягується, стає тоншою та обмежує підйом язика. Якщо ж дитина не піднімає язик через недостатню рухливість м'язів, то ви побачите, що язик тремтить, сіпається, опускається вниз або ж відхиляється вбік.

Коротка вуздечка язика легко розтягується на необхідну довжину за допомогою спеціального комплексу логопедичних вправ. Якщо вуздечка дуже коротка, для її розтягування може знадобитись більше часу (близько трьох місяців).

Логопедичні вправи для розтягування короткої вуздечки язика

Логопедична вправа «Коник»

Присмоктати язик до піднебіння (за верхніми зубами на альвеолах) і різко відірвати, імітуючи клацання копит коника. З кожним разом намагатись рот відкривати якнайширше. Нижня щелепа під час виконання вправи повинна бути нерухомою. Для цього її можна на початкових етапах притримувати рукою за підборіддя. Також слід поступово підсилювати напруженість язика під час клацання.

Логопедична вправа «Грибочок»

Присмоктати язик до піднебіння (за верхніми зубами на альвеолах). Не відриваючи язик від піднебіння, намагатись широко відкривати рот. Дитині слід пояснити, що спинка язика – це капелюшок гриба, а під'язикова вуздечка – його ніжка. І дитині необхідно виростити величезного гриба. Рот відкривати до тих пір, поки язик сам, клацнувши, відірветься від альвеол. З кожним разом намагатись ширше відкривати рот.

Вуздечка язика вважається розтягнутою, коли ці вправи вдається з

легкістю виконувати при широко відкритому роті (як при вимові звука [e]).

Правила виконання логопедичних вправ для розтягування короткої вуздечки язика

- Під час виконання логопедичних вправ ротик слід відкривати максимально широко, але так, щоб дитина могла дотягнутись кінчиком язика до альвеол.

- Всі рухи слід виконувати близько до межі можливого.

- Пам'ятайте, що виконувати ці вправи для дитини фізично важко: язик може втомлюватись, під'язикова вуздечка може створювати больові відчуття. Тому час від часу давайте дитині відпочити.

Для розтягування під'язикової вуздечки можна також використовувати логопедичний масаж. Слід звернутись за консультацією до логопеда і спеціаліст підбере індивідуально для кожної дитини необхідні вправи.

Постановка звуків при короткій вуздечці язика

- Свистячі звуки [с], [з], [ц] ставляться при нижньому положенні кінчика язика, а коротка вуздечка у цьому випадку не перешкоджає постановці звуків.
- Звуки, які вимагають значного підйому кінчика язика вгору ([ш], [ж], [р]), слід ставити після повного витягування під'язикової вуздечки.
- Звуки [л], [ч], [щ] можна починати ставити, коли вуздечка ще не до кінця розтягнута, однак вже є деякий підйом кінчика язика вгору. Зазвичай нормативній вимові інших звуків коротка вуздечка язика не перешкоджає.

43. Будова артикуляційного апарату.

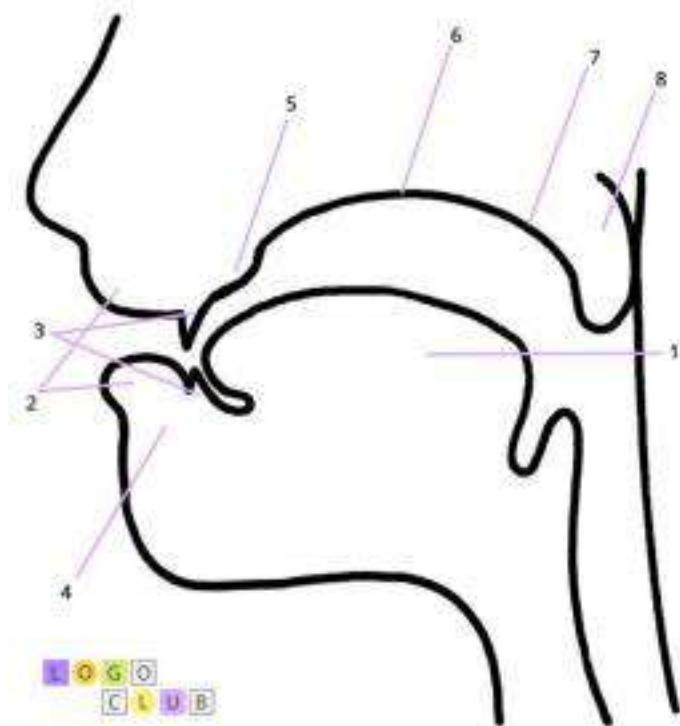
Перед початком занять з логопедом з постановки звуків, а також перед виконанням артикуляційної гімнастики обов'язково слід познайомити дитину з будовою мовленнєвих органів, які знаходяться в її ротику.

Мовленнєвий (або артикуляційний) апарат, за допомогою якого ми розмовляємо, складається з трьох відділів.

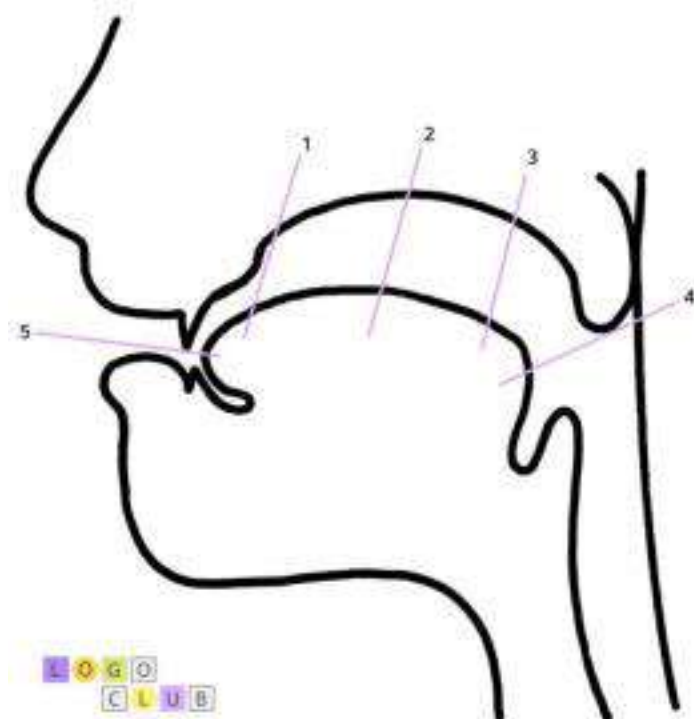
1. Дихальні м'язи. Важливо пам'ятати, що для правильного мовлення необхідне діафрагмальне (черевне) дихання. Логопеди рекомендують дихати «животиком». Якщо дитина дихає за допомогою грудного відділу, це завжди утруднює мовлення. Сформувати мовленнєве дихання допоможуть дихальні вправи.

2. Голосові зв'язки. Вони розміщені у глотці. Вібрація голосових зв'язок створює звук голосу, необхідний для вимови голосних та дзвінких приголосних звуків.

3. Власне органи мовлення. Вони розміщені у роті.

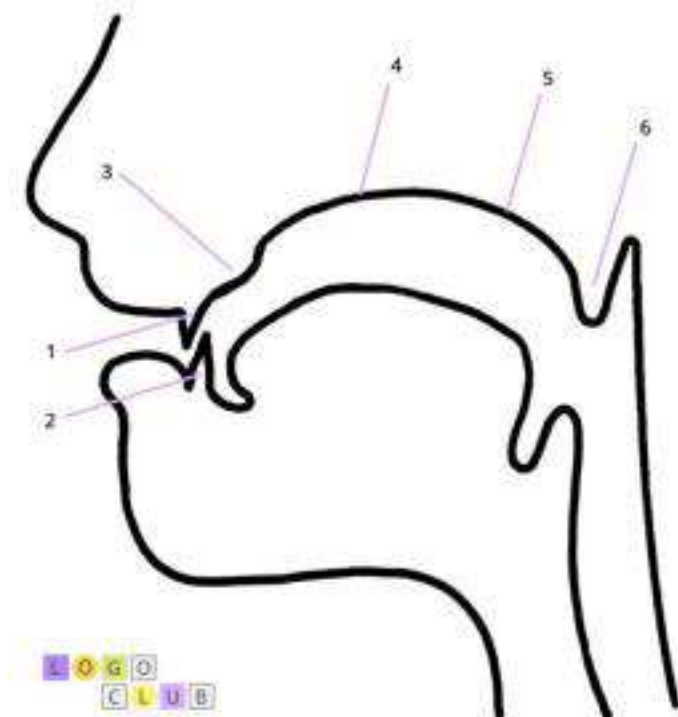

До основних органів мовлення належать: язик (1), губи (2), зуби (3), нижня щелепа (4), альвеоли (горбики за верхніми зубами) (5), тверде піднебіння (6), м'яке піднебіння (7), маленький язичок (8). Головним органом мовлення є язик.

Він поділяється на передню (1), середню (2), задню (3) частини, корінь язика (4) та кінчик язика (5). Середню частину язика логопеди ще називають його спинкою.

Для того, щоб у дитини сформувалась нормативна вимова звуків, у неї повинен бути правильний прикус.

При правильному прикусі зімкнені зуби (зімкненими повинні бути саме корінні зуби) мають такий вигляд: верхні різці (1) знаходяться трохи попереду нижніх (2), певним чином перекриваючи їх. За верхніми різцями знаходяться два виступаючих ребристих горбика (3) – це альвеоли. Вони також приймають участь у творенні звуків. За альвеолами починається тверде піднебіння (4), яке тягнеться вглибину ротової порожнини і

закінчується м'яким піднебінням (5). На кінці м'якого піднебіння знаходиться маленький язичок (6), вібрація якого формує грасуючий («французький») звук [r], від якого його «власники» так хочуть позбавитись.

Обстежте з дитиною органи мовлення перед дзеркалом. Для того, щоб дитина краще відчула розташування органів артикуляційного апарату, дозвольте їй торкатись їх пальцями. Особливо тих, які важко розгледіти. Також на заняттях логопеди використовують для цього ватні палички.

44. Автоматизація звуків: правила, послідовність.

Після постановки звука його вимову обов'язково необхідно закріпити – автоматизувати. Якщо цього не зробити, в повсякденному мовленні дитина буде вимовляти свій колишній дефектний звук.

Автоматизація звука – це доведення його вимови дитиною до автоматизму за допомогою виконання регулярних мовленнєвих тренувань – логопедичних вправ та ігор.

Послідовність вправ для автоматизації звуків

Послідовність автоматизації звуків буде описана на прикладі автоматизації звука [p].

- Автоматизація звуків у відкритих складах, коли голосний звук стоїть після приголосного ([pa]). Дитина повинна повторювати за дорослим склади: [pa],[pe],[pi],[po],[pu]. Якщо автоматизується м'який звук ([p']), то замість голосних додаються букви я, ю, є, і.

- Автоматизація звуків на початку слова перед голосним звуком. Дитина повинна вимовляти слова: рама, риба, робот.

- Автоматизація звуків у закритих складах, коли приголосний звук іде після голосного [ap]. Дитина повинна повторювати склади: [ap], [ep], [ip], [op], [up], [ip].

- Автоматизація звуків в середині слова між голосними звуками ([apa]). Дитина повинна вимовляти слова: нора, береза, ворота, корона. Якщо це завдання виявиться для дитини важким, можна використати такий логопедичний прийом: нехай дитина спочатку повторює відкритий склад з цим звуком, а потім слово з цим складом. Наприклад, [pa] – нора, [pe] – береза, [po] – корона тощо.

- Автоматизація звуків в кінці слова. Дитина повинна вимовляти слова: комар, буквар, бобер, сир, мур. Якщо виникають труднощі, використовуйте описаний вище логопедичний прийом: нехай дитина спочатку повторює закритий склад з цим звуком, а потім слово з цим складом. Наприклад, [ap] – комар, [ep] – бобер, [ip] – сир тощо.

- Автоматизація звуків в словах після приголосного звука перед голосним. Дитина повинна вимовляти слова: три, трава, дрова, труба, відро, метро, цифра.

- Автоматизація звуків в словах після голосного звука перед приголосним. Дитина повинна вимовляти: фарби, картон, серветка, форма, йогурт.

- Автоматизація звуків у логопедичних чистомовках.

Логопедичні чистомовки – це ритмізовані, римовані речення, насичені великою кількістю складів та слів для автоматизації певного звука. Зазвичай логопедичні чистомовки побудовані так: перша частина – три склади на заданий звук, друга частина – римоване з цими складами речення з тим же звуком. Наприклад: ра-р-а-ра – дуже рада дітвора.

- Автоматизація звуків у словосполученнях. Дитина повинна повторювати за дорослим словосполучення, в яких зустрічається заданий звук. Наприклад: чорний рояль, каркання ворони.

- Автоматизація звуків у реченнях. Дитина повинна повторювати за дорослим речення, в яких неодноразово зустрічається заданий звук.

Наприклад: Рая продає пиріжки і ватрушки. На городі росте кріп і петрушка.

- Автоматизація звуків у віршах. Дитина повинна повторювати за дорослим або розповідати напам'ять вірші, насичені звуком, що автоматизується.

- Автоматизація звуків у самостійному мовленні дитини.

Після того, як поставлений звук було автоматизовано на заняттях, його необхідно ввести в повсякденне мовлення дитини.

Автоматизація звуків у самостійному мовленні дитини

З цією метою можна використовувати дуже різні

завдання: 1. Дитина може складати речення за картинками.

2. Можна переказувати тексти (казки), слідкуючи за правильною вимовою звука [p] в усіх словах.

3. Слідкуючи за правильною вимовою звука [p], коментувати свої дії (під час конструювання, малювання чи інших режимних моментів). 4. Дитина може розповідати про події минулого (як пройшов день у дитячому садку тощо), постійно контролюючи свою вимову. 5. Дорослий може записати на диктофон склади, слова і речення зі звуком [p], залишивши паузи для відповідей дитини.

6. Необхідно постійно виправляти неправильну вимову дитини і нагадувати їй про необхідність весь час слідкувати за своїм мовленням.

Правила автоматизації звуків

1. Вимову поставленого звуку спочатку слід закріпити в простіших позиціях (відкритий склад), а потім переходити до складніших (закритий склад, сполучення з іншими приголосними звуками).

2. Слова для автоматизації звуків дитина повинна повторювати за дорослим або по картинках (на яких зображений предмет на заданий звук).

3. У словах не повинно зустрічатись звуків, які дитина вимовляє неправильно. Виняток – дитина не вимовляє великої кількості звуків і підібрати для неї відповідні слова дуже важко. Це правило не відноситься до вимови речень.

4. На початку етапу автоматизації звуку в словах не повинен зустрічатись той звук, на який дитина раніше замінювала поставлений. Наприклад, якщо раніше звук [p] промовлявся як звук [л], тоді не можна використовувати слова, в яких обидва звуки присутні одночасно: Лариса, корал, рулон.

5. На початковому етапі роботи над автоматизацією звуку не повинно зустрічатись інших звуків, які відносяться до цієї ж групи. Наприклад, при автоматизації звуку [p] у словах не повинно бути інших сонорних звуків ([л],[л'],[й],[p']), при автоматизації свистячих звуків ([с],[з],[ц]) не повинні зустрічатись шиплячі ([ш],[ж],[ч],[щ]) звуки і навпаки. Це ж правило стосується і задньоязикових звуків ([к],[г],[х]).

6. Слова, які використовуються для автоматизації звуків, можуть бути незнайомими дитині. Тому слід обов'язково пояснити їх значення під час заняття.

7. Як тільки дитина з легкістю почне виконувати один вид логопедичних вправ, слід відразу переходити до іншого – більш складного.

8. Для ще кращого відпрацювання правильної вимови звуків варто повертатись до опрацьованого раніше матеріалу.

Також, окрім автоматизації, звук необхідно диференціювати, тобто розмежувати його правильну вимову від тієї дефектної, що була у дитини раніше. Особливо важливо провести етап диференціації звуків, якщо дитина не просто пропускала звук у мовленні, а замінювала його на інший (замість «шапка» казала «сапка»).

Займатись автоматизацією та диференціацією звуків можна як послідовно, так і одночасно.

45. Диференціація звуків: правила, послідовність.

Диференціація звуків – це один із завершальних етапів у виправленні порушень звуковимови у дітей. Однак він є дуже важливим для розмежування "старої" (дефектної) вимови від "нової" (правильної). Диференціацію звуків розпочинають після постановки та автоматизації кожного зі звуків, які не вимовляє дитина, або ж проводять паралельно з автоматизацією.

Диференціація звуків – це розмежування їх правильної вимови від тієї дефектної, що була у дитини раніше.

Дуже важливо провести диференціацію в тому випадку, коли дитина раніше замінювала звук на інший (замість «жаба» казала «заба»). Пропонуємо Вашій увазі логопедичні ігри, вправи та цікаві прийоми для корекційної роботи по диференціації звуків. Усі завдання подані за принципом «від простого – до складного».

Диференціація при відсутності заміни звуків

Якщо дитина не вимовляла звук раніше, просто пропускала його (замість «малина» казала «маина»), логопедична робота по диференціації звуків допоможе дитині швидше опанувати правильною звуковимовою.

- Дорослий промовляє слова так, як дитина вимовляла їх раніше (тобто дефектно), а потім правильно. Дитина повинна відгадати, в якому випадку дорослий вимовив слово правильно.

- Дорослий міняється з дитиною ролями. Тепер дитина по черзі вимовляє слова то правильно, то дефектно, а дорослий відгадує.

- Дорослий вимовляє слово так, як дитина вимовляла його раніше (дефектно). Дитина повинна виправити вимову дорослого і промовити слово правильно.

- Дорослий промовляє слово правильно, дитина повинна промовити його дефектно, а потім виправитись і сказати правильно.

- Дитина промовляє слово спочатку правильно, потім так, як раніше (дефектно), потім знову правильно.

Диференціація при заміні звуків

Для того, щоб описати послідовність роботи по диференціації звуків, візьмемо для прикладу звуки [с] і [ш] (у мовленні дитина замість звука [ш] вимовляла звук [с] – слово «шапка» звучало як «сапка»).

Перед початком занять по диференціації звуків необхідно познайомити дитину з відповідними буквами, або ж іншими символами для позначення цих букв. Наприклад, звук [с] – блакитний горизонтальний прямокутник (асоціація – розтягнуті губи, прохолодний струмінь повітря), звук [ш] – червоний квадрат (асоціація – губи «квадратиком», теплий струмінь повітря).

Диференціація ізольованих звуків

- Дорослий показує дитині букву «с» або «ш» (або символи для їх позначення), а дитина повинна правильно вимовити ці звуки. Диференціація звуків у складах

- Дорослий промовляє склади, серед яких зустрічаються склади зі звуками [с] і [ш]: [ла],[ше],[су],[ро],[ши],[са] тощо. Коли дитина почула один зі звуків, з яким проводиться диференціація, вона повинна показати відповідну картинку і назвати той звук і склад, який почула.

- Також можна по черзі промовляти склади, в яких присутні тільки звуки

[с] і [ш]: [са],[ша],[се],[си],[шо] тощо, слідкуючи, щоб дитина безпомилково їх вимовляла.

Диференціація звуків у словах

- Дорослий повільно промовляє слова зі звуками [с] і [ш] на початку слова (син, шуба, шина, суп, сапа, шапка тощо). Дитина повинна назвати той звук, з якого починається слово.

- Дорослий промовляє прості слова зі звуками [с] і [ш] в середині слова. Дитина повинна відшукати і назвати потрібний звук.

- Дорослий промовляє прості слова зі звуками [с] і [ш] в кінці слова. Завдання дитини відшукати і назвати потрібний звук. Уникайте чергувань слів то з одним, то з іншим звуком. В такому випадку дитина може перестати звертати увагу на мовленнєвий матеріал, а почне автоматично називати звуки по черзі. Так ож обов'язково слідкуйте за тим, щоб у мовленнєвому матеріалі не зустрічались слова, в яких одночасно присутні обидва звуки, що диференціюються (наприклад, «шосе»).

- Дитина придумує слова, які починаються на звук [с] або [ш]. •

Дорослий називає пари слів, які відрізняються один від одного лише одним звуком ([с] або [ш]) – так звані слова-пароніми. Наприклад, миска – мишка, каска – кашка, кіска – кішка. Потім запитує у дитини, наприклад, «Хто маленький, сіренький, говорить «пі-пі-пі»?», «У що насипають суп?»

Дитина повинна дати відповідь на питання, назвавши правильно слово. •

Дитина повторює за дорослим слова, в яких містяться відразу два звуки, що диференціюються (наприклад, шосе, суша, шелестіти, штангіст тощо).

- Дитина повторює за дорослим слова, в яких містяться відразу два звуки, що диференціюються (як в попередній вправі), а також слова, в яких один зі звуків зустрічається двічі (наприклад, шишка, соска, шашлик). Саме в таких випадках дитина найчастіше замінює звук, що повторюється, на інший (наприклад, шишка – шиска або сишка, соска – сошка або шоска).

Диференціація звуків у реченнях

- Дитина повторює за дорослим речення, насичені великою кількістю слів зі звуками, що диференціюються. Наприклад, йшла Саша по шосе і смоктала сушку.

Диференціація звуків по картинках

- Дорослому необхідно завчасно підготувати картинки на задані звуки (в даному випадку [с] і [ш]). Дитина має розкласти картинки, в назвах яких є звуки [с] та [ш] на дві купки: на одну купку – зі звуком [с], а на іншу – зі звуком [ш]. Потім усі картинки правильно назвати.

- Дорослому необхідно додати до картинок зі звуками [с] і [ш] також картинки з іншими звуками. Дитина має відібрати усі картинки зі звуком [с], а потім усі картинки зі звуком [ш].

Правила диференціації звуків

- Якщо у дитини не було заміни звуків (наприклад, вона вимовляла шиплячі звуки неточно (замість «шапка» казала «шяпка»), або звук [р] був одноударним), необхідно розмежувати «стару» вимову від «нової». Це дозволить дитині швидше опанувати правильну звуковимову.

- Якщо дитина не вимовляла звук раніше, просто пропускала його (замість «малина» казала «маина»), необхідності в процесі диференціації немає.

- Якщо дитина замінювала звук на будь-який інший (наприклад, [ш] на [с], [р] на [л]), вимову таких звуків обов'язково потрібно розмежувати – диференціювати – для попередження у дитини виникнення проблем під час читання та письма.

- Розпочинати диференціювати звуки можна після того, як дитина вільно вимовляє їх у складах, паралельно з етапом автоматизації звуків.

46. Що таке дислексія?

Дислексія – нейробіологічний розлад, що виникає внаслідок того, що мозок інакше обробляє інформацію, яка надходить до нього через зір. У навчанні люди з дислексією насамперед мають труднощі з читанням. Уявіть, що ви в 3D-кінотеатрі зняли спеціальні окуляри – приблизно таке зображення бачать ці люди у звичайній книжці, а отже – потребують додаткових зусиль для сприйняття та обробки такої інформації.

Такий стан діагностується переважно у дітей, що навчаються в початковій школі. Але батьки можуть помітити труднощі з навчанням читання у своєї дитини і трохи раніше, хоча в дошкільному віці відсутність успіхів в читанні частіше виправдовують тим, що дитина ще мала.

Як правило, при даному порушенні у дитини немає відставання в розумовому розвитку, при обстеженні зору також не буде виявлятися жодних патологій.

Дислексія також може супроводжуватися дисграфією (порушенням процесу письма) і дискалькулією (порушенням в засвоєнні, виконанні математичних понять і операцій).

Як зрозуміти, що у дитини дислексія? Є декілька ознак, які можуть вказувати на наявність цього порушення:

- Дитина повільно поскладово читає, змінює склади місцями;
- У неї виникають труднощі з повторенням і відтворенням ритмів;
- Спостерігаються явища моторної незграбності, легкі порушення дрібної моторики;
- «Вигадування» слів під час читання;
- Плуває схожі за написанням букви;
- Складнощі з розумінням прочитаного тексту, переказами;
- Порушене просторове сприйняття і уявлення, дитина може плутати ліве і праве;
- Дитина набагато більше розуміє усне мовлення, ніж письмове;

Діагностувати дислексію потрібно якомога раніше. У разі несвоєчасного виявлення і відсутності корекції, таке порушення може завдати негативний вплив на всю подальшу навчальну діяльність дитини, адже засвоєння навчальної програми безпосередньо залежить від її вміння добре читати і правильно розуміти прочитану інформацію.

Дуже часто діти з дислексією страждають від необґрунтованих претензій зі сторони батьків і вчителів, отримують ярлик «невстигаючої» дитини. Але насправді такі діти можуть бути дуже обдарованими в творчості і добре розбиратися в точних науках. Труднощі з читанням сильно знижують оцінку їх власних успіхів і, як наслідок, самооцінку. Таким дітям потрібно не нав'язування зайвих годин читання, а спеціальна корекційна робота і психологічна підтримка.

47. ЯКІ РОЗЛАДИ ЗОРОВОГО СПРИЙНЯТТЯ СПРИЧИНЯЮТЬ ДИСЛЕКСІЮ

Навички зорового сприйняття можна розділити на кілька категорій на основі їхньої аналітичної функції. Вони не працюють ізольовано, і від їхнього правильного поєднання залежить ефективність візуальної функції загалом. Саме ці навички мають вирішальне значення для навчання.

Основні категорії зорових навичок:

- ***Візуальне закриття*** – можливість ідентифікувати об’єкт із неповного зображення, здатність розпізнавати форму або об’єкт на основі фрагментарної або неповної інформації про них.

Це вміння дає можливість дітям швидко читати та розуміти тексти, а також сприяє здатності розпізнавати умовиводи та передбачати результати в письмових матеріалах. Діти з обмеженими навичками закриття зору можуть мати труднощі з організацією свого мислення або ухваленням рішення на основі неповної візуальної інформації. Вони також плутають подібні предмети чи слова, зокрема слова з подібною початковою чи кінцевою частинами.

- ***Вибіркове сприйняття*** – здатність візуально сприймати об’єкт та ідентифікувати його на якомусь фоні чи серед переліку інших фігур та предметів.

Для дітей важливо розвивати навички вибіркового сприйняття та зосередження уваги на важливому, оскільки саме це дає їм змогу організовуватися на уроці, щоб упоратися із завданням.

Дітям, які мають проблеми з вибіркоvim сприйняттям, важко зосередитися на сторінці книжки чи шкільного підручника та знайти потрібну інформацію в тексті. Вони не можуть плавно “сканувати” буквенні знаки під час читання, а тому цей процес суттєво сповільнюється.

Симптомами дефіциту вибіркового сприйняття можуть бути:

- труднощі в пошуці конкретних предметів (ящики, шафи);
- труднощі в пошуці особистих речей у спальні чи ванній кімнаті;
- проблеми в пошуці продуктів у шафі або холодильнику;
- труднощі в пошуці предметів на полицях супермаркетів;
- труднощі в перевірці руху на дорозі під час перетинання вулиці;
- труднощі в читанні розкладів та планів;
- проблеми з класифікацією та організацією особистих речей;
- труднощі у виявленні друзів чи родичів у переповненій кімнаті чи на дитячому майданчику.

У шкільному навчанні до цього додаються складнощі з:

- читанням книжок, списуванням слів або фраз із дошки (можуть часто пропускати слова або навіть абзаци);
- знаходженням правильного місця в рядку для написання букв;
- виявленням деталей малюнка;
- знаходженням певного олівця, книжки, лінійки чи іншого предмета в сумці чи пеналі;
- читанням графічних зображень, діаграм або схем на дошці

- Постійність візуальної форми** – це здатність розпізнавати фігури, предмети, букви чи слова незалежно від їхнього вигляду або орієнтації в просторі.

Дитина з дефіцитом постійності візуальної форми не може, наприклад, розпізнати букву А, коли вона написана іншим шрифтом, висотою, розміром, кольором чи стилем. У такого учня також можуть виникнути проблеми з розпізнаванням слів, які починаються з однакових або подібних складів. Вони зазвичай плутають слова, цифри й математичні символи.
- Візуальна пам'ять** – можливість негайно згадати (за 4–5 секунд) усі особливості певної форми та здатність ідентифікувати її в наборі подібних форм.

Діти з поганою зоровою пам'яттю можуть мати труднощі з розумінням прочитаного тексту. Адже під час читання вони часто покладаються на слуховий аналізатор, щоби компенсувати недостатність роботи зорового. У них також виникають складнощі із запам'ятовуванням того, який вигляд має слово, або їм не вдається розпізнати те саме слово на іншій сторінці. Вони витрачають більше часу на переписування, оскільки не можуть пам'ятати інформацію досить довго, щоби перенести її з дошки на сторінку в зошиті.
- Візуальна послідовна пам'ять** – здатність запам'ятати та відтворити низку візуальних елементів (букви, цифри, слова чи фрази) у правильній послідовності. Ця навичка особливо важлива для орфографії. Пропуск, доповнення чи заміна літер у словах постійно трапляються в дітей із дислексією.

Діти з дефіцитом зорової послідовності пам'яті часто мають:

 - проблеми із запам'ятовуванням чисел або алфавіту в правильній послідовності;
 - труднощі із запам'ятовуванням букв і слів у певній послідовності;
 - труднощі з пригадуванням послідовності фактів у розповіді чи під час переказу тексту;

- труднощі з розв'язанням математичних задач;
 - проблеми з пригадуванням багаторівневих інструкцій;
 - проблеми з написанням букв та слів;
 - проблеми з написанням слів у правильній послідовності (під час списування з книжки чи - дошки);
 - труднощі із запам'ятовуванням букв у правильній послідовності. Пропуск або перестановки літер у словах – поширена проблема для дітей із дефіцитом візуальної послідовної пам'яті;
 - проблеми з пригадуванням послідовності подій після читання (що впливає на розуміння прочитаного);
 - труднощі в пригадуванні візуальних послідовностей та формування літер;
 - труднощі у визначенні орієнтаційної специфіки писемної мови.
- **Візуальна дискримінація** – можливість визначати точні характеристики та відмінні риси серед подібних об'єктів. Під час читання ця навичка допомагає дітям розрізняти схожі слова, у яких діти з поганою зоровою дискримінацією часто плутаються (наприклад, “вона–нова”).
 - **Візуально-просторові відносини** – здатність сприймати положення предметів у просторі – як об'єктів відносно один одного, так і відносно себе (визначення, де право й ліво).
Діти з порушеним просторовим розвитком можуть мати труднощі з просторовими поняттями, такими як “ліворуч” та “праворуч” або “вгору” та “вниз”. Унаслідок цього вони можуть писати та читати не зліва направо, а навпаки.

ВПРАВИ ДЛЯ ПОЛІПШЕННЯ ВІЗУАЛЬНИХ НАВИЧОК

Для поліпшення візуальної пам'яті

Дитина дивиться на малюнок 30 секунд і намагається запам'ятати, що на ньому зображено, щоби розказати про це. Далі даємо їй можливість розглядати малюнок довше

— до 1 хвилини, щоби вона переказала якомога більше деталей, зображених на цьому малюнку.

Згодом завдання можна ускладнити: після того, як дитина протягом хвилини вивчала малюнок, вона отримує аркуш із запитаннями до картинки. Вона має прочитати запитання й позначити хрестиком правильні відповіді.

Важливий момент: не треба пояснювати дитині принцип подальшої роботи із запитаннями перед розгляданням малюнка, тому що пояснення після розглядання картинки якраз заповнює час, потрібний, аби інформація з ультракороткочасної пам'яті перейшла в короткочасну. Після закінчення самостійної роботи із запитаннями дитина отримує малюнок і звіряє свої відповіді.

Для тренування візуальної послідовної пам'яті

За 10 секунд дитина має запам'ятати послідовність зображень (картинки обираються на розсуд педагога) на малюнку, водночас не вимовляючи їх уголос (щоби не пускати в дію слухову пам'ять).

Для балансування візуальної дискримінації:

Тут “працюють” завдання, у яких треба знайти відмінності. Щоби знайти відмінності між картинками, необхідні: активна увага, що дає змогу зосередитися ненадовго на одній точці; пасивна увага, що дає змогу сприймати картину цілісно. У цей момент тренуються лобові й тім'яні частки мозку.

Завдання можуть бути й оберненими — у яких треба знайти спільне. Під час виконання треба запам'ятати картинку, розташовану зверху, а потім дивитися на нижню і знайти спільні елементи. У цей момент активізується частина мозку, що відповідає за візуальну оперативну пам'ять.

Для укріплення візуальних просторових відносин

1. Покажіть дитині малюнок, на якому зображені стрілки, націлені в різні напрямки (вліво, вправо, вгору, вниз).

Дитина має послідовно назвати напрямки стрілок

2. Прописуємо рядок літер. Під кожною – рухове завдання. Наприклад:

АБВГ

ЛУПП

(де П – права рука вправо, Л – ліва рука вліво, У – обидві руки угору)

Дитина має прочитати літери, зробивши одночасно потрібні дії руками.

Вправи на тренування саккадичних рухів

Здатність очей швидко й точно переходити з однієї цілі на іншу називають саккадичними рухами. Вони мають величезне значення для навички читання, яка передбачає дуже конкретні рухи очей. Очі мають рухатися вліво-вправо прямою лінією, не відхиляючись угору або вниз. Крім того, коли ми доходимо до кінця рядка, очі мають зробити важкий зворотний зсув назад до початку наступного рядка. Якщо дитина не може контролювати ці рухи очей, то втратить місце читання й розуміння прочитаного стане проблемою.

Вдосконалити цю навичку покликані такі вправи:

1. Лабіринти. Варто почати з простих, причому дитина має слідувати лише очима, не рухаючи головою та руками.

Для проходження лабіринтів потрібне вміння прогнозувати. На кожному кроці доведеться вирішувати й думати, що буде, якщо піти цією чи іншою дорогою. У такий спосіб дитина вчиться тримати в зоні уваги поточну позицію й передбачати варіанти подальшого проходження маршруту. Це тренує увагу і зміцнює оперативну пам'ять.

2. Переплетені лінії. Завдання в тому, щоби слідувати поглядом за переплетеними лініями, не користуючись пальцем чи олівцем.

Вправи на тренування фонологічної усвідомленості

Українська мова має алфавітну систему, у якій букви представляють звуки або окремо, або в комбінації. Тому розвиток фонематичного усвідомлення – важлива умова для читання та письма.

Діти, які мають добре розвинену фонематичну усвідомленість, здатні розбирати слова, розпізнавати звуки, з яких вони складаються, складати їх разом або маніпулювати ними, щоб утворити нові слова. Дитина, якій не вистачає фонематичного усвідомлення, може навіть не розуміти, що таке звук, може знати найменування букви, але не пов'язувати її зі звуком.

- **“Знайди риму”.** Ключовий компонент фонематичного усвідомлення – здатність ідентифікувати та добирати риму. Багато дітей із труднощами в навчанні потребують практики для розвитку фонематичної усвідомленості. Римування важливе, оскільки розвиває ключові навички сегментації та змішування звуків. Вправи на знаходження рими допомагають дітям зрозуміти, що слова можна розділити на частини.
- **“Склади слово”.** Другий етап у розвитку фонологічної усвідомленості – розуміння, що фонemi зливаються в склади. Тож можна підготувати картки зі словами та розрізати їх разом із дитиною на окремі склади, перемішати й дати їй для складання слів.
- **“Частини мови”.** На різнокольорових аркушах друкуємо назви частин мови із запитаннями до них. Також додатково готуємо картки зі словами, які дитина буде добирати до карток із частинами мови. Так тренується зона “словоформи” в потиличній (зоровій) частині кори головного мозку, яка відповідає за швидке розпізнавання слів.
- **“Поля слів”.** Набір слів друкується без пробілів, а завдання дитини – проставити олівцем кінці й початки кожного слова. Рекомендується починати зі слів, що називають предмети (іменників).

Мультисенсорні вправи

Під час виконання таких завдань, крім зорового та слухового аналізаторів, додатково пускають у дію ще й тактильний та кінестетичний.

1. Ліплення букв із пластиліну.

2. Розшифровування малюнка з буквено-числового шифру. Мається на увазі, що кожній букві алфавіту відповідає певна цифра (А – 1, Б – 2, В – 3 тощо). У слові, написаному цифрами, дитина має підставити відповідні букви. Вправа тренує довільну увагу, зорове сприйняття, спостережливість, розумові процеси (аналіз, синтез, порівняння), оперативну пам'ять, закріплює поняття “фонема-графема”, “цифра-число”.

3. “Філворди”. Різновид сканвордів із літерами замість цифр, серед яких треба шукати назви предметів. Краще, щоби ці предмети відповідали певній темі (іграшки, тварини тощо). За допомогою філвордів розвивається “зона словоформи” головного мозку, тренуються диференціювання букв, увага, логіка, мислення, пам'ять і розширюється словниковий запас.

4. “Балансування”. Права півкуля мозку розпізнає кольори, а ліва – “читає”. У цій вправі відбувається балансування півкуль і тренування їхньої взаємодії. Готується набір карток, де слова записані різним кольором. Дитина має прочитати слово на картці про себе, але вголос називає колір кожного слова. Якщо вона помилилася, назвіть правильний колір і продовжуйте далі.

48. Як допомогти дитині з дислексією вдома

Дитині з дислексією треба допомагати не лише у школі, а й вдома. Розповідаємо про найпростіші способи допомоги, які можуть узяти на озброєння батьки.

Насамперед, батькам варто пам'ятати, що вони здатні багато зробити. Вони теж професіонали у своїй справі — знають особливості дитини більше, ніж будь-хто, і можуть краще за інших надати підтримку і проявити любов до дитини. Половина успіху при дислексії — це адекватна самооцінка дитини, віра у свої сили. Щоб упоратися з другою половиною, тобто потрібними навичками, батькам потрібно більше дізнаватися про те, як краще облаштовувати процес навчання. Ці знання краще узгоджувати із спеціалістом, який постійно займається з дитиною.

Як допомогти дитині “прокачати” навички

Читайте

Зробіть читання одним із улюблених занять. Читайте самі, щоб дитина брала з вас приклад. Читайте разом, щоб не тільки відточувати навичку, а й отримувати приємні враження. Починайте з читання вголос — спочатку ви, потім дитина, потім знову ви. Якщо не виходить, підключайте аудіокниги — нехай дитина читає разом із диктором. Не бійтеся починати з коміксів, якщо вони подобаються дитині — там менше тексту і більше улюблених героїв, отже, більше мотивації.

NB: Якщо дитина часто збивається під час читання, запропонуйте їй лінійку. Дитина має підкладати її під кожен рядок — це допоможе зосередитись.

Включайте гру у навчання

З грою заняття стають легшими, з'являється більше емоцій. Ігри добре використовувати для тренування пам'яті: можна писати вірші та пісеньки, щоб запам'ятати розпорядок дня або місця для речей та іграшок. Ігри в слова, наприклад, “Міста”, “Контакт”, також тренують пам'ять та розвивають мову.

Використовуйте мультисенсорний досвід

Дослідження показують, що для навчання діти з дислексією мають використовувати якнайбільше органів чуття. Наприклад, можна вирізати літери із наждакового паперу. Дитина не тільки їх бачитиме, але проводитиме пальцем по кожній літері і краще їх запам'ятовуватиме. Також

можна навчати письма — писати слова не на папері, а пальцем у піску, в кремі для гоління або навіть у повітрі.

Допомагайте з організацією дня

Обговоріть режим дня разом з дитиною, складіть його та причепіть на видне місце. Годинник уроків і занять зі спеціалістом краще розфарбувати, щоб їх було краще видно. Також допомагайте збиратися до школи — збирайте рюкзак та інші шкільні речі ввечері.

НВ: Привчати до дисципліни можна і по-іншому — домовтеся, на якій полиці лежатимуть речі для занять, і завжди складайте їх відразу після занять.

Як допомогти дитині з самооцінкою

Підтримуйте дитину

Святкуйте успіхи, навіть якщо вони невеликі. Кожна прочитана сторінка — це привід для похвали, а кожна книга — для великої радості. Насамперед, хваліть за досягнення у улюблених справах, спорті, творчості. Дитина повинна усвідомлювати свої сильні сторони — допоможіть їй у цьому.

Навчіть справлятися зі стресом

Насамперед, тренуйтеся на собі. Помічайте, що відбувається з вами, коли ви втомлюєтеся — стаєте запальним, розсіяним чи тривожним. Розкажіть про це дитині та попросіть її спостерігати за собою. Коли дитина помітить свої стани під час стресу, навчіть її різних технік розслаблення, наприклад, глибоке дихання.

Розповідайте про те, що таке дислексія та як з нею жити

Дитина має право знати, що з нею відбувається. Розкажіть їй про дислексію простими словами, поясніть, що це не її вина, що ви справлятиметеся з нею разом.

Прочитайте біографії відомих людей з дислексією: про Ейнштейна, Вупі Голдберг, Джекі Чана, Орландо Блум, Сальму Хайек. Поясніть, що це не завадило розкрити свої сильні сторони, зосередитися на своєму таланті.

Що не потрібно робити, спілкуючись з дитиною з дислексією

Порівнювати з іншими дітьми, навіть із дітьми з дислексією

Навпаки, наголошуйте, що у кожного є свої сильні та слабкі сторони, свій темп роботи, темперамент та інші особливості. Якщо дитина сама сумнівається у собі, складіть список сильних сторін. Наприклад, намалюйте її на повний зріст і разом придумайте, чим особлива і хороша кожна частина тіла.

Сердитися, якщо дитина втрачає речі, спізнюється і не може чогось згадати

Точніше, ви маєте повне право сердитися, але постарайтеся менше показувати це дитині. Поступово ви звикнете і ставитиметеся до запізнень легше. А ось дитина може запам'ятати ваше негативне ставлення навіть із першого разу.

Докладати зусиль більше, ніж потрібно

Іноді, а може, й часто заняття не призводитимуть до успіху. Справа не в мотивації, а в несформованості навичок. Діти з дислексією хочуть навчитися читати та писати. Але їм потрібно набагато більше часу, створених умов та любові.

49. Дисграфія та її форми

Дисграфія - це часткове порушення процесу письма, що виявляється в стійких, повторюваних помилках, обумовлених несформованістю вищих психічних функцій, що беруть участь в процесі письма.

Для того щоб записати почуте, дитина повинна не тільки пам'ятати порядок написання деталей кожної букви, але зберегти смислову послідовність слів і пам'ятати про їх розмежування. Якщо ж у дитини є порушення в диференціації звуків, в їх вимові, аналізі, синтезі або в просторових уявленнях, то це означає, що у неї може виявитися дисграфія.

Причинами таких порушень є патологічні фактори, які діють на дитину як в утробі матері, так і після народження. Можлива генетична обумовленість.

Крім того, в основі дисграфії можуть виявитися тривалі соматичні захворювання і травми голови. Важливу роль відіграє також дефіцит мовного спілкування дитини, її педагогічна занедбаність і т.п. Цікаво, що в двомовних сім'ях також зафіксовано багато випадків дисграфії у дітей.

Іноді причиною дисграфії є порушення у здатності до обробки зорової інформації - дітям важко запам'ятати, а потім відтворити у зошиті побачене. У ситуації, коли вони не розрізняють на слух деякі звуки, також виникає плутанина при їх написанні.

Особливості прояву дисграфії

Дисграфія у дітей часто проявляється помилками в написанні букв, що знаходяться в сильній позиції, наприклад *ліфий* замість *лівий*, або в пропуску букв навіть у короткому слові: *км* замість *ком* і т.п. У той час, коли звичайні орфографічні помилки спостерігаються в написанні букв, що знаходяться в слабкій позиції: *малако* замість *молоко* і т.п.

Крім того:

- дитина не тільки пропускає букви і склади, а й переставляє їх місцями (*онків* замість *вікно*) ;
- може заміняти слова зі схожими звуками;
- додає в слово зайві букви і склади (*дітити, кіманата*) ;
- спотворює графічний образ букви (наприклад, пише дзеркально букви *с, е, ю*);
- не розрізняє парні приголосні однаково звучать *б-п* або *т-д*) ;
- помилки, які дитина допускає, виявляються стійкими протягом довгого часу, не зникаючи в процесі навчання.

Всі перераховані ознаки повинні стати для батьків приводом для звернення за консультацією до логопеда.

Основні форми дисграфії

Залежно від виду порушень дисграфія ділиться на кілька форм.

- Артикуляторно-акустична дисграфія виникає на тлі порушеної звуковимови. Дитина, як правило, при цьому пише слова так, як вимовляє, наприклад: либа замість риба або зумів замість шумів.
- Акустична дисграфія характеризується заміною при письмі звуків подібними за звучанням (д-т, з-с, ж-ш і т.п.). При цьому усне мовлення у дитини правильне.
- Аграмматична дисграфія проявляється в проблемах з узгодженням слів. Але цікаво, що це відбувається тільки в письмовій мові, а говорить при цьому дитина правильно. Наприклад, вона може написати, не враховуючи ні рід, ні відмінок: *добрий мама* або *на вулиця*. До речі, цей вид порушення виявляється зазвичай вже в 3-му класі, коли школярі починають вчити відмінки.
- Оптична дисграфія характеризується порушення зорового аналізу. Дитина в цьому випадку практично не сприймає відмінності між буквами зі схожими елементами написання. Проблема викликають Ц і Щ, а також Р, Ь, И або Е і З і подібні. У рукописному ж варіанті це літери: *п-т, в-д, л-м, і-ш* та ін.
- Порушення мовного аналізу і синтезу. Дитина може не дописувати слова, писати прийменники разом чи приставки окремо (*при ходити, прийнятий*), Пропускати букви і цілі склади, міняти їх місцями або повторювати.

Яким чином можна боротися з дисграфією

Корекція дисграфії - це, перш за все, спільна робота батьків, вчителів і кваліфікованого логопеда, так як батькам самотійно цю проблему вирішити не вдасться. Важливо пам'ятати, що якщо у дитини є порушення в усному мовленні, то виправлення дисграфії починають з корекції вимови! Заняття у логопеда проводять по розробленій системі. Для цього використовуються різні мовні ігри, а також спеціальну абетку для складання слів і виділення їх граматичних елементів.

Дитина в процесі навчання повинна засвоїти, як саме вимовляються певні звуки, і які букви їм відповідають. Логопед відпрацьовує з учнем відмінності між твердою і м'якою чи глухою і дзвінкою вимовою звуку, повторюючи слова, підбираючи їх до заданих звуків, аналізуючи звуковий і буквенний склад обраних слів і т.п. Часто дітям допомагає використання наочного матеріалу для запам'ятовування обрисів літер, наприклад: «О» - бублик або обруч, «Ж» - жук, «С» - півмісяць.

Дисграфія: вправи з корекції

Для успішного подолання проблеми існує ряд спеціальних вправ. Так, наприклад, Мазанова радить для кращого запам'ятовування літерного способу пропонувати дітям ліпити їх з пластиліну, писати в повітрі, обводити по готовому контуру, намагатися знайти відмінності в оптично схожих буквах, знаходити певну букву при накладенні декількох зображень один на одного і т.п.

Але, незважаючи на доступність і простоту методик, розроблених для корекції дисграфії, хочеться ще раз звернути увагу батьків на те, що займатися самотійно без регулярних консультацій з фахівцем з дитиною, нерозумно. Ви втратите дорогоцінний час і досягнете мінімальних результатів!

Кілька порад батькам

Якщо у вашої дитини дисграфія, не лайте її за помилки, не змушуйте по багато разів переписувати текст, інакше ви досягнете лише невпевненості дитини у своїх силах і викличете нелюбов до письма та читання. Обов'язково хваліть дитину за кожен успіх, але не перехвалюйте. Крім того, не показуйте свою сильну заклопотаність проблемою, щоб не розвинути у дитини почуття неповноцінності.

Потрібно враховувати при діагнозі «дисграфія», що це, як правило, такий стан, при якому розвивається хороша зорова пам'ять (як заміщення дефекту), тому таким дітям не варто пропонувати вправи, де потрібно виправити спочатку допущені помилки. Це може надати дитині «ведмежу послугу». Диктанти в таких випадках пишуться повільно, з промовляння всіх букв і розділових знаків перед початком письма, а потім і під час нього.

Попереджати розвиток дисграфії потрібно ще в дошкільному віці

Батькам дуже важливо пам'ятати, що дисграфія і дислексія не виникають раптом! А робота з попередження виникнення цих труднощів повинна проводитися не в шкільному віці, коли у дитини виявляться специфічні проблеми з граматиною і правописом, а ще задовго до початку навчання.

Якщо ж у дитини багато описок і помилок в зошиті, і вона, навіть вивчивши напам'ять правило, все одно не в змозі застосувати його на письмі, варто звернутися до логопеда. На перших заняттях він визначить вид дисграфії, особливості протікання її у вашої дитини, а потім лише запропонує комплекс вправ для її усунення.

Помилки, які допускають такі діти, не можуть бути подолані без спеціальної коригування. Приготуйтеся, що це нелегкий шлях, на якому знадобиться ваше терпіння і наполегливість у подоланні проблеми. Удачі!

50. Деякі прийоми подолання проявів дисграфії

Письмове мовлення школяра-дисграфіка відрізняється від письмового мовлення його однолітків великою кількістю специфічних помилок. Особливо ж непокоїть те, що учні часто не розрізняють на слух фонemi рідної мови. Здавалося б, таких помилок не має бути, позаяк більшість дітей приходить до школи з правильною звуковимовою. На жаль, не в усіх майбутніх школярів був своєчасно сформований фонематичний слух, що є однією з причин появи дисграфічних помилок. За даними фахівців, у 10% дітей спостерігаються порушення слухової диференціації звуків. Якщо дитина в дошкільному віці не розрізняла дзвінких та глухих, шиплячих та свистячих приголосних, у неї потім на письмі можуть з'являтися заміни: діти-діди; брати-бради; бабуся-бапуся.

Усе це свідчить про те, що в учнів недостатньо розвинений фонематичний слух, недостатньо уваги приділялось цьому питанню до школи та в період навчання грамоти.

Заняття на формування фонематичного слуху доцільно проводити у формі дидактичної гри чи вправ з елементами гри. Доступна і приваблива ігрова ситуація робить пізнавальний процес повноцінним, при цьому він наповнений позитивними емоціями, що так важливі для молодшого школяра. За допомогою розважальних моментів підтримується стійкий інтерес до таких занять, бажання пізнавати нове та засвоювати знання та уміння.

Формування фонематичного слуху відбувається поетапно, воно розпочинається в дошкільному дитячому закладі та продовжується на складнішому рівні в початкових класах.

Спочатку проводяться ігри на розпізнавання та диференціацію різних і близьких за звучанням немовленнєвих звуків, запам'ятовування послідовності їх звучання, розвиток уваги, слухового сприймання.

1. «Лісова пригода».

Вовк з'їв початок усіх слів. Звірі не можуть спілкуватись, адже не розуміють одне одного. Допоможемо їм, доповнимо перші звуки у словах: (б)ілка, (в)едмідь, (л)исиця, (с)осна, (с)орока, (д)ятел, (г)риби, (м)ухомор.

2. «Добери пару»

Змінити перший звук таким чином, щоб утворилось нове слово.

Корона — ворона;

бак — рак, мак, лак, так;

порт — торт, сорт, корт;

бік — пік — сік — тік...

3. «Подарунок мамі».

Дібрати до імені картку із зображенням предмета, що починається на такий самий звук.

Ані — айстру, Олі — обруч, Ірі — іриси, Каті — качку, Валі — ведмедика, Тані — тарілку.

4. «Заверши слово»

Останні звуки в словах загубились. Необхідно повернути їх на місце.

Жу(к), замо(к), буке(т), сті(л), сло(н), м'я(ч), помідо(р), ляльк(а).

7. «Відгадай»

а) Вимовити перший звук (дорослий жестом показує на предмет) лише губами (без звука), а останні звуки промовляти вголос.

(П)арта, (д)ошка, (с)тіна, (с)теля, (л)ідлога, (д)вері, (в)ікно.

б) Вимовити губами (без звука) все слово, а лише останній звук — уголос.

(Кі)т, (пе)с, (лі)с, (зим)а, (дерев)о, (ро)т, (голов)а.

5. «Ланцюжок».

Дібрати ряд слів, де кожне наступне слово починається з останнього звука попереднього слова.

Кішка — апельсин — нора — автобус — снігур — рак — кит — тигр...

Дещо важче дітям знайти заданий звук у середині слова. Тут у пригоді стануть такі ігри.

1. «Знайди предмет»

Знайти заданий звук у середині слів — назв предметів за сюжетним малюнком.

2. «Упіймай звук»

Слухаючи слова, що промовляє дорослий, оплеском долонь виділити слово, у якому є задуманий звук.

3. «Що зайве?»

Забрати з набору предметних малюнків той малюнок, у назві якого відсутній заданий звук:

[к]: собака, кит, крокодил, мавпа;

[н]: носоріг, баран, лисиця, книга;

[р]: верблюд, миша, корова.

Найбільше труднощів у дітей викликає **виділення у словах голосних звуків**. Робота щодо визначення та розрізнення голосних звуків сприяє попередженню деяких дисграфічних помилок у майбутньому: пропуску голосних, пропуску чи повторенню складів у слові під час письма.

Для роботи з голосними звуками пропонуються такі вправи та ігри.

1. «Озирніться навколо»

а) У яких назвах предметів звучить [а], [о], [у]..?

- б) За сюжетним малюнком показати предмети, у назвах яких міститься заданий голосний звук.
- в) Показати частини тіла, у назвах яких є заданий голосний звук.
- г) Дібрати слова, де був би лише один голосний звук, і назвати його (сік, рот, бант, ніж, вуж, кит, пень).
- д) Дібрати слова, що починаються і завершується голосними звуками (айва, алича, абетка, акула, екскурсія, іграшка, іва, обидві, учити, уроки).
- е) Дібрати закриті слова, де всі голосні в середині слова (потяг, вовк, тигр, ведмідь, крик).

Виникає потреба попрацювати і над **розрізненням голосних першого і другого рядів** (а — я, є — є, у — ю, і — ї), особливо коли голосний другого ряду знаходиться у позиції після приголосного, і, позначаючи голосний першого ряду, свідчить про пом'якшену вимову приголосного (ля, ню, се).

Тут доцільними є такі вправи.

1. Аналітичне читання складів.

Ря ся тя дя зя ля ня рю сю тю дю зю лю ню ре се те де зе ле не

Висновки: якщо після пом'якшеного приголосного чується звук [а], то пишемо «я»; [у] — «ю»; [є] — «є».

2. Читання складових пар

Ла — ля са — ся зу — зю ра — ря ду — дю ца — ця не — нэ су — сю

3. Вставити букви «а — я».

Св...то, шп...к, од...г, с...д, с...дь, ш...рф, н...сінн....

Подібні вправи можна дібрати і для пар букв (у — ю, є — є, і — ї).

Неправильний **поділ слів на склади** шкодить читанню й письму. Не звертаючи увагу на голосні, діти часто пропускають їх на письмі. Тому необхідно вчити учнів правильно ділити слова на склади. Некінцевий склад повинен завершуватися голосним звуком, крім складу на звук [й]: кі-шка, ша-пка, кі-сто-чка, чай-ка, май-ка.

Для роботи зі складами раджу проводити такі вправи.

1. Додати склад у слові.

Ка (ша), гри (би), по (ле), кни(га), ми(ска), риби(нка)...

2. Вимовити слово, переставивши склади.

Ба-шу (шуба)

ска-ма

ста-па

3. Забрати зайвий склад і прочитати слово.

Кі-брись-шка

ми-три-шка

ри-шу-ба
ля-маль-лька

Іноді у дітей виникають **проблеми з позначенням м'якості приголосних на письмі**, спричинені тим, що вони не розрізняють м'яких та твердих приголосних звуків в усному мовленні.

Рекомендую такі вправи та ігри.

1. «Пісенька насоса»

Великий насос накачує шини у машини і співає пісеньку: «С-с-с-с» (твердо).
Маленький — у велосипеда і співає свою пісеньку: «Сь-сь-сь» (м'яко).

2. «Звуки-брати»

а) Старший — твердий, молодший — м'який. Дібрати пару до слова.

Сон — сів, там — тінь, замок — зірка

б) Додаючи в кінці кожного слова звуки [л] або [л'], здогадатися, яке слово задумали.

Сті..., мі..., сі..., ба..., вокза..., дятє..., футбо..., бі..., ро..., пена...

3. Із пари слів повторити те, де перший приголосний пом'якшений.

Радий — рядно, пилка — півень, пиріг — пір'я, дядько — Даша, лак — лякати, кінь — кинув

4. Записати букву на позначення названого звука, дописати «ь», пояснити, що змінилось у вимові. Скільки звуків? Скільки букв?

Т(ть), с(сь), н(нь), л(ль)...

5. Із пари слів (почутих від учителя) назвати те, у якому потрібно наприкінці писати «ь».

осінь — сон

сад — сядь

спорт — гість

6. Замінити слова за зразком таким чином, щоб «ь» опинився в середині слова.

День — деньки куль — ...

пень — пеньки окунь — ...

учитель — учителька карамель — ...

Певні труднощі викликає у дітей і **розрізнення дзвінких та глухих парних приголосних** звуків та позначення їх на письмі відповідними буквами.

1. Плескати в долоні, коли чується дзвінкий звук. Прикласти палець до рота, коли чується глухий звук.

[с б ш д к з т п ж г і к х]

2. Допомогти комарикові заспівати пісеньку (поклавши долоньку собі на горлечко) спочатку голосно, дзвінко, а потім — тихо, пошепки, глухо. Що помітили? Як змінився звук?

[З] - [С]

3. Спіймати слово (сплеснути долонями), на початку якого є звуки [з] або [з'], а потім — слово на звуки [с] або [с'].

Замок, совок, сало, зал, сік, звук, стілець, сон, слон, звір, злий, зелень, сніг, зима, земля, сім'я, звук, сім, свобода.

4. За сюжетним малюнком знайти предмети, назви яких починаються зі звуків [з] або [з'], потім — зі звуків [с] або [с'].

5. Прослухати складовий ряд, повторити один раз і записати склад, що повторюється двічі.

Са-за-за зи-си-си

се-се-зе зя-ся-ся

зо-со-зо сю-зю-зю

сі-зі-сі зе-се-зе

зу-су-зу се-зе-се

су-су-зу зе-зе-се

6. Підняти потрібну букву (з — с), з якої починається слово.

Струмок, сила, змія, завод, зуби, сир, сметана, горіх, сандалії, зозуля, пастух, сльози, засмага, зусилля, сузір'я.

Розвиток фонематичного слуху — один із найважливіших шляхів усунення дисграфії. Такі вправи батьки можуть практикувати з дітьми вдома.

Але не менш важливим є **опанування дітьми орфоепічних норм літературної мови**, оскільки в українській мові один з основних принципів правопису—фонетичний (як чую, так і пишу).

Для того щоб правильно собі продиктувати, потрібно навчитись правильно вимовляти слова українською мовою.

В опануванні орфоепічних норм літературної мови важливу роль відіграють такі фактори, як **зорова та слухова пам'ять**. Давно помічено, що діти, які багато читають, грамотніші, тому краще володіють мовою, ніж ті, хто недостатньо читає.

Очі дитини «фотографують» слова, залишаючи їх у зоровій пам'яті. Для посилення зорової пам'яті потрібно більше вдивлятися у слова, у їх написання.

Крім того, книга вчить правильно вимовляти правильно написані слова (в українській мові, здебільшого, як пишеться, так і читається, вимовляється)

Кілька вправ допоможуть **розвинути зорову пам'ять**. Це, наприклад, такі:

- прочитай подані слова (речення, текст), визнач у написанні їх «небезпечні» місця (орфограми);
- пиши під диктовку, роблячи пропуски на місці орфограм, написання яких ти ще не вивчив;
- під час запису тексту познач всі орфограми, що зустрілися в словах (підкресли).

Важливо розвивати у дитини і **слухову пам'ять**. Щойно дитина починає чітко промовляти слова, до роботи долучаються вуха. Вони задіюють слухову пам'ять, і дитина запам'ятовує, як звучать правильно написані слова (коли сама читає вголос), як звучать слова, вимовлені вихователем дитячого закладу, учителем, вихователем групи подовженого дня тощо.

Вихователі та вчителі мають у повсякденному спілкуванні з дитиною вправляти її у вимові нових слів, виправляти (систематично) помилки у її мовленні. Тільки така кропітка повсякденна робота дасть позитивний результат.

Дуже важливим у подоланні дисграфії є також **розвиток уваги та самоконтролю**. Дитина повинна чітко засвоїти алгоритми списування та письма під диктовку, що відрізняються лише першою, початковою дією: прочитай (послухай) — промов — запиши — перевір.

Здатність до самоперевірки формується здебільшого завдяки добре організованим заняттям. Дорослому не варто одразу самому виправляти помилки. Доречніше запропонувати учневі самостійно знайти допущену помилку.

Отже, для подолання специфічних труднощів письма дітям необхідна спланована спеціалізована допомога. Проведення навчально-корекційних засобів дозволяє значно згладити прояви дисграфії, що сприяє якіснішому засвоєнню програмового матеріалу з навчання грамоти, мови в цілому.

